

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
Konstitucinės ir administracinės teisės katedra

Dieninio skyriaus
V kurso studentės
Eglės Valinskaitės

Magistrinis darbas

LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖS PARLAMENTINĖS KONTROLĖS YPATUMAI

Darbo vadovas:
Asist. K. Virketis
Recenzentė:
Asist. E. Masnevaitė

VILNIUS
2008

TURINYS

ĮVADAS	3
I. Valdžių padalijimo principas	5
II. Parlamentinės kontrolės sąvoka	8
2.1. Parlamentinė „kontrolė“ ir „priežiūra“	8
III. Parlamentinės kontrolės būdai Lietuvos Respublikoje	11
IV. Vyriausybė ir jos parlamentinė kontrolė	22
4.1. Vyriausybės programa ir metinė ataskaita	24
4.2. Biudžeto tvirtinimas	32
4.2. Klausimai, paklausimai ir Vyriausybės valanda	34
4.3. Interpeliacija ir nepasitikėjimas.	38
4.4. Komitetų ir komisijų veikla	46
V. Vyriausybės parlamentinės kontrolės problematika	49
Išvados	55
Santrauka	57
Summary	58
Literatūros sąrašas	59

IVADAS

TEMOS AKTUALUMAS. Parlamentinė kontrolė sulaukia vis daugiau dėmesio iš piliečių bei pačių parlamento narių, nes pamažu keičiasi Seimo veiklos uždaviniai ir prioritetai. Atkūrus Nepriklausomą Lietuvos Respubliką 1990 m. svarbiausia buvo reglamentuoti valstybės valdymą, teisinius procesus, institucijų veiklą, sukurti visą efektyviai veikiančią teisinę valdymo sistemą, todėl ilgą laiką parlamentas leido daugybę teisės aktų, reglamentuojančių įvairias sritis. Teisėkūros „konvejeris“ būdingas visoms jaunoms demokratijoms, tačiau augant valstybei, keičiantis parlamento veiklos prioritetams ir funkcijų balansui mes jau pereiname į „brandžią“ demokratiją. Todėl būtent parlamentinė kontrolė tampa parlamento veiklos prioritetu, kaip ir kitose valstybėse. Įstatymų leidžiamoji ir įstatymų vykdomoji valdžia, t.y. Parlamentas ir Vyriausybė yra svarbiausios institucijos, kurios įgyvendindamos valdžių padalijimo principą, veikia visuomenės naudai ir žmonių gerovei. Parlamentinė kontrolė tai ne tik informacijos gavimas iš vykdomosios valdžios institucijų, bet ir Vyriausybės sudarymas bei jos atstatydinimas, nepasitikėjimas ir interpeliacija, Seimo nario paklausimo teisė, Vyriausybės valanda, Vyriausybės ir atskirų ministrų atsiskaitymas už savo veiklą bei priimtus sprendimus Seime. Tai ne tik vykdomosios valdžios kontrolė, tačiau ir veiklos garantas, užtikrinantis valdžių padalijimą.

Dabar, artėjant naujiems Seimo rinkimams, yra ypač aktualus Lietuvos Respublikos parlamentinės kontrolės tinkamas ir efektyvus vykdymas.

TEMOS TIKSLAI IR UŽDAVINIAI. Šiuo darbu siekiama atskleisti parlamentinės kontrolės sąvoką, atsižvelgiant į valdžių padalijimą, jos vykdymo būdus, teises bei pareigas. Nagrinėjama, kaip praktiškai yra vykdoma Vyriausybės parlamentinėje kontrolė Lietuvos Respublikoje. Remiantis pateikta informacija magistriniame darbe siekiama apibendrinti gautas žinias, jas išanalizuoti.

TEMOS OBJEKTAS IR METODAI. Šiame darbe taikomas dokumentų analizės metodas, nagrinėjant Lietuvos Respublikos Konstitucijos, Seimo statuto, įvairių įstatymų normas, Konstitucinio teismo nutarimus bei mokslinius straipsnius. Taip pat naudojamos loginiu, sisteminiu bei lyginamuoju metodais siekiant atskleisti parlamentinės kontrolės sąvoką, jos rūšis, Seimo narių teises ir pareigas bei Vyriausybės parlamentinės kontrolės praktinius atvejus.. Metaanalizės metodas taikytas, norint iširti pvz. „parlamentinės kontrolės“ ir „parlamentinės priežiūros“ sąvokų skirtumus.

DARBO STRUKTŪRA. Darbą sudaro penki skyriai:

- pirmajame skyriuje nagrinėjamas valdžių padalijimo Konstitucinis principas;

- antrajame skyriuje pateikiama parlamentinės kontrolės sąvokos samprata, aptariama sąvokų „parlamentinė kontrolė“ ir „parlamentinė priežiūra“ ypatumai ;
- trečiajame skyriuje atskleidžiami parlamentinės kontrolės vykdymo būdai Lietuvos Respublikoje;
- ketvirtajame- daugiausiai nagrinėjami praktiniai Vyriausybės parlamentinės kontrolės būdai;
- paskutiniajame- aptariama Vyriausybės parlamentinės kontrolės problematika;

NAUDOTA LITERATŪRA. Siekiant atskleisti parlamentinės kontrolės sąvoką ir jos ribas bei Vyriausybės parlamentinės kontrolės praktinę pusę, naudojamos su šia kontrole susijusiais teisės aktais ir literatūra. Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nustatyti pagrindiniai principai, kurie aiškinami Seimo Statute, Vyriausybės įstatyme, kituose norminiuose teisės aktuose. Ne mažiau svarbūs šaltiniai- specialioji literatūra bei periodiniai leidiniai, kuriuose nagrinėjamos su šia tema susijusios problemos. Taip pat gana daug pačios naujausios bei statistinės informacijos naudojama iš Lietuvos Respublikos Seimo ir Vyriausybės bei Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės internetinių svetainių.

I. Valdžių padalijimo principas

Lietuvos Respublikos Konstitucija yra aukščiausios galios teisės aktas, didžiausia teisinių vertybių sistema, kurioje įtvirtintos pagrindinės nuostatos, teisiniai principai, kuriais yra grindžiama visa teisinė sistema, valdžios organizacijos ir veiklos principai. Konstitucijos prasmę pagal E. Šileikį atskleidžia keturios pagrindinės funkcijos: stabilizavimo (nustatytas sudėtingas Konstitucijos keitimas, siekiama stabilumo), racionalizavimo-organizavimo (valstybės institucijų įgaliojimų nustatymas ir atskyrimas), integravimo (darnios visuomenės siekimas) bei apsaugos-gynimo funkcija (užtikrinamos prigimtines teisės bei jų gynimo sistema).

Dar nuo antikos laikų buvo siekta idealios valstybės (apie ją rašė Platonas), Aristotelis išdėstė mintis apie tris valstybės valdžios dalis. 17 a. J. Lockas išskyrė įstatymų leidimo, vykdomąją ir federacinę valdžias, pabrėždamas, kad leidžiamosios valdžios „galia paremta visuomenės pasitikėjimu, nes tauta turi aukščiausią galią keisti įstatymų leidžiamąją valdžią, kai ši savo veikla nepateisina jai pareikšto pasitikėjimo. Tuo tarpu vykdomąją valdžią toliau apriboja bendra priklausomybė nuo įstatymų leidžiamosios valdžios, taip pat tai, kad jos prerogatyvą riboja įstatymai“¹.

Ch. L. Monteskje J. Locko federacinę valdžią pakeitė teismine- taip priartėjo prie šių dienų sąvokos ir pabrėžė, kad valdžių padalijimas garantuoja viena kitos kontrolę ir piliečių laisvių užtikrinimą, padeda išvengti despotizmo. Jis iškėlė vykdomosios valdžios kontrolės klausimą ir teigė, kad „siekiant užkirsti kelią piktnaudžiavimui valdžia, iš esmės būtina, kad valdžią kontroliuotų valdžia. Ji turi būti sudaroma taip, kad joks žmogus nebūtų verčiamas daryti to, ko neįpareigoja įstatymas, ir nebūtų verčiamas nedaryti to, ką įstatymas leidžia“². Tačiau nors ir buvo ir prieštaraujančių valdžių padalijimo principui- pvz. J.J. Ruso, 1787 m. JAV Konstitucijoje įtvirtintas valdžių padalijimo principas, kur jis pradėjo savo išbandymų kelią. JAV Konstitucijoje nustatyta, kad „įstatymų leidžiamosios valdžios įgaliojimai priklauso Jungtinių Valstijų Kongresui, kurį sudaro Senatas ir Atstovų rūmai“, „Vykdomoji valdžia priklauso Jungtinių Amerikos Valstijų Prezidentui“, „Teisminė valdžia Jungtinėse Valstijose priklauso Aukščiausiajam Teismui ir tiems žemesniesiems teismams, kuriuos įsteigia ir paskiria Kongresas“³. XIX a. Vienas įtakingiausių filosofų buvo J. S. Mill, kuris demokratinę politiką laikė vienu svarbiausiu moralinės saviugdos mechanizmu, stengėsi apginti tokio politinio gyvenimo sampratą, kuriai būtų būdinga kuo didesnė individo laisvė, atskaitingesnė valdžia ir veiksmingas valdymo administravimas, kuriam netrukdytų korupciniai įpročiai ir pernelyg sudėtingos taisyklės. Savo studijoje „Apie laisvę“ J. S. Mill

¹ Sabine G.H., Thorson T.L. Politinių teorijų istorija, Vilnius:Pradai,1995

² Held D. Demokratijos modeliai.- Vilnius:Eugrimas, 2002

³ The Constitution of the United States of Amerika, The World Book Encyclopedia, 1986

plėtojo principą, apibrėžiantį valdžios, kurią visuomenė gali teisėtai taikyti individo atžvilgiu, prigimtį ir ribas. Filosofas uoliai įrodinėjo, kad piliečiai, remiantis laisvės principu, gali kurti ir lemti savo pačių valstybės apimtį ir politikos kryptį⁴. Jis teigė, kad „reikia atskirti kontrolės ir kritikos funkciją nuo realaus reikalų tvarkymo ir pirmąją perduoti daugelio žmonių atstovams, o antrąją vykdyti pasitelkti žinias ir praktinį protą, būdingus specialiai apmokyti ir patyrusiai mažumai, griežtai įpareigojus ją atsiskaityti tautai“⁵.

„Suverenitetas priklauso tautai“⁶ - skelbiama Konstitucijoje pabrėžiant, kad „Aukščiausią suverenią galią tauta vykdo tiesiogiai ar per demokratiškai išrinktus savo atstovus“.⁷ Šios pagrindinio šalies įstatymo nuostatos reiškia, kad tauta demokratiškų rinkimų būdu išrinktiems atstovams suteikia įgaliojimus, įgyvendinti valstybinę valdžią. Tik jų išleisti įstatymai bus legitimūs- turės tautos pritarimą.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsnyje nustatyta, kad „valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas. Valdžios galias riboja Konstitucija. Valstybės įstaigos tarnauja žmonėms“⁸. Šiame straipsnyje netiesiogiai nustatytas tradicinis daugeliui modernių teisinių valstybių būdingas valdžių atskyrimo principas bei tai, kad tas valdžias riboja Konstitucija. Konstitucinis Teismas 1999 m. birželio 3 d. nutarime nurodė, kad „šioje normoje įtvirtintas valstybės valdžių padalijimo principas, kuris toliau kituose Konstitucijos straipsniuose detaliau atskleidžiamas nustatant kiekvienos valstybės valdžios įgaliojimus, jų tarpusavio sąveiką“⁹. Seimo (įstatymų leidžiamosios valdžios) darbo organizaciją ir funkcionavimą nustato Konstitucijos V skirsnis, Respublikos Prezidento- VI skirsnis, Vyriausybės – VII skirsnis (jie kartu yra vykdomoji valdžia), o Teismų sistemą (teisminę valdžią) - VIII bei IX skirsniai. Šis valdžių padalijimas reiškia, kad įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios turi būti atskirtos, pakankamai savarankiškos, tačiau tarp jų turi būti ir bendradarbiavimas, pusiausvyra, tarpusavio kontrolė („stabdžių ir atsvarų“ sistema). „Kiekvienai valdžios institucijai suteikiama jos paskirtį atitinkanti kompetencija, kurios konkretus turinys priklauso nuo tos institucijos vietos tarp kitų valdžios institucijų, jos įgaliojimų santykio su kitų institucijų įgaliojimais“¹⁰. Įstatymų, „aukščiausios teisinės galios norminių aktų, reguliuojančių svarbiausius

⁴ Mill J.S. Apie laisvę.-Vilnius: Pradai, 1995

⁵ Mill.J.S. Consideration on representative government. Cambridge: Cambridge University Press, 1988

⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucija, Žin., 1992, Nr. 33-1014

⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija, Žin., 1992, Nr. 33-1014

⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucija, Žin., 1992, Nr. 33-1014

⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. birželio 3 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. gegužės 22 d. nutarimo Nr. 620 „Dėl buvusių Statybos ir urbanistikos ministerijos, Europos reikalų ministerijos, Ryšių ir informatikos ministerijos ir jų institucijų reorganizavimo tvarkos bei terminų“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo 22 straipsnio 2 punktui, 29 straipsnio 2 daliai, Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo pakeitimo įstatymo įgyvendinimo įstatymo 1 straipsniui ir Lietuvos Respublikos biudžetinių įstaigų įstatymo 4 straipsniui“, Žin., 1999, Nr.50-1624

¹⁰ LR Konstitucinio Teismo 1998m. Sausio 10d. Nutarimas „Dėl LR Seimo 1996m. Gruodžio 10d nutarimo „Dėl LR Vyriausybės programos“ atitikimo Konstitucijai“, Žin., 1998, Nr.5-98

visuomeninius santykius”¹¹, priėmimo funkcija priklauso Seimui – tautos atstovybės tiesiogiai legitimuotai institucijai. “Tai vienintelė įstatymų leidybos institucija Lietuvoje”¹². Nuo 1918m. Parlamentas, kad ir kaip įvairiai jis vadinosi, turėjo įvairių vaidmenų: valstybingumo atkūrimo, institucionalizavimo, vėliau- atkurto valstybingumo ir baigtinio institucionalizavimo, tačiau jo svarbiausia funkcija visada buvo įstatymų leidyba. Atsižvelgiant į mūsų istorinę praeitį, Seimui skiriama (ypač iš visuomenės informavimo priemonių pusės) daugiau dėmesio, taip pat ir tuo atžvilgiu, kad jis faktiškai turi 141 tautos atstovą. Nors, praktiškai, trylika narių jungianti Vyriausybė realiai gali daryti daug didesnę įtaką, nei Seimas. Įdomu, kad moderniose demokratiškose valstybėse, tokiose, kaip JAV, Vokietija, Prancūzija, Vyriausybės politikai yra skiriamas gerokai daugiau dėmesio nei Parlamento veiklai. Taip pat reikia pažymėti, kad Seimo pirmininkas nėra konstituciškai įgaliotas vadovauti Seimo veiklai, jis tik formaliai įgaliotas vadovauti posėdžiams. Remiantis tuo galime daryti išvadą, kad Seimo nariams būdingas daugiau politinis individualumas, dėl laisvojo mandato turėjimo jie nėra pavaldūs jokiai valstybės institucijai, jie atsakingi valstybės bendruomenei. Seimas pritaria Vyriausybės programai, prižiūri Vyriausybės veiklą, tvirtina biudžetą ir prižiūri kaip jis vykdomas. Vykdomąją valdžią Lietuvoje vykdo Respublikos Prezidentas – valstybės vadovas ir Vyriausybė, kurią sudaro Ministras Pirmininkas ir ministrai.

Prezidento, kaip valstybės vadovo institucija yra labiausiai nenuosekli ir prieštaringai vertinama. Žvelgiant istoriškai, valstybės vadovo institucija buvo ir kolegiali, ir vienasmenė, priėmė ne tik dekretus, bet ir įstatymus, rinktas ir Seimo, ir specialiųjų rinkimų, ir visuomenės, jo kadencijos laikas buvo labai įvairus. Dėl to vis dar nėra susiformavęs iš esmės vientisas Prezidento funkcijų ir politinio aktyvumo supratimas.

Pažymėtina, kad Vyriausybė yra aukščiausia kolegiali, savarankiškai veikianti vykdomosios valdžios institucija, kuri tvarko krašto reikalus, vykdo įstatymus, Seimo nutarimus, koordinuoja ministerijų veiklą, dalyvauja užsienio politikoje, vykdo kitas pareigas, kurias Vyriausybei paveda Konstitucija. Teismai įgyvendina teisingumą. Taigi taip paskirsčius kompetencijas neleidžiama sukcentruoti valdžios vienose rankose.

Konstitucinis teismas savo nutarimuose konstatavo, kad „įgaliojimų nustatymas Konstitucijoje reiškia, jog tokių įgaliojimų viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti, perduoti ar atsisakyti jų. Tokie

¹¹ Jarašiūnas E., Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis Teismas.-Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, p. 125psl.

¹² LR Konstitucinio Teismo 2004 m. Gruodžio 13 d. Nutarimas “Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais Reguluojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties LR Konstitucijai ir istatymams”, Žin.2004, Nr.181-6708

įgaliojimai negali būti koreguoti įstatymais ir kitais teisės aktais, išskyrus pačios Konstitucijos pakeitimus“¹³. Įstatymuose nustatytų įgaliojimų pobūdis yra šiek tiek kitoks, nes juos nustato pats įstatymų leidėjas, tačiau juos nustatydamas jis neturi pažeisti Konstitucijoje nustatytų principų ir normų.

Teisinėje literatūroje valdžių padalijimo principas dar apibūdinamas ir kaip tam tikras stabdžių ir atsvarų mechanizmas, kuris garantuoja institucijų santykių autonomiškumą ir pusiausvyrą. Juo siekiama, kad nė viena valdžia nepasisavintų ir neišplėstų jai nepriklausančių kompetencijų. Kadangi Lietuvos valstybės modelis yra priskiriamas parlamentinei valdymo formai, kuriai būdingi ir pusiau prezidentinio valdymo ypatumai- todėl tai laikoma lanksčiu valdžių padalijimu.

II. Parlamentinės kontrolės sąvoka

Siauruoju požiūriu parlamentinė kontrolė yra vykdomosios valdžios priežiūra– stebėjimas ir tikrinimas nustatant, ar ji tinkamai ir besilaikant teisėtumo reikalavimų įgyvendina Seimo priimtus įstatymus. Praplečiant sąvoką galime sakyti, kad „parlamentinė kontrolė- įstatymų bei Seimo nutarimų įgyvendinimo priežiūra, vertinimas, stebėjimas, informacijos gavimas teikiant pasiūlymus, rekomendacijas, darant išvadas, Seimui prižiūrint vykdomosios valdžios subjektų veiklą tiesiogiai ar per Seimo sudaromus komitetus bei komisijas, taip pat padedant ombudsmenų institutui ir kitoms atskaitingoms Seimui institucijoms“¹⁴. Parlamentinės kontrolės svarbiausia funkcija yra prižiūrėti, ar tinkamai įgyvendinami priimti įstatymai, ji neturi pakartoti kitoms valdžioms priskirtų kompetencijų. Dar Senovės Graikijoje Platonas suvokė neigiamas neribotos valdžios galias, todėl savo veikaluose siūlė idealios valstybės modelį- valdžių padalijimą į įstatymų vykdomąją, leidžiamąją ir teisminę. Valdžios turi būti atskirtos ir pakankamai savarankiškos, tačiau jos negali būti atribotos tarsi siena. Jos turi bendradarbiauti, tarpusavyje sąveikauti, taip siekiant pusiausvyros, partnerystės. Juk Parlamentas gauna įgaliojimus iš Tautos, todėl turi siekti įgyvendinti Tautos siekius, veikti šios naudai. Pavyzdžiui, jeigu Vyriausybė nepateikia konkretaus pasiūlymo dėl ministerijos steigimo ar panaikinimo, Seimas negali priimti sprendimo steigti ar panaikinti ministeriją. Taigi nors valdžių kompetencijos ir funkcijos yra atskirtos, dažnai rezultatas pasiekiamas kelių institucijų bendradarbiavimo veiksmais.

2.1. Parlamentinė „kontrolė“ ir „priežiūra“

¹³ Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis teismas.- Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003, 132 psl.

¹⁴ Deviatnikovaitė I., Kalašnykas R., „Parlamentinė kontrolė ir valdžių padalijimo principo įgyvendinimo problemos Lietuvoje“, Jurisprudencija 2007 02 (92).

Panagrinėkime vartojamų terminų „kontrolė“ ir „priežiūra“ turinio skirtumus ir jų vartojimą teisinėje literatūroje. Sąvoka kontrolė plačiai vartojama kasdienybėje bei įvairiuose moksluose: kriminologijoje, sociologijoje, socialinėje psichologijoje, vadyboje ir kt. Taip pat vartojama ir sąvoka „priežiūra“. Šios dvi sąvokos administracinės teisės teorijoje yra skirtingo turinio.

Dabartinės lietuvių kalbos žodynas „kontrolę“ apibrėžia kaip kieno nors tikrinimą, o „priežiūrą“ – kaip saugojimą, stebėjimą, kontrolę, prižiūrėjimą, globojimą, rūpinimąsi.¹⁵ Tarptautinių žodžių žodyne nurodyta, kad terminas „kontrolė“ reiškia priežiūrą, ko nors tikrinimą, faktinės padėties lyginimą su reikalaujama.¹⁶ Administracinėje teisėje šios sąvokos vartojamos skirtingomis prasmėmis, užtikrinant teisėtumą. Kontrolė yra viena iš viešojo administravimo funkcijų. Kontrolės rūšių ir rūšiavimo kriterijų yra daug: pvz. išankstinė, teisėtumo, tikslingumo, nuolatinė, paskesnė ir t.t., taip pat yra išorinė bei vidinė kontrolė. Išorinė kontrolė įgyvendinama ombudsmeno, jurisdikcinės kontrolės bei politinės kontrolės formomis, o vidinė kontrolė dažniausiai įgyvendinama administracinės kontrolės forma.

“Kontrolė administraciniu teisiniu požiūriu reiškia kompetentingų institucijų ir pareigūnų veiklą, tikrinant ir nuolatos stebint vykdomosios valdžios institucijų ir pareigūnų veiklą, nustatant, kaip jie laikosi teisėtumo reikalavimų, ar jų veikla yra tikslinga, ar ji atitinka nustatytus teisėtumo reikalavimus ir prireikus ją koreguojant”

¹⁷. Kontrolės sąvokai būdingi reikšminiai požymiai:

- stebėjimas,
- tikrinimas,
- korekcija,
- tikslingumas.

Terminas „priežiūra“ administracinės teisės požiūriu yra tam tikrų valstybės institucijų bei valstybės pareigūnų veikla, stebint ir tikrinant nepavaldžių teisinių subjektų veiklą, siekiant nustatyti, ar yra daromi teisėtumo pažeidimai. Šios sąvokos reikšminiai požymiai:

- nepavaldumas,
- stebėjimas,
- tikrinimas.

Taigi sąvokų „priežiūra“ ir „kontrolė“ esminiai skiriamieji požymiai yra nepavaldumas ir tikslingumas. Tikslingumas ir pavaldumas yra būdingas tik kontrolei, kuri yra įgyvendinama per subordinacinius santykius. Tarp valstybės valdžių (įstatymų leidžiamosios, vykdomosios, teisminės) nėra subordinacinių santykių, todėl vartojant terminą „kontrolė“ sąvokoje „parlamentinė kontrolė“, iš esmės kalbame apie Seimo atliekamą

¹⁵ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas.- Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000

¹⁶ Tarptautinių žodžių žodynas (sud. Valerija Vaitkevičiūtė). – Vilnius: Žodynas, 2001

¹⁷ Deviatnikovaitė I., Kalašnykas R., „Parlamentinė kontrolė ir valdžių padalijimo principo įgyvendinimo problemos Lietuvoje“, Jurisprudencija 2007 02 (92).

tikrinamąjį stebėjimą, kurio objektas turėtų būti tik įstatymų įgyvendinimo priežiūra. Neturėtų būti keliamas vykdomosios valdžios veiklos tikslingumo klausimas, nes iškeliant tikslingumo ir korekcijos teisės klausimą, tarp kontroliuojančiojo ir kontroliuojamojo gali susidaryti subordinaciniai santykiai, kurie prieštarauja valdžių padalijimo principui bei teisėtumo ribai nustatytai LR Konstitucijoje.

Skirtumas tarp šių dviejų terminų apskritai yra neaiškus, galima sakyti, kad vienas yra tarptautinis žodis, o kitas lietuviškas. Iš esmės nėra taip svarbu, koks terminas yra naudojamas parlamento valdžios galioms išreikšti, svarbiausia- koks turinys yra suteikiamas tai vartojamai sąvokai.

Panagrinėsime, kokie terminai ir ar tinkamai praktiškai vartojami Lietuvos Respublikos teisės aktuose. Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 67str. 9 dalį Seimas „prižiūri Vyriausybės veiklą, gali reikšti nepasitikėjimą ministru pirmininku ar ministru“¹⁸. Seimo statuto 49 str. 9 dalyje pabrėžiamas parlamentinės kontrolės atlikimas, tačiau pats terminas „kontrolė“ čia nevartojamas, ši funkcija apibrėžiama žodžiais: išklausti, atlikti tyrimą, pateikti išvadas, svarstyti. Seimo Statute komitetų kompetencija apibrėžta taip: „atliekant parlamentinę kontrolę, išklausti ministerijų ir kitų valstybės institucijų informacijas bei pranešimus, kaip vykdomi Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai; savo iniciatyva arba Seimo pavedimu atlikti atskirų problemų parlamentinį tyrimą ir pateikti Seimui savo išvadas; savo iniciatyva arba Seimo pavedimu svarstyti Seimui atskaitingų valstybės institucijų veiklos metų ataskaitas ir pateikti Seimui savo išvadas“¹⁹. Taip pat ir Seimo statuto 56 straipsnyje vartojami sąvoką „kontrolė“ pakeičiantys žodžiai: „komitetas pagal savo kompetenciją turi teisę tikrinti, kaip laikomasi įstatymų“, „nagrinėti Seimui atskaitingų institucijų metų ataskaitas“, „Vyriausybės narys... privalo dalyvauti komiteto posėdyje“, „turi teisę išreikalauti iš valstybės institucijų...“²⁰.

Trumpai apžvelgtos įstatymų nuostatos patvirtina, kad tarp valstybės valdžių nėra subordinacinių santykių, kad jos nėra viena kitai pavaldžios. Vartojant terminą „parlamentinė kontrolė“ iš esmės kalbama apie Seimo atliekamą įstatymų, nutarimų ir kitų teisės aktų įgyvendinimo priežiūrą. Netgi ir Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta, kad „įstatymus leidžia Seimas, o Vyriausybė priima poįstatyminius aktus, kuriuose legislatyvinės diskrecijos pagrindu detalizuoja įstatymuose numatytų bendrųjų taisyklių įgyvendinimo tvarką“²¹. Todėl parlamentinė kontrolė yra išvestinė iš pagrindinės įstatymų leidybos funkcijos ir yra antrinė. Tai reiškia, kad Seimui parlamentinė kontrolė yra tęstinė įstatymų leidybos funkcijos dalis. Seimas prižiūri, kaip jo darbo vaisių- tai yra įstatymus, įgyvendina vykdomoji valdžia.

¹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucija, Žin., 1992, Nr. 33-1014

¹⁹ Lietuvos Respublikos Seimo Statutas, Žin., 1994, Nr. 15-249

²⁰ Lietuvos Respublikos Seimo Statutas, Žin., 1994, Nr. 15-249

²¹ Deviatnikovaitė I., Kalašnykas R., „Parlamentinė kontrolė ir valdžių padalijimo principo įgyvendinimo problemos Lietuvoje“, Jurisprudencija 2007 2 (92).

Reikia nepamiršti, kad pagrindinė Seimo funkcija yra įstatymų leidyba, o stebėti, kaip įgyvendinami įstatymai galima parlamentinės kontrolės pagalba. Ch. L. Mosteskje savo veikale “ Apie įstatymų dvasią” rašė, kad įstatymų leidžiamoji valdžia pagal savo įgaliojimus neturi teisės sustabdyti vykdomosios valdžios veiklos, bet turi teisę ir privalo prižiūrėti, kaip yra vykdomi jo priimti įstatymai.

Tai yra svarbiausias parlamentinės kontrolės tikslas, kurio siekiant neturi būti peržengtos įstatymų leidžiamosios valdžios funkcijos ir negalima pereiti į vykdomosios ar teisminės valdžios funkcijų vykdymą. Taip pat ir Konstitucinis Teismas savo nutarime pabrėžė, kad “kiekviena valstybės valdžia užima tam tikrą vietą valstybės valdžios sistemoje ir atlieka tik jai būdingas funkcijas. Seimas, kurį sudaro tautos atstovai – Seimo nariai, leidžia įstatymus, prižiūri Vyriausybės veiklą, tvirtina valstybės biudžetą ir prižiūri, kaip jis vykdomas, sprendžia kitus Konstitucijoje numatytus klausimus. Respublikos Prezidentas – valstybės vadovas, jis atstovauja valstybei ir daro visa, kas jam pavesta Konstitucijos ir įstatymų, o Vyriausybė yra vykdomoji- tvarkomoji šalies institucija, vykdanči įstatymus ir kitus teisės aktus, tvarkanti krašto reikalus. Teismai vykdo teisingumą”²².

Taigi, nors ir iškyla neaiškumų dėl sąvokų “priežiūra” bei “kontrolė” skirtingo suvokimo, tačiau Lietuvos teisinėje sistemoje yra įprasta kalbėti apie terminą “parlamentinė kontrolė”.

III. Parlamentinės kontrolės būdai Lietuvos Respublikoje

Lietuvos Respublikos Seimas vykdo klasikinės teisinės demokratinės valstybės parlamento funkcijas: pagrindinė funkcija yra įstatymų leidyba, išvestinė- parlamentinė kontrolė. Ši Seimo, kaip demokratinės teisinės valstybės Tautos atstovybės, funkcija, kaip ir kiti įgaliojimai, yra konstitucinė vertybė. Pagal Lietuvos Respublikos Konstituciją, ji yra saugoma, nepaneigiama ir negali būti pažeidžiama. Tai ne kartą akcentavo Konstitucinis Teismas savo nutarimuose.

Įstatymų leidžiamoji valdžia- Seimas vykdo išorinę valstybinę kontrolę. Kai kurie autoriai, priskirdami parlamentui tik tiesioginį vykdomosios valdžios subjektų veiklos kontrolės vykdymą, susiaurina parlamentinės kontrolės sąvoką ir priskiria tik parlamentinę kontrolę, apibrėžtą Lietuvos Respublikos Konstitucijoje bei Seimo statuto VII dalyje „Seimo priežiūrinė veikla“. Tiesiogiai vykdoma Seimo vykdomosios valdžios kontrolė pasireiškia tuo, kad Vyriausybė solidariai atsako Seimui už savo vykdomą veiklą. Vyriausybė ar atskiri ministrai turi atsiskaityti Seimui už savo vykdomą veiklą- tai nustatyta Lietuvos Respublikos Konstitucijos 101 straipsnyje. Pagal Seimo Statuto 207 straipsnį „kiekvienais metais Vyriausybė privalo pateikti savo metinę veiklos ataskaitą, kurioje taip pat turi būti aptarti ir artimiausio laikotarpio Vyriausybės veiklos prioritetai. Vyriausybės veiklos

²² LR Konstitucinio Teismo 1998m sausio 10d. Nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. Gruodžio 10 d. Nutarimo “Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos” atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”, Žin., 1998, Nr.5-98

ataskaitą pateikia Ministras Pirmininkas, kuris pateikimo metu atsako į Seimo narių klausimus²³. „Po šios ataskaitos pateikimo, ją svarsto Seimo komitetai, rengiama speciali Seimo diskusija, kurios pabaigoje Seimas priima rezoliuciją. Taip pat svarbi yra paklausimo teisė, kuria „Seimo narys ar jų grupė raštu kreipiasi į Vyriausybės narį ar kitą valstybės institucijos vadovą, kurį skiria Seimas, ar kurio paskyrimui reikalingas Seimo pritarimas, išskyrus teismus, reikalaudami pateikti informaciją apie jo veiklą bei priimtus sprendimus“²⁴. Interpelacijos ir nepasitikėjimo teisės taip pat konstituciškai svarbios. Jos ne tik Seimo vykdomosios kontrolės būdas, bet ir Seimo paskirto ar išrinkto pareigūno veiklos garantija, nes pareigūnas gali būti atleistas iš pareigų nepasibaigus jo įgaliojimų laikui, kai už nepasitikėjimą juo balsuoja daugiau kaip pusė visų Seimo narių. Taip pat parlamentinės kontrolės vykdymą nurodo Seimo Statuto 197 straipsnio 3 dalis: „nauja Vyriausybė gauna įgaliojimus veikti, kai Seimas posėdyje dalyvaujančių narių balsų dauguma pritaria jos programai“²⁵. O jeigu „Seimas du kartus iš eilės nepritaria naujai sudarytos Vyriausybės programai, Vyriausybė privalo atsistatydinti“²⁶, kai pasikeičia daugiau kaip pusė Vyriausybės narių, ji turi iš naujo gauti Seimo įgaliojimus. Kitu atveju, ji privalo atsistatydinti. Tačiau yra ir atvirkštinė „kontrolė“, kad būtų išlaikoma „stabdžių ir atsvarų“ sistema: „Vyriausybė turi teisę teikti siūlymą Respublikos Prezidentui paskelbti pirmalaikius Seimo rinkimus, jeigu Seimas pareiškia tiesioginį nepasitikėjimą Vyriausybe“²⁷. Taip suteikiama teisė rinkėjams išspręsti kilusį konfliktą. Todėl Parlamentas turi būti atsargus ir reikšti nepasitikėjimą tik itin pagrįstais atvejais. Taip pat Seimas įstatymu tvirtina biudžeto projektą, kurį jam pateikia Vyriausybė. Įstatyme yra nustatyta ir dar vienas parlamentinės kontrolės būdas: „kiekvieno ketvirtadienio Seimo vakarinio plenarinio posėdžio pradžioje Vyriausybės valandos metu jos nariai 60 minučių atsakinėja į Seimo narių užduodamus klausimus“²⁸. Be to, Seimo komiteto, komisijos ar frakcijos kvietimu ministras ar jo įgaliotas valstybės tarnautojas privalo dalyvauti kviečiančiojo komiteto, komisijos ar frakcijos posėdyje ir pateikti paaiškinimus ten svarstomais klausimais. Taip pat Seimas Vyriausybės siūlymu įsteigia naujas ministerijas arba jas panaikina, priimdamas įstatymą. Taigi tiesiogiai vykdomą vykdomosios valdžios subjektų kontrolę galime suskirstyti taip:

1. pasitikėjimas Vyriausybe ir interpeliacija;
2. pritarimas Vyriausybės programai;
3. klausimai ministrui ir paklausimo teisė;
4. Vyriausybės valanda;
5. ministrų ar jų paskirtų asmenų privalomas dalyvavimas komiteto, komisijos ar frakcijos posėdyje, jei reikia pateikti paaiškinimus;

²³ Lietuvos Respublikos Seimo Statutas, Žin., 1994, Nr. 15-249

²⁴ Lietuvos Respublikos Seimo Statutas, Žin., 1994, Nr. 15-249

²⁵ Lietuvos Respublikos Seimo Statutas, Žin., 1994, Nr. 15-249

²⁶ Lietuvos Respublikos Seimo Statutas, Žin., 1994, Nr. 15-249

²⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymas, Žin., 1994, Nr. 43-772

²⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymas, Žin., 1994, Nr. 43-772

6. Parlamento teisė tvirtinti biudžeto projektą ir prižiūrėti, kaip jis vykdomas.

Kai kurie autoriai parlamentinei kontrolei priskiria ir teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, kad būtų iširta, ar įstatymas ar koks kitas teisės aktas neprieštarauja Konstitucijai ir kitiems įstatymams. Taip yra garantuojama Konstitucijos viršenybė teisės sistemoje bei Konstitucinis teisingumas. Tokiu būdu pati įstatymų leidžiamoji valdžia patikrina savo bei vykdomosios valdžios Konstitucinį teisingumą.

Žvelgiant plačiau, parlamentinė kontrolė apima ne tik tiesiogiai Konstitucijoje įtvirtintą kontrolę tarp Seimo ir Vyriausybės, bet gali būti vykdoma Seimui sudarant tam tikras priežiūros institucijas, pavyzdžiui sudarant Seimo komitetus, nuolatinės ar laikinai veikiančias komisijas. Taip pat parlamentinė kontrolę padeda vykdyti įsteigiamos Seimui atskaitingos institucijos: Seimo kontrolierių įstaiga²⁹, Vaikų teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga³⁰, Lygių galimybių kontrolieriaus įstaiga ir panašios. Dėl ombudsmeno instituto ir jo paskirties kyla daug klausimų, tačiau tai panagrinėsime toliau šiame darbe. Iš pateiktų samprotavimų galime daryti išvadą, kad parlamentinė kontrolė vykdoma trimis būdais:

1. tiesiogiai atliekant vykdomosios valdžios kontrolę;
2. netiesiogiai- sudarant komisijas ir komitetus;
3. padedant Seimui atskaitingoms institucijoms.

2004 m. Konstitucinis Teismas savo nutarime yra konstatavęs, kad “Konstitucijoje įtvirtinti Seimo įgaliojimai suponuoja Seimo įgaliojimus kiekvienu atveju, kai iškyla būtinybė spręsti kurį nors Seimo konstitucinei kompetencijai priskirtą klausimą, siekti gauti išsamią, objektyvią informaciją, reikalingą atitinkamiems sprendimams priimti. Būtinybė turėti tokią informaciją reiškia, kad prireikus Seimas gali ne tik pasikliauti visuotinai žinoma ar valstybės institucijų, kitų asmenų jam pateikiama informacija, bet ir pats imtis aktyvios veiklos, kad tokia išsami, objektyvi informacija būtų gauta. Taigi Seimas prireikus gali pats atlikti tyrimą, kad būtų surinkta informacija apie tam tikrus valstybėje ir visuomenėje vykstančius procesus, apie padėtį įvairiose valstybės bei visuomenės gyvenimo srityse ir jose kylančias problemas. Ši Seimo veikla nuosekliai išplaukia iš jo, kaip parlamento, paskirties, jo konstitucinių funkcijų ir konstitucinių įgaliojimų. Taigi pagal Konstituciją Seimas, turėdamas diskreciją nustatyti savo struktūrą, turi ir įgaliojimus sudaryti savo struktūrinius padalinius, taip pat nustatyti savo struktūrinių padalinių pavadinimus, kompetenciją, sudėti, jų tarpusavio santykius, veiklos trukmę, formuluoti jiems tam tikrus uždavinius. Tai nustatydamas Seimas yra saistomas Konstitucijos normų ir principų³¹”. Todėl norima

²⁹ Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo pakeitimo įstatymas, Žin., 2004, Nr. 9-2544

³⁰ Lietuvos Respublikos Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas, Žin., 2000, Nr. 50-1432

³¹ LR Konstitucinio Teismo 2004 gegužės 13d. Nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 4 straipsnio (2003 m. balandžio 3 d. redakcija) 1 dalies 1, 2, 3 ir 5 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo – Seimo narių grupės prašymo iširti, ar Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gruodžio 2 d. nutarimas nr. IX-1868 „Dėl Seimo laikinosios tyrimo komisijos dėl galimų grėsmių Lietuvos nacionaliniam saugumui

pabrėžti, kad Seimas “turi konstitucinius įgaliojimus sudaryti tokius struktūrinius padalinius, kurių veiklos trukmė nėra iš anksto apibrėžta, t. y. nuolatinis struktūrinius padalinius, ir tokius, kuriems pavedama ištirti arba išspręsti tik tam tikrą klausimą (ar klausimus) ir kurie ištyrę ar išsprendę šį klausimą (ar klausimus) baigia savo veiklą, t. y. laikinus struktūrinius padalinius³²”.

Pagal Seimo statuto 49 straipsnį atliekant parlamentinę kontrolę Seimo komitetai turi “išklausyti ministerijų ir kitų valstybės institucijų informacijas bei pranešimus, kaip vykdomi Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai; savo iniciatyva arba Seimo pavedimu atlikti atskirų problemų parlamentinį tyrimą ir pateikti Seimui savo išvadas; savo iniciatyva arba Seimo pavedimu svarstyti Seimui atskaitingų valstybės institucijų veiklos metų ataskaitas ir pateikti Seimui savo išvadas”³³. Komitetų priimti sprendimai valstybės institucijoms yra rekomendacinio pobūdžio, tačiau gavusios Seimo komiteto rekomendacijas ar pasiūlymus, valstybės įstaigos privalo juos apsvarstyti ir per 15 dienų nuo pasiūlymo gavimo laiko turi pranešti komitetui apie svarstymo rezultatus arba priemones, kurių imtasi. Taigi komitetai teikia pasiūlymus, rekomendacijas, išvadas- tokia yra jų veiklos kryptis. Tai atitinka valdžių padalijimo principą, tačiau ne visiškai įgyvendina kontrolės- priežiūros funkcijas, nes kontroliuojančiojo sprendimas turėtų būti privalomas. Taip pat svarbu nepamiršti, kad aptariami politinės kontrolės subjektai – Seimo komisijos ir komitetai- negali pakeisti ar atšaukti nė vieno vykdomosios valdžios institucijos išleisto teisės akto; jie negali tiesiogiai įgyvendinti įstatymų. Šios nuostatos taip pat prieštarauja “kontrolės” sąvokos esmei, nes kontroliuojančiojo veiklos rezultatai turėtų būti imperatyvaus pobūdžio.

Komisijų parlamentinė kontrolė pasireiškia įstatymų projektų svarstymu, įstatymų įgyvendinimo priežiūra, pasiūlymų teikimu dėl teisės aktų priėmimo ir tobulinimo, ministerijų ir kitų pareigūnų išklausa, reikalavimu iš vykdomosios valdžios informacijos, ataskaitų ir pan. Seimas komitetus sudaro pirmosios savo sesijos metu, kiekviename komitete turi būti ne mažiau kaip 7 nariai, tik Europos reikalų komitetas sudaromas iš ne mažiau kaip 15 Seimo narių pagal proporcingumo principą atsižvelgiant į kiekvieną frakciją. Seime yra sudaromi tokie komitetai:

1. „Biudžeto ir finansų,
2. Ekonomikos,
3. Europos reikalų,

išvados“ neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 3 bei 8 straipsniams”, Žin., 2004, Nr.81-2903

³² LR Konstitucinio Teismo 2004 gegužės 13d. Nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 4 straipsnio (2003 m. balandžio 3 d. redakcija) 1 dalies 1, 2, 3 ir 5 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo – Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gruodžio 2 d. nutarimas nr. ix-1868 „Dėl Seimo laikinosios tyrimo komisijos dėl galimų grėsmių Lietuvos nacionaliniam saugumui išvados“ neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 3 bei 8 straipsniams”, Žin., 2004, Nr.81-2903

³³ Lietuvos Respublikos Seimo Statutas, Žin., 1994, Nr. 15-249

4. Nacionalinio saugumo ir gynybos,
5. Socialinių reikalų ir darbo,
6. Teisės ir teisėtvarkos,
7. Valstybės valdymo ir savivaldybių,
8. Užsienio reikalų,
9. Žmogaus teisių,
10. Aplinkos apsaugos,
11. Sveikatos reikalų,
12. Švietimo, mokslo ir kultūros,
13. Kaimo reikalų³⁴.

Komisijos yra sudaromos, kai Seimas pripažįsta būtinybę ištirti valstybinės svarbos klausimą. Seimas gali sudaryti laikinąsias tyrimo, kontrolės, parengiamąsias ar kitokias komisijas. Seimo laikinosios kontrolės arba tyrimo komisijos sudaromos kontroliuoti, kaip vykdomi Seimo sprendimai, turi surinkti ir Seimui pateikti informaciją bei išvadas, reikalingas kilusiai problemai nagrinėti ir sprendimui priimti. Konkrečios komisijų teisės yra nurodytos Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 4 straipsnio 1 dalyje:

“Komisija turi teisę:

1) susipažinti su informacija, susijusia su tiriamu klausimu, ir gauti iš visų valstybės valdžios ir valdymo institucijų, Lietuvos banko, valstybės ir savivaldybių įmonių (taip pat ir jų kontroliuojamų), įstaigų ir organizacijų dokumentus, duomenis ar žinias, net jeigu tai yra valstybės, komercinė, banko, tarnybinė paslaptis, taip pat gauti pirminius bei kitus dokumentus, kuriuose šie duomenys ar žinios užfiksuoti. Jeigu žinios sudaro valstybės paslaptį, jos komisijai turi būti pateiktos Valstybės paslapčių ir jų apsaugos bei Operatyvinės veiklos įstatymų nustatyta tvarka;

2) gauti iš visų valstybės valdžios ir valdymo institucijų, Lietuvos banko, valstybės ir savivaldybių įmonių (taip pat ir jų kontroliuojamų), įstaigų ar organizacijų vadovų bei kitų darbuotojų žodinius, raštiškus paaiškinimus ar pažymas komisijos tiriamais klausimais, taip pat pažymas apie valstybės institucijų, įmonių, įstaigų ar organizacijų turimą medžiagą, dokumentus;

3) kviesti į komisijos posėdžius valstybės ir savivaldybių politikus, pareigūnus, tarnautojus, taip pat kitus valstybės ir savivaldybių institucijose dirbančius asmenis, išklausti jų pranešimus ar paaiškinimus, reikalauti iš jų informacijos ar duomenų komisijos tiriamu klausimu ir juos gauti raštu ar žodžiu;

³⁴ Lietuvos Respublikos Seimo Statutas, Žin., 1994, Nr. 15-249

4) kviesti į komisijos posėdžius kitus asmenis ir prašyti juos komisijos tiriamu klausimu pateikti pranešimus, paaiškinimus, informaciją ar duomenis raštu ar žodžiu;

5) suderinusi su Generaline prokuratūra, Valstybės kontrole, Valstybės saugumo departamentu ar ikiteisminio tyrimo įstaiga įstatymų nustatyta tvarka susipažinti su jų žinioje esančia baudžiamąja byla ar kita medžiaga, dokumentais;

6) suderinusi su valstybės institucijų, įstaigų, įmonių ar organizacijų vadovais, pasitelkti jų darbuotojus tikrinimams ir revizijoms atlikti;

7) kreiptis į gyventojus per visuomenės informavimo priemones ir prašyti jų pagalbos tiriamu klausimu;

8) teikti pasiūlymus Seimui, Vyriausybei, kitoms valstybės institucijoms dėl klausimų, susijusių su pavestu tyrimu, sprendimo;

9) teikti Seimui, Vyriausybei pasiūlymus dėl teisės aktų pakeitimo, papildymo, pripažinimo netekusiais galios ar naujų teisės aktų parengimo ir priėmimo;

10) teikti Seimui pasiūlymus dėl komisijos nario pašalinimo iš komisijos už šio įstatymo pažeidimus.”³⁵

Seimas, nors ir turėdamas diskreciją sudaryti tam tikrus struktūrinius padalinius, negali jų sudaryti taip, kad būtų įsiterpiama į kitų viešąją valdžią vykdančių institucijų įgaliojimus. “Komisija, tirdama jai pavestą klausimą ir įgyvendindama savo teises, nesikiša į teismo, teisėjo, prokuroro, ikiteisminio tyrimo pareigūno veiklą, kai jie atlieka ikiteisminį tyrimą ar nagrinėja bylą teisme.”³⁶ Taigi tyrimo komisija negali pati vykdyti teisingumo, perimti kitų institucijų įgaliojimų, negali trikdyti valstybės institucijų, kitų įmonių, įstaigų ar organizacijų darbo. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas aiškino, kad “Konstitucija suponuoja tokį Seimo laikinųjų tyrimo komisijų institutą ir tokį įstatymuose įtvirtintą šių komisijų sudarymo ir veiklos teisinį reguliavimą, kai Seimo laikinosios tyrimo komisijos yra sudaromos ne bet kokiems, o tik ypatingiems, t. y. valstybinės svarbos, klausimams iširti.”³⁷ Valstybinės svarbos klausimas yra paminėtas ir Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 2 straipsnyje Konstitucinis Teismas taip pat išaiškino, kad laikinųjų tyrimo komisijų įgaliojimai yra sietini su Seimo funkcijomis bei konstitucine paskirtimi. Tačiau “ypatingų valstybinės svarbos klausimų” sąrašas ar jiems būdingi požymiai nėra nustatyti, todėl gali kilti nesutarimų dėl komisijų sudarymo.

³⁵ Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymas, Žin., 1994, Nr. 33-493

³⁶ Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymas, Žin., 1994, Nr. 33-493

³⁷ LR Konstitucinio Teismo 2006 balandžio 4 d. Nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 73 straipsnio 3 dalies (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai”, Žin., 2006, Nr.38-1349

Taip pat Seimas parlamentinę kontrolę gali vykdyti ir įsteigdamas kitas, jam atskaitingas institucijas: pvz. Seimo kontrolierių įstaiga³⁸, Vaiko teisių apsaugos³⁹, Lygių galimybių kontrolierių įstaigą⁴⁰ bei Vyriausiąją tarnybinės etikos komisiją.

Plačiau panagrinėkime Seimo kontrolierius – ombudsmenus. Tai yra ypatinga teisinė institucija, kurią sudėtinga priskirti kuriai nors vienai iš trijų valdžių. Iš vienos pusės ji tarsi kvaziteisminė institucija: atlieka teisminę funkcija- nagrinėja teisinius ginčus, kilusius tarp piliečio ir administracijos (valstybinės institucijos), tačiau dėl priimamo sprendimo pobūdžio, tyrimo iniciatyvos teisės net ir negavus konkretaus asmens skundo ir kt. sunku būti teigti, kad tai teisminės valdžios dalis. Iš kitos pusės klasikinė ombudsmeno institucija yra viena iš įstaigų, atliekančių viešojo administravimo parlamentinę kontrolę. Todėl ombudsmenas yra siejamas su valstybės įstatymų leidžiamąja valdžia. Lietuvos Respublikoje pagal galiojančius įstatymus ombudsmeno institucija yra labiausiai susijusi su Seimu: jie yra skiriami Seimo penkerių metų kadencijai valstybės pareigūnai, ginantys žmogaus teises ir laisves, tiriantys pareiškėjų skundus dėl pareigūnų piktnaudžiavimo ar biurokratizmo bei siekiantys gerinti viešąjį administravimą. Taip pat jie turi pateikti Seimui iki kovo 15 d. praėjusių kalendorinių metų ataskaitą, kuri nagrinėjama Seimo posėdyje. Svarbu pabrėžti, kad Lietuvos Respublikoje seimo kontrolieriai vykdydami savo funkcijas yra nepriklausomi, o jų įstaiga- savarankiška. Savo veikloje jie turi vadovautis tokiais principais:

- „1) pagarbos žmogui ir valstybei. Seimo kontrolieriai, vadovaudamiesi konstitucine nuostata, kad valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, siekia užtikrinti kiekvieno asmens teisę į gerą viešąjį administravimą;
- 2) veiklos laisvės ir savarankiškumo. Seimo kontrolieriai yra nepriklausomi nuo kitų institucijų, kiekvieno Seimo kontrolieriaus teisės ir pareigos lygios, kiekvienas jų pagal kompetenciją veikia savarankiškai;
- 3) atskaitingumo. Seimo kontrolieriai už savo veiklą yra atskaitingi Lietuvos Respublikos Seimui;
- 4) teisėtumo. Seimo kontrolieriai savo veikloje vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, šiuo ir kitais įstatymais bei teisės aktais, tarptautinėmis sutartimis, teisės principais;
- 5) nešališkumo ir teisingumo. Seimo kontrolieriai vienodai (lygiai teisingai) gina visus žmones, nepaisant jų tautybės, rasės, lyties, kalbos, kilmės, socialinės padėties, religinių įsitikinimų ar politinių pažiūrų. Seimo kontrolieriai savo veikloje yra objektyvūs ir teisingi;
- 6) proporcingumo. Seimo kontrolieriai, gindami žmogaus teises ir laisves, siekia išlaikyti pusiausvyrą tarp asmens privačių ir visuomenės interesų, gindami konkretaus asmens teises ir laisves – nepažeisti kitų žmonių teisių ir laisvių;

³⁸ Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaigos įstatymas//Valstybės žinios 1994, Nr.110-3024

³⁹ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas, Žin., 2000, 50-1432

⁴⁰ Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas, Žin., 1998 112-3100

7) viešumo. Seimo kontrolieriai viešai teikia informaciją visuomenei apie savo veiklą bei pareigūnų piktnaudžiavimą, biurokratizmą ar kitaip pažeidžiamas žmogaus teises ir laisves⁴¹.

Lietuvoje Seimo kontrolierių įstaiga buvo kuriama pagal Skandinavijos šalių pavyzdį, kurioms būdinga, kad Ombudsmenas yra Parlamento atstovas ir kontrolę atlieka Parlamentu vardu- tai sureikšmina jų išvadas apie pareigūnų elgesį. Ombudsmeno ir Parlamento santykiai neturi būti pagrįsti subordinacijos principu, tačiau Parlamentas gali nustatyti bendras veiklos kryptis, nors parlamento nariai skiria ir atleidžia ombudsmenus, jie turi būti nepriklausomi nuo Parlamento, kad jų sprendimai būtų neutralūs ir nešališki, siekiant išlaikyti visuomenės pasitikėjimą. Būtina pažymėti, kad Parlamentas negali atsiriboti nuo ombudsmeno veiklos, jis turi sekti bendras veiklos tendencijas ir jį palaikyti, ginant individus nuo vykdomosios valdžios piktnaudžiavimo. Jei Seimo kontrolierius nustato, kad piliečio skundas yra pagrįstas, tai gali būti nustatytas norminio akto netobulumas arba norminio akto netinkamas taikymas. Lietuvoje 2006 m. iš viso gauta 1659 skundų, iš jų 1466 išnagrinėti, o 786 skundai pripažinti pagrįstais. Iš viso 2006 m. išnagrinėję skundus Seimo kontrolieriai priėmė 707 rekomendacijas⁴². Seimo kontrolierius tirdamas konkretų skundą ir aptikęs blogo administravimo valstybės ar savivaldybės institucijoje faktų, juos nurodydamas, pasiūlydamas, kaip pakeisti prisideda prie tvarkos ir valdymo gerinimo kiekvienoje institucijoje. Taip pat jis gali „siūlyti Seimui, Vyriausybei, kitoms valstybės ar savivaldybių institucijoms ir įstaigoms, kad būtų pakeisti įstatymai ar kiti norminiai teisės aktai, varžantys žmogaus teises ir laisves“⁴³. Seimo kontrolieriai gana aktyviai naudojami teise gerinti teisės aktų kokybę ir kasmet vis daugėja pagal jų siūlymus priimtų teisės aktų (2006 m. pateiktos 32 rekomendacijos dėl teisės aktų⁴⁴). Taip pat Seimo kontrolieriai aptikę nusikaltimo požymių, informaciją turi perduoti teisminėms institucijoms.

„Seimo kontrolieriai nėra baudžiamoji ar represinė institucija. Jų veiklos esmė- ne tik ginti pažeistas žmogaus teises, iškelti į viešumą negeroves ir viešojo administravimo pareigūnų klaidas, bet ir suartinti valstybės ir piliečio pozicijas. Todėl Seimo kontrolieriai atsako už savo teisinės išvados teisingumą ir pagrįstumą, bet negali prisiimti atsakomybės už rekomendacijos įgyvendinimą“⁴⁵.

Ombudsmenai padeda vykdyti valdžios kontrolę tokioje visuomenėje, kur žmogaus interesai vyrauja prieš valstybę. Turi vyrauti nuomonė, kad valdžia ir valstybinės įstaigos tarnauja žmonėms, todėl neturi būti slepiami negatyvūs įvykiai, nes tik taip bus pasitikėjimas valdžios institucijomis. Todėl Seimo kontrolierių veikla yra naudinga ir pačios valdžios sistemos interesams. Svarbiausia, kad Seimo

⁴¹ Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymas, Žin., 1998, Nr. 110-3024

⁴² Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių 2006 metų darbo ataskaita, www.lrski.lt

⁴³ Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymas, Žin., 1998, Nr. 110-3024

⁴⁴ Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių 2006 metų darbo ataskaita, www.lrski.lt

⁴⁵ Pranevičienė B. Ombudsmenas ir viešasis administravimas. Jurisprudencija. 2002, - T.32 (24)

kontrolierių įstaigos vykdoma veikla yra svarus indėlis ginant piliečių teises, kovojant prieš pareigūnų piktnaudžiavimą ir biurokratizmą, taip pat siekiant tobulinti viešąjį administravimą.

Taip pat labai svarbi institucija, padedanti vykdyti parlamentinę kontrolę Lietuvoje, yra Valstybės kontrolė, kuriai vadovauja valstybės kontrolierius, Prezidento teikimu skiriamas Seimo penkerių metų kadencijai. Valstybės kontrolės gairės nustatytos Lietuvos Respublikos Konstitucijos 133 bei 134 str., o detalizuota valstybės kontrolės įstatyme. Valstybės kontrolė yra tarpinė institucija tarp mokesčių mokėtojų – fizinių ir juridinių asmenų, kurie savo mokesčiais ir kitais būdais kuria valstybės finansinius ir materialinius išteklius, ir tų, kurie naudoja tuos išteklius. Valstybės kontrolė yra tarsi tarpininkas tarp mokesčių mokėtojų ir valstybės institucijų, padedantis išsiaiškinti, ar veikla vykdoma tikslingai, naudingai ir pagal įstatymus. Mokesčių mokėtojai yra tikrieji finansinio ir materialinio valstybės turto šeimininkai ir jie turi teisę žinoti, kur ir kokiais tikslais yra naudojamas valstybės turtas ir finansai, kaip naudojamas šalies biudžetas, ar teisingai, efektyviai ir tikslingai naudojamas valstybės turtas. Ne mažiau svarbu žinoti, ar teisingai skaičiuojamos pajamos, ar teisėtai naudojamos valstybės lėšos, ar teisingai ir pagal įstatymus vykdoma jų apskaita. Ši nepriklausoma, Seimui atskaitinga institucija, padeda vykdyti parlamentinę kontrolę, vadovaudamasi veiklos skaidrumo, viešumo ir atvirumo piliečiams principais.

Valstybės kontrolė, įgyvendindama savo kompetencijas, atlieka dviejų rūšių valstybinį auditą: finansinį-teisėtumo ir veiklos auditą. Pastaruoju siekiama įvertinti, ar audituojamas subjektas vadovaujasi efektyvumo, ekonomiškumo ir rezultatyvumo principais, ar valstybės turtas ir lėšos naudojamos tikslingai ir racionaliai, taip pat siekiama nurodyti įstaigos veiklos tobulinimo galimybes. Veiklos auditu siekiama atskleisti, ar įstaiga tinkamai organizuoja savo veiklą, ar atlieka pavestas užduotis, ar tikslingai naudoja valstybės išteklius. Finansinio audito tikslas yra nustatyti, ar audituojami subjektai naudoja finansus teisėtai ir pagal paskirtį, ar pateikiamos teisingos finansinės ataskaitos, ar valstybės turtas ir lėšos valdomos ir naudojamos pagal įstatymus. Audituojant vertinamas subjekto biudžeto projekto teisėtumas, vidinė kontrolės sistema ir jos efektyvumas bei tarpinės finansinės ataskaitos. Atlikus finansinį auditą auditoriai pateikia nepriklausomą nuomonę dėl audituoto subjekto ataskaitų teisingumo ir tikrumo. Nuo 2006 m. įgyvendinama nauja kontrolės forma- informacinių sistemų auditas. Kadangi šiais laikais informacinių sistemų panaudojimas yra labai platus, jis neatsiejamas nuo sėkmingos įstaigos veiklos. Informacinių sistemų audito tikslas- įvertinti taikomos programinės įrangos tinkamumą, informacinių sistemų kontrolę ir efektyvumą. Tuo siekiama patobulinti informacinių sistemų valdymą bei sustiprinti vidinę kontrolę. Taip pat labai svarbi kontrolės forma yra gaunamos Europos Sąjungos paramos auditas, kurį privalome atlikti pagal Europos Komisijos ir Europos Tarybos reglamentus. Šių auditų ataskaitos yra teikiamos Europos Komisijai, pateikiant nuomonę dėl gaunamos finansinės paramos ataskaitų tikrumo, išsamumo ir teisingumo. Valstybės kontrolė veikia planingai, pagal kasmet parengiamą valstybės audito

kontrolės programą, kurioje numatoma, kada ir kur bus atliekamas auditas. Audituojamas gali būti: Valstybinio socialinio draudimo ir Privalomojo sveikatos draudimo fondų biudžeto įgyvendinimas; šalies biudžeto įgyvendinimas; valstybės finansų naudojimas; valstybės turto valdymas, naudojimas ir disponavimas juo; valstybės biudžeto lėšų, skiriamų savivaldybėms, naudojimas; lėšų valdymo institucijos ir paramos gavėjai, vertinant, kaip naudojamos Lietuvos gautos Europos Sąjungos lėšos ir kaip vykdomos programos, kuriose dalyvauja Lietuva. Auditas gali būti atliekamas valstybės ir savivaldybės institucijose ir įstaigose, taip pat visų rūšių įmonėse, kai savivaldybės ar valstybės akcijos suteikia ne mažiau kaip 1/2 balsų bei įmonėse ar kituose juridiniuose asmenyse, kuriems valstybė ar savivaldybė perdavė lėšų ar turto. Kiekvienas valstybinis auditas yra baigiamas išvadomis ir rekomendacijomis, kuriose nurodoma, kaip įstaiga galėtų tobulinti savo veiklą. Valstybinis auditas yra viena iš parlamentinės kontrolės sistemos dalių, kuri glaudžiai bendradarbiauja su Seimo Audito komitetu, pastarasis svarsto valstybinio audito pateiktas ataskaitas, aktyviai prisideda prie ataskaitose pateikiamų rekomendacijų įgyvendinimo. Kiekvienais metais Valstybės kontrolė pateikia Seimui ataskaitas dėl biudžeto įvykdymo, valstybės skolos, valstybės turto ataskaitos ir biudžeto projekto, kuriomis siekiam įvertinti, ar ataskaitos atitinka teisės aktų reikalavimus, ar nėra informacijos iškreipimų. Šios išvados reikalingos valstybės ataskaitoms Seime tvirtinti. Tai patvirtina šios institucijos veiklos svarbą teisinėje sistemoje.

Tiesiogiai atliekama vykdomosios valdžios kontrolė yra gana plati. Ji nusakyta LR Konstitucijos 67 straipsnyje bei Seimo Statuto 9 straipsnyje. Vyriausybės sudarymo būdą lemia jos atskaitingumo Seimui principas. Po Seimo rinkimų išlieka jos ryšys su ankstesniu Seimu, kurio įgaliojimai nutrūksta, kai naujas Seimas susirenka į pirmąjį posėdį. Todėl Vyriausybė turi grąžinti įgaliojimus Prezidentui, kai naujasis Seimas susirenka į pirmąjį posėdį.

Seimas turi svarbius įgaliojimus formuojant Vyriausybę: jis gali pritarti arba nepritarti Prezidento siūlomai Ministro pirmininko teikiamai kandidatūrai – tai realiai įgyvendinama tik atsižvelgiant į politinių jėgų santykį Seime. Vyriausybė gauna įgaliojimus veikti tik tada, kai Seimas pritaria jos programai. Šis sprendimas lemia ir pačios Vyriausybės likimą: Vyriausybė privalo atsistatydinti, „kai Seimas du kartus iš eilės nepritaria naujai sudarytos Vyriausybės programai“⁴⁶. Vyriausybės programa yra svarbus ir reikšmingas teisinis dokumentas, atitinkamai Vyriausybei visą jos įgaliojimų laiką privalomas veiklos planas, kuriame yra nurodyti Vyriausybės veiklos prioritetai ir kryptys bei išdėstomos tam tikro laikotarpio Vyriausybės veiklos gairės⁴⁷. Šis dokumentas tampa Vyriausybės programa tik po Seimo pritarimo. Be to, pradėdami eiti savo pareigas Ministras pirmininkas ir ministrai prisiekia būti ištikimi Lietuvos Respublikai, laikytis Konstitucijos ir įstatymų Seime- tai dar vienas požymis, rodantis Seimo įtaką Vyriausybei. Taip pat Seimas savo kontrolę vykdo Vyriausybės

⁴⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucija, Žin., 1992, Nr. 33-1014.

⁴⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras (II dalis). – Vilnius: Teisės institutas, 2000

teikimu steigdamas ar panaikindamas ministerijas. Jeigu Vyriausybė laiko tikslinga konkrečią ministeriją panaikinti, sujungti ar įkurti, ji teikia pasiūlymą Seimui, kuris tai padaro priimdamas konkretų įstatymą.

Kitas tiesioginės kontrolės būdas- interpeliacija ir nepasitikėjimas Vyriausybe. LR Seimo Statuto 219 straipsnyje pasakyta, kad „sesijos metu ne mažesnė kaip 1/5 Seimo narių grupė gali pateikti interpeliaciją Ministrui Pirmininkui ar ministrui, reikalaujama paaiškinti šių pareigūnų priimtų sprendimų motyvus.“⁴⁸

Po interpeliacijos pateikimo ją gavęs Vyriausybės narys ne daugiau kaip per 2 savaites privalo perduoti Seimo Pirmininkui raštišką atsakymą, su kuriuo yra supažindinami Seimo nariai ir vėliau interpeliacija nustatyta tvarka yra nagrinėjama posėdyje; po to yra priimamas nutarimas dėl interpeliacijos, kuriame turi būti pareikštas pritarimas ar nepritarimas Ministro pirmininko ar ministro atsakymui. „Jeigu Seimo nutarimo dėl interpeliacijos projekte Ministro Pirmininko ar ministro atsakymas pripažįstamas esąs nepatenkinamas ir pareikštas juo nepasitikėjimas, tai toks nutarimo projektas gali būti priimtas slaptu balsavimu daugiau kaip pusės visų Seimo narių balsų dauguma. Jeigu Seimo nutarimas dėl interpeliacijos priimamas, Ministras Pirmininkas ar ministras, kuriam pareikštas nepasitikėjimas, privalo atsistatydinti.“

⁴⁹ O jeigu atsistatydina Ministras pirmininkas, tai turi atsistatydinti visa Vyriausybė. Panašus procesas vyksta ir esant nepasitikėjimui Vyriausybe: Seimo sesijos metu ją gali motyvuotu nutarimu pareikšti ne mažesnė kaip 1/5 Seimo narių grupė; nagrinėjama taip pat kaip ir interpeliacija Seimo Statuto 219-221 straipsnių nustatyta tvarka, tačiau nėra sudaroma redakcinė komisija ir iš karto po svarstymo balsuojama dėl nepasitikėjimo Vyriausybe. Nutarimas dėl nepasitikėjimo gali būti priimtas slaptu balsavimu daugiau kaip pusės visų Seimo narių balsų dauguma. Tačiau išlaikant pusiausvyros sistemą, LR Konstitucijoje yra numatyta, kad pirmalaikius Seimo rinkimus gali paskelbti Respublikos Prezidentas „Vyriausybės siūlymu, jeigu Seimas pareiškia tiesioginį nepasitikėjimą Vyriausybe“⁵⁰.

Taip pat Vyriausybės nariams gali būti pateikiami klausimai, į kuriuos pageidaujama gauti atsakymą raštu, tačiau kai manoma, kad buvo netinkamai atsakyta galima kreiptis su paklausimu, apie jų veiklą ar priimtus sprendimus. Į paklausimą privaloma atsakyti, jie yra nagrinėjami Seimo plenariniame posėdyje.

Kitas ne mažiau svarbus parlamentinės kontrolės būdas yra valstybės biudžeto tvirtinimas. Vyriausybė pagal Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymą rengia biudžeto projektą ir iki spalio 17 d. pateikia jį Seimui su pagrįstais duomenimis. Artimiausiam posėdyje išklašomas Vyriausybės pranešimas ir ne mažiau kaip 15 d. projektas nagrinėjamas komitetuose ir frakcijose. Komitetai bei suinteresuoti asmenys pastabas ir pasiūlymus teikia Biudžeto ir finansų komitetui iki lapkričio 10 d., kuris

⁴⁸ Lietuvos Respublikos Seimo Statutas, Žin., 1994, Nr. 15-249

⁴⁹ Lietuvos Respublikos Seimo Statutas, Žin., 1994, Nr. 15-249.

⁵⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucija, Žin., 1992, Nr. 33-1014.

suformuluoja savo motyvuotas išvadas ir teikia iki lapkričio 25 d. apsvarstyti Seimui. Ne vėliau kaip per 15 d. nuo pirmojo svarstymo skiriamas antrasis svarstymas, kuriame Vyriausybė pateikia pagal gautus pasiūlymus ir pastabas pataisytą projektą. Seimas turi balsuoti dėl viso valstybės biudžeto projekto, apsvarstęs ir priėmęs sprendimus dėl pasiūlymų ir pataisų.

Stengiantis išlaikyti pastovų ryšį tarp valdžių ir siekiant vieningo tikslo „kiekvieno ketvirtadienio Seimo vakarinio plenarinio posėdžio pradžioje Vyriausybės valandos metu Vyriausybės nariai 60 minučių atsakinėja į Seimo narių žodžiu užduodamus klausimus. Seimo nariai Vyriausybės nariams turi užduoti aktualių ir visuomeninės svarbos klausimų“⁵¹. Taip pat kiekvieną antradienį Vyriausybės pusvalandžio metu į Seimo narių iš anksto raštu pateiktus klausimus turi atsakyti Vyriausybės nariai ir kitų atskaitingų institucijų atstovai.

Vienas turbūt mažiausiai taikytų parlamento kontrolės būdų yra apkalta. Nustačius, kad yra šiurkščiai pažeista Konstitucija ar sulaužyta priesaika, ar paaiškėjus, kad padarytas nusikaltimas, Seimas 3/5 visų narių dauguma gali Respublikos Prezidentą, Konstitucinio Teismo pirmininką ir teisėjus, Aukščiausiojo Teismo pirmininką ir teisėjus, Apeliacinio Teismo pirmininką ir teisėjus ir Seimo narius pašalinti iš užimamų pareigų ar panaikinti Seimo nario mandatą.

IV. Vyriausybė ir jos parlamentinė kontrolė

Vyriausybė- tai Respublikos Prezidento ir Seimo sudaroma kolegiali vykdomosios valdžios institucija, įgyvendinanti vykdomąją valdžią, vadovaujanti ir koordinuojanti vykdomosios valdžios institucijoms, organizuojanti valstybės vadovo priimtų dekretų bei Seimo priimtų įstatymų įgyvendinimą. Pagal dabartinę teisinę sistemą Vyriausybė yra tarsi Parlamento šešėlyje dėl interpeliacijų ir pasitikėjimo ar nepasitikėjimo galimybės. Tai padarė įtakos ir visuomenės požiūriui, kad didžiausią įtaką turi Seimas ar Prezidentas, nors pastarųjų institucijų aktai be Vyriausybės sprendimų yra iš dalies neveiksmingi. Vyriausybei suteikta ne dispozityvi teisė, bet ji yra imperatyviai įpareigota rengti įstatymų projektus (pagal Konstitucijos 94 str. 4 ir 5 p. bei pasirašyti Prezidento dekretus (pagal Konstitucijos 85 str.). Taigi Vyriausybė lemia daugelio valstybėje priimamų teisės aktų turinį bei sprendžia daugybę klausimų- Konstitucijoje įvardintų kaip krašto reikalai: importo ir eksporto, karinės technikos gamybos, prekybos naftos, tabako, alkoholio gaminiais, metalo supirkimo, verslo plėtros, administracinių vienetų valdymo ir kitus svarbius klausimus. Todėl ši institucija yra tarsi valdžios institucijų ašis, o Ministro Pirmininko pareigybė iš esmės yra veiksmingiausia politinės karjeros pozicija. Tuo galima paaiškinti, kodėl 1993-

⁵¹ Lietuvos Respublikos Seimo Statutas, Žin., 1994, Nr. 15-249.

1998m. Prezidentu buvęs Algirdas Brazauskas sutiko tapti dvyliktosios (2001-2004m.) ir tryliktosios (2004-2006m.) Vyriausybės Ministrų Pirmininku. Taigi galime apibendrinti, kad Vyriausybė yra kolegiali institucija, sprendimus priimanti posėdžiuose, teisiškai savarankiška, nors ir atskaitinga Seimui, tačiau turinti savarankiškus konstitucinius įgaliojimus, išvestinė- legitimuojama Seimo ir Prezidento, o ne tautos, taip pat Vyriausybė yra bendrosios kompetencijos institucija, nes jos konstituciniai įgaliojimai yra labai platūs.

Lietuvoje įgyvendinamas parlamentinis Vyriausybės sudarymo būdas kuriam “būdinga tai, kad Vyriausybė formuojama atsižvelgiant į parlamento rinkimų rezultatus. Būtent todėl valstybės vadovas skiria Vyriausybės vadovu asmenį, kurio kandidatūrai pritaria parlamentas. Šiuo atveju Vyriausybės veikla remiasi parlamento pasitikėjimu, ji atsako parlamentui už vykdomą politiką⁵². Todėl Vyriausybės parlamentinė kontrolė prasideda jau nuo pat šios institucijos sudarymo pradžios- Vyriausybės narių skyrimo. Nors Konstitucinė tvarka atrodo gana detalčiai reglamentuota, tačiau yra ir daug neapibrėžtumų. Nustatyta, kad Prezidentas Seimui teikia Vyriausybės narių kandidatūras, Parlamentas joms pritaria arba nepitaria, o Prezidentas skiria kandidatus į tam tikras Vyriausybės narių pareigas. Tačiau lieka neaiškūs terminai, kriterijai ir asmenys, iš kurių gali būti renkamas Ministras Pirmininkas, kaip elgtis, jei Prezidentas nepitaria siūlomoms pavaduotojų kandidatūroms. Tačiau negalime sakyti, kad tai yra teisinė spraga, nes ši laisvė yra paliekama, atsižvelgiant į atvirą ir laisvą politinį procesą, kupiną įvairių derybų ir kompromisų. Todėl būtų ydinga Konstitucinės teisės normas įsprausti į konkrečius rėmus, panaikinant jos specifinį lankstumą.

Pirmiausia Respublikos Prezidentas dekretu įformina Ministro Pirmininko kandidatūrą ir teikia ją svarstyti Seimui. 2006 birželio 29d. Respublikos Prezidentas Valdas Adamkus savo dekretu rašo: “Vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 84 straipsnio 8 punktu, teikiu Lietuvos Respublikos Seimui svarstyti Gedimino KIRKILO kandidatūrą į Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko pareigas”⁵³. Prezidentas, kaip integruojanti institucija, teikdamas kandidatūrą turi atsižvelgti į vyraujančią politinę daugumą Seime, nes nuo to priklauso, ar bus pritarta Ministro Pirmininko kandidatūrai, o vėliau ir Vyriausybės programai. Seimas nutarimu turi išreikšti pritarimą ar nepritarimą Ministro Pirmininko kandidatūrai. Jeigu nepritariama, loginiu požiūriu Prezidento teikimas svarstyti kandidatūrą turėtų būti teikiamas tol, kol pasiekiamas dviejų tiesiogiai legitimuotų institucijų kompromisas. Nors Konstitucijoje nėra nustatyta, kokia balsų dauguma turi būti priimamas pritarimas, tačiau atsižvelgiant į legitimacijos reikalavimą Vyriausybei ir demokratinius valstybės principus, galima

⁵² LR Konstitucinio teismo 1998m. Sausio 10d. Nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos” atitikimo LR Konstitucijai, Žin., 1998, Nr.5-98

⁵³ 2006 birželio 29d. LR Prezidento Dekretas “Dėl Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko kandidatūros”, Žin., 2006, Nr.73-2777

daryti išvadą, kad konstitucingas bus tik visų Seimo narių Seimo daugumos nutarimas. Priešingu atveju Prezidentas turėtų neskirti Seimo daugumos pritarimo negavusio kandidato Ministru Pirmininku ir teikti kitą kandidatūrą. 2006 m. liepos 4 d. "Lietuvos Respublikos Seimas, vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 67 straipsnio 6 punktu ir atsižvelgdamas į Respublikos Prezidento 2006 m. birželio 29 d. dekretą Nr. 667, nutaria: Pritarti Respublikos Prezidento teikiamai Gedimino KIRKILO kandidatūrai į Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko pareigas"⁵⁴. Taip buvo pritarta kandidatūrai ir Prezidentas dekretu skyrė G.Kirkilą Ministru Pirmininku. Po Vyriausybės vadovo patvirtinimo, pastarasis turi raštu arba žodžiu, siūlyti valstybės Prezidentui ministrų kandidatūras, kurioms Prezidentas gali dekretu pritarti ar nepritarti atsižvelgdamas į Seimo daugumos galimą nepritarimą- nepasitikėjimą ministru ar nepritarimą tam tikroms Vyriausybės programos nuostatom, kurios apima konkretaus ministro valdymo sritį. Būtina paminėti, kad tai turi įvykti gana greitai, nes "Ministras Pirmininkas ne vėliau kaip per 15 dienų nuo jo paskyrimo pristato Seimui savo sudarytą ir Respublikos Prezidento patvirtintą Vyriausybę ir pateikia svarstyti jos programą"⁵⁵. Taigi reikia gana greitai atlikti ministrų skyrimo procedūrą, kad liktų pakankamai laiko visiems Vyriausybės nariams paruošti programą, nes kitaip būtų paneigiamas institucijos kolegialumo principas. Prezidentas dekretu patvirtina visos Vyriausybės sudėtį, taip užbaigdamas šios institucijos sudarymą.

4.1. Vyriausybės programa ir metinė ataskaita

Vienos iš svarbiausių ir aktualiausių parlamentinės kontrolės funkcijų yra pritarimas Vyriausybės programai ir biudžeto tvirtinimas Seime- tai nustatyta Konstitucijos 67 str. 7 p. ir 14 p., o detalizuota Seimo Statute bei Vyriausybės įstatyme. Konstitucinė nuostata dėl pritarimo ar nepritarimo Vyriausybės programai įtvirtina Seimo įgaliojimus ne tiek dėl pačios programos, bet kiek dėl visos Vyriausybės ateities- nes tik gavusi Parlamento pritarimą savo veiklos programai Vyriausybė tampa legitimuota, t.y.- gauna įgaliojimus veikti. Tokiu būdu įgyvendinamas Vyriausybės atskaitomybės Seimui principas.

Vyriausybės programa yra reikšmingas ir svarbus teisinis dokumentas tam tikrai Vyriausybei privalomas jos veiklos planas visą jos veiklos laikotarpį, kuriame išdėstytos Vyriausybės veiklos gairės ir prioritetai; tai ideologijos, mąstymo ir politinės veiklos būdų išraiška. Todėl Vyriausybės programoje nustatytos veiklos kryptys, prioritetai turi būti atitinkantys socialinę, politinę, ekonominę situacijas bei Seime dominuojančių politinių jėgų principines nuostatas. Kaip Konstitucinis teismas yra savo nutarime

⁵⁴ 2006 liepos 4 d. LR Seimo Nutarimas "Dėl Ministro Pirmininko kandidatūros", Žin., 2006, Nr.75-2852

⁵⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucija, Žin., 1992, Nr. 33-1014.

pabrėžęs, kad „Vyriausybės programos pagrindas yra parlamento rinkimus laimėjusių politinių jėgų programos, tačiau jų nuostatos tik per Vyriausybės programą įgyja teisinę reikšmę įpareigodamos tiek Vyriausybę, tiek ją palaikančią Seimo daugumą“⁵⁶. Seimo narių priklausomumas tam tikroms politinėms partijoms, frakcijoms atspindi jų principines vertybes bei ideologines nuostatas. Todėl Vyriausybės programoje turėtų vyruoti Seimo rinkimus laimėjusių politinių partijų programos, nes jų nuostatos tik per Vyriausybės programą įgyja teisinę reikšmę ir įpareigoja ją pačią bei Seimo daugumą atitinkamai veikti. Būtent dėl šių priežasčių Prezidentas turi „skirti Seimo daugumos palaikomą Ministrą Pirmininką ir tvirtinti tokią Vyriausybę, kurios programai Seimas gali pritarti posėdyje dalyvaujančių narių balsų dauguma. Kitaip nebus suformuota valstybės funkcionavimą užtikrinanti vykdomosios valdžios institucija. Vyriausybė, siekdama įgyti Seimo pasitikėjimą, numatydama savo veiklos kryptis tam tikram laikotarpiui, privalės atsižvelgti į galimą Seimo narių pritarimą ar nepritarimą. Seimas, išreikšdamas pasitikėjimą Vyriausybės programa, įsipareigoja prižiūrėti, kaip Vyriausybė veiks įgyvendindama programą. Vyriausybės programa – Vyriausybės politinės- teisinės atsakomybės Seimui pagrindas, nes ji solidarai atsako Seimui už bendrą savo veiklą“⁵⁷.

Pagal Seimo Statuto nuostatas Ministras Pirmininkas ne vėliau kaip per 15 dienų nuo paskyrimo pristato Seimui Prezidento patvirtintą Vyriausybę ir pateikia svarstyti jos programą. Svarbu pažymėti, kad Seimui pristatomas toks dokumentas tėra tik projektas, nes tik pritarus Parlamentui jis tampa Vyriausybės programa. Likus ne mažiau kaip 24 val. iki posėdžio Seimo nariams turi būti išdalinta Vyriausybės programa, o per posėdį Ministras Pirmininkas gali pristatyti programą 40 minučių, o visi Vyriausybės nariai į klausimus gali atsakinėti 1,5 valandos. Po pateikimo svarstymas perduodamas Seimo frakcijoms ir komitetams, kuo siekiama, kad būtų detalai išnagrinėta pateikta programa, pateikiamos pastabos ar pasiūlymai, nes jie turi galimybę pasikviesti Ministrą Pirmininką ar ministrus atsakyti į klausimus dėl pateiktos programos. Komitetai ir frakcijos savo išvadas turi pateikti per 10 dienų nuo jos pateikimo. Ne vėliau kaip per 15 dienų Seime turi būti rengiamas posėdis dėl programos svarstymo, kur pirmiausiai kalba opozicijos lyderis ir opozicinės frakcijos. Paskui rengiama diskusija, kurios pabaigoje suteikiamas 20 minučių trukmės žodis Ministrui Pirmininkui bei galimybė visiems Vyriausybės nariams atsakyti į pateiktus Seimo narių klausimus. Kai šie baigia atsakinėti į klausimus, Seimas turi priimti sprendimą dėl Vyriausybės programos. Šio sprendimo formuluotės būna pateikiamos frakcijų ir komitetų išvadose. Jeigu Vyriausybės programai nepritariama ar gražinama tobulinti, nauja ar patobulinta programa turi būti

⁵⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. Sausio 10d nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. Gruodžio 10d. „Dėl Lietuvos respublikos Vyriausybės programos“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Žin., 1998, Nr.5-98

⁵⁷ 1998 sausio 10 d. LR Konstitucinio teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, Žin., 1998, Nr.5-98

pateikiama per 10 dienų, o jos svarstymo procedūra kartojama iš naujo, pagal Seimo Statuto 194-197 straipsniuose nustatytą tvarką. Jeigu Seimas du kartus iš eilės nepritaria Vyriausybės programai, ji turi atsistatydinti ir procedūra kartojama nuo Ministro Pirmininko kandidatūros teikimo. Taigi „Vyriausybės programa– dokumentas atitinkamai Vyriausybei visą jos įgaliojimų laiką privalomas veiklos planas, kuriame išdėstytos tam tikro laikotarpio Vyriausybės veiklos kryptys ir kuriam yra pritaręs Seimas“⁵⁸. Tik tada, kai Seimas pritaria Vyriausybės programai, ji gauna įgaliojimus veikti, tampa legitimuota institucija.

Kad geriau suvoktume, kokio pobūdžio ir turinio dokumentas yra Vyriausybės programa, panagrinėsime Keturioliktosios Vyriausybės programos, kuri 2006 m. Liepos 18d. buvo patvirtinta Seimo nutarimu, nuostatas. Programoje dėstoma, kad Vyriausybės misija- siekti visuomenės santarvės, kurti gerovės valstybę, kad žmonės galėtų gyventi oriai, saugiai, pasiturimai ir sveikai. Didžiausiomis problemomis Vyriausybė įvardino socialinę atskirtį ir iš to kylantį nepasitikėjimą politinę sistema, netolygų sveikatos apsaugos paslaugų prieinamumą, neveiksmingą kovą su korupcija, blogėjančią demografinę padėtį (mažėjantis gimstamumas, didėjanti emigracija), modernizuotos transeuropinių tinklų infrastruktūros stoka, lėtą mokslo ir technologijų plėtros pažangą įgyvendinant Lisabonos tikslus. Kaip savo veiklos prioritetus 2006- 2008 metams Vyriausybė įvardijo:

- ✓ svarbiausių socialinių problemų sprendimą: šeimos stiprinimas, žmonių gerovės kėlimas, skurdo ir socialinės atskirties mažinimas, kokybiško užimtumo didinimas;
- ✓ investavimas į žmogų- asmenybę: biudžeto didinimas švietimo, mokslo, kultūros, sveikatos apsaugos sistemoms, valstybės mokslo ir technologijų pažangai, saugiai gyvenamai aplinkai kurti, informacijos ir žinių visuomenės plėtrai;
- ✓ socialinės, kultūrinės, ekonominės bei politinės demokratijos darnos plėtojimas bei siekimas, pilietinės demokratijos ugdymas, Konstitucinių žmogaus teisių ir laisvių apsauga;
- ✓ nepriekaištinga teisinės sistemos veikla, valdymo bei savivaldos stiprinimas, korupcijos mažinimas, viešosios tvarkos užtikrinimas;
- ✓ užsienio politikos vykdymo tęstinumas, derinant visų institucijų veiklą.

Vyriausybė 2006-2008 metams nustatė įvairius išsipareigojimus darbo, socialinės apsaugos ir šeimos, jaunimo, švietimo ir aukštojo mokslo, informacinės ir žinių visuomenės plėtros, kultūros, sveikatos apsaugos, sporto, turizmo ir rekreacijos, ekonomikos ir verslo, finansų, kaimo plėtros ir žemės

⁵⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos darbo reglamento patvirtinimo“, Žin., 1994, Nr.63-1238.

ūkio, aplinkos apsaugos ir miškininkystės, energetikos, transporto ir komunikacijų, statybos, teisės ir teisėtvarkos, valstybės valdymo, nacionalinio saugumo, gynybos ir užsienio politikos srityse.

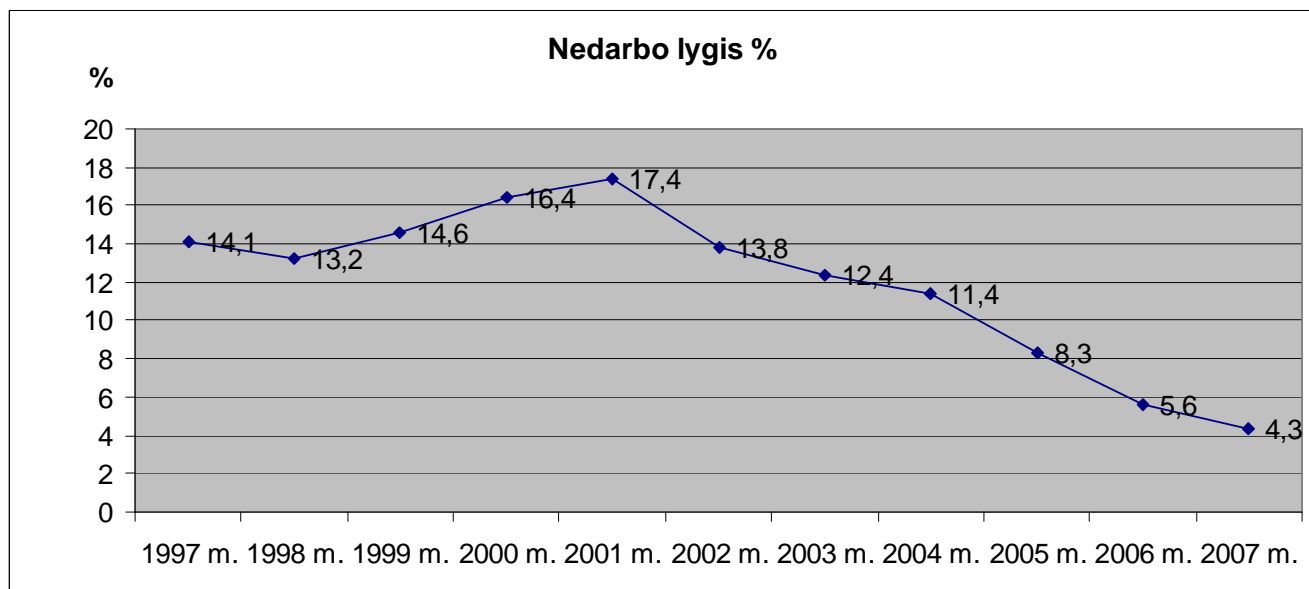
„Kiekvienais metais (iki kovo 31 d.) Vyriausybė privalo pateikti Parlamentui savo metinę veiklos ataskaitą, kurioje taip pat turi būti aptarti ir artimiausio laikotarpio Vyriausybės veiklos prioritetai. Vyriausybės veiklos ataskaitą pateikia Ministras Pirmininkas, kuris pateikimo metu atsako į Seimo narių klausimus. Klausimai užduodami tokia pat tvarka kaip Vyriausybės valandos metu“⁵⁹. Šiame posėdyje taip pat turi dalyvauti ir visi Vyriausybės nariai, kurie Seimo narių pageidavimu, taip pat kaip ir Ministras Pirmininkas, atsakinėja į pateiktus klausimus. Po ataskaitos pateikimo ji perduodama svarstyti komitetams, vėliau surengiama speciali diskusija, kuri pabaigiama rezoliucija. Aptarsime keturioliktosios Vyriausybės 2006 metų ataskaitą, norėdami pamatyti realius rezultatus.

2006 metų birželio mėnesį buvo suformuota mažumos Vyriausybė- tai gana neįprastas reiškinys, Lietuvoje dar iki šiol nepasitaikęs politinis darinys. Tačiau nors Vyriausybė dirbo gana trumpą laiką, pasiekė nemažų rezultatų. Trumpai juos peržvelgsime. Sėkmingai buvo užbaigtas AB „Mažeikių nafta“ pardavimas, kuris sudarė galimybės valstybei atsiskaityti su rublinių indėlių grupėmis; sudaryti preliminarūs susitarimai su užsienio partneriais dėl branduolinės energetikos vystymo. Ekonominiu požiūriu 2006 metais taip pat pasiekta svarbių rezultatų: išaugo bendrasis vidaus produktas, sumažintas gyventojų pajamų mokestis, didėjo vidutinis darbo užmokestis, nuolat didinamas kultūros, švietimo, mokslo, sveikatos ir socialinės apsaugos finansavimas. Taip pat geri rezultatai informacinės ir žinių visuomenės srityje, nes sparčiai didėjo kompiuterių bei interneto naudojimo apimtis.

Darbo, socialinės apsaugos ir šeimos politikos srityse toliau tęsėsi pagerėjimas: vidutinis metinis nedarbo lygis sumažėjo iki 5,6 % 2006 m., kai 2005 m. buvo 8,3%, taip pasiektas netgi mažesnis nedarbo lygis nei Europos Sąjungoje, kur yra 8% nedarbo lygis (žiūrėti 1 grafiką). 2007 m. Vyriausybės ataskaitoje pateikiama informacija, kad nedarbo lygis pasiekė 4,3 procento ir išliko žemesnis už ES vidurkį, kuris 2007 m. buvo 6,9 procento. 2007 m. ataskaitoje pažymėta, kad darbo, socialinės apsaugos ir šeimos politikos srityse ypatingai siekta mažinti teritorinius nedarbo lygio skirtumus, įgyvendinami vietinių iniciatyvų projektai bei ekonominės plėtros planai Panevėžio „Ekranui“ ir „Alytaus tekstilei“ nutraukus savo veiklą. Pagal 2007 m. Vyriausybės ataskaitą matome, kad daug dėmesio buvo skirta įmonių socialinei atsakomybei, pirmą kartą organizuotas socialinių auditorių mokymas. Praėjusių metų ataskaitoje pateikiami duomenys, kad vidutinis mėnesinis darbo užmokestis pasiekė 1813lt ir 21,2%

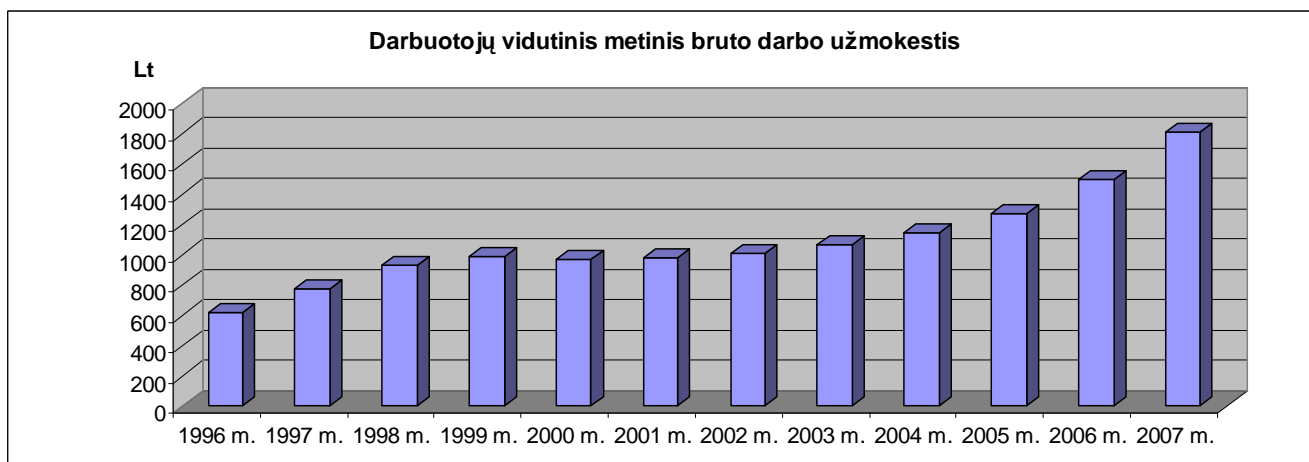
⁵⁹ Lietuvos Respublikos Seimo Statutas, Žin., 1994, Nr. 15-249.

padidėjo palyginti su 2006m. Taip pat ir minimalus darbo užmokestis padidėjo 16,7% ir nuo 2008 sausio 1 d. jis yra 800lt.

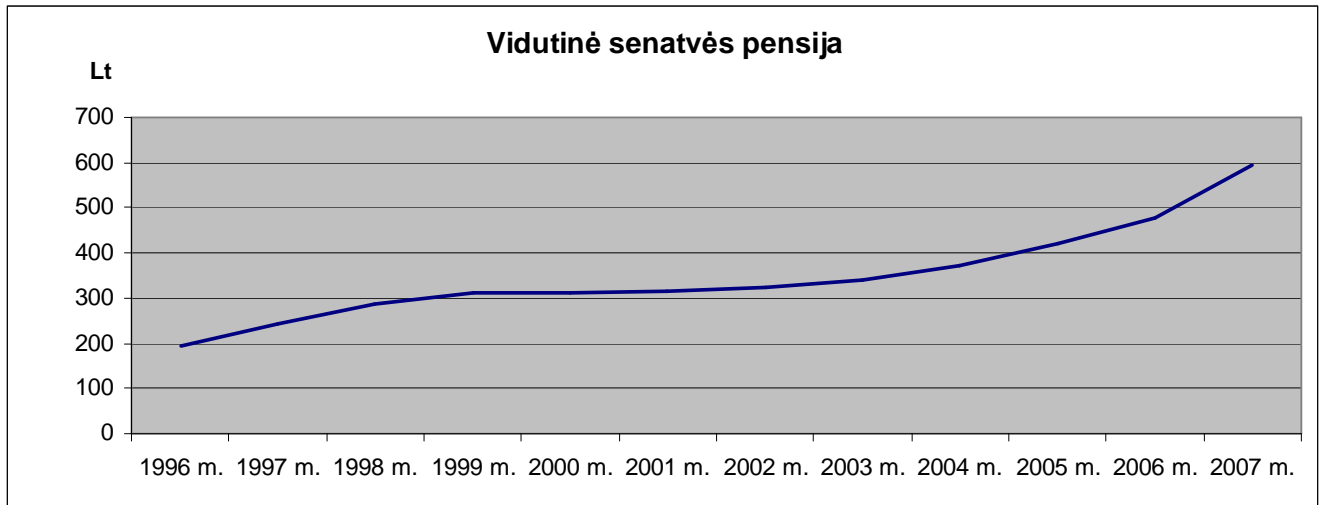

1 grafikas

Pasiektas Lisabonos strategijoje numatytas moterų užimtumo lygis 2010 metams- 60%. Sukurta beveik 300 naujų darbo vietų, įgyvendinant vietinių užimtumo iniciatyvų projektus, tobulinama darbo rinkos paslaugų tiekimo tinklo veikla, taip pat didėjo minimalus ir vidutinis darbo užmokestis (žiūrėti 2 grafiką), socialinio draudimo senatvės pensija (žiūrėti 3 grafiką), ligos ir motinystės (tėvystės) socialinio draudimo išmokos. 2007 m. socialinio draudimo vidutinė metinė senatvės pensija pasiek 608,4 lt. Ir palyginus su 2000 m. duomenimis yra beveik dvigubai didesnė.

2 grafikas

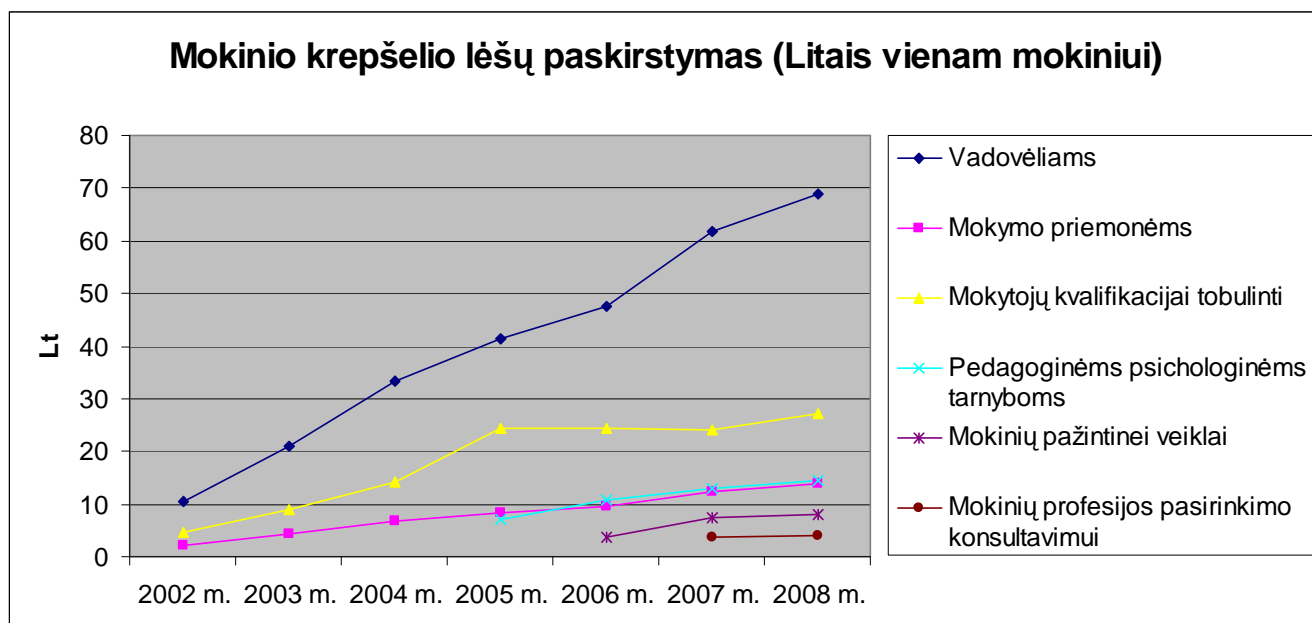
3 grafikas

2007 m. pabaigoje buvo priimtos labai lauktos Lietuvos Respublikos ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymo pataisos, kuriose numatytos didesnės išmokos vaikus auginantiems tėvams, iki dvejų metų prailgintas motinystės (tėvystės) socialinio draudimo pašalpų mokėjimo laikas: iki vaikai sueis vieneri metai nuo 2008 m. sausio 1 d. mokama 100%, o iki vaikai sukaks dveji metai - 85% pašalpos gavėjo uždarbio dydžio socialinio draudimo pašalpa, praplėstas apdraustųjų asmenų, turinčių teisę į šias pašalpas, ratas.

Daug dėmesio skirta darbuotojų saugai, sveikatai bei darbo santykius reglamentuojančių aktų tobulinimui, žmonių su negalia socialinei integracijai, socialiai remtiniems asmenims, narkotikų kontrolei ir narkomanijos prevencijai. Kaip prioritetus 2006 metų ataskaitoje šioje srityje Vyriausybė įvardino darbingo amžiaus žmonių užimtumo didinimą bei pažeidžiamų asmenų socialinę integraciją.

Jaunimo politikos srityje daug dėmesio skirta jaunimo užimtumo skatinimui, paramai būstui įsigyti, įsteigtas Jaunimo reikalų departamentas prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, kuris prisidės prie jaunimo neformalaus ugdymo, socializacijos, suteikta parama įvairaus pobūdžio jaunimo projektams, tai planuojama ir toliau plėtoti, skatinti jaunimo iniciatyvas. 2007 m. ataskaitoje pažymėta, kad toliau nuosekliai skatinamas jaunimo užimtumas bei verslumas, neformalus ugdymas, apmokomi koordinatoriai. Įgyvendinama ES programa "Veiklus jaunimas". Planuojama didinti jaunimo profesinę integraciją, sudaryti dar palankesnes sąlygas jaunimo iniciatyvoms, socializacijai ir pilietiškumui formuoti.

Igyvendinama švietimo ir mokslo reforma- vis daugiau dėmesio skiriama ugdymo kokybei gerinti, mokytojų algoms kelti (nuo 2006 rugsėjo 1 d. mokytojų atlyginimai pakelti 12,6%, 2007m. mokytojų atlyginimams didinti skirta 89,9 mln. Lt.), mokyklų, bendrabučių renovavimui bei atnaujinimui, įrangos atnaujinimui, mokinio krepšelio tobulinimui bei didinimui (žiūrėti 4 grafiką), antroje pamainoje organizuojamo mokymo mažinimui, mokinių nuvežimui į mokymo įstaigą, mokslo ir studijų prieinamumui, kokybei, mokymuisi visą gyvenimą bei kitiems su švietimu susijusiems rodikliams. 2007 m. pradžioje planuota dar didinti investicijas į šią sritį bei užtikrinti mokymąsi visą gyvenimą. 2007 m. daug dėmesio skirta individualiems mokinių gebėjimams ugdyti, stengiamasi geriau organizuoti suaugusiųjų švietimą, siekiama didinti profesinio mokymo lankstumą, prieinamumą ir atitiktį darbo rinkos poreikiams; taikant priemonių visuma buvo sprendžiama dėstytojų stygiaus problema; praėjusiais metais beveik 90% daugiau nei 2006 m. skirta lėšų specialiųjų poreikių turinčių mokinių vadovėliams ir mokymo priemonėms. Artimiausiu metu bus siekiama gerinti švietimo aprūpinimą ir kitą pagalbą mokytojams ir dėstytojams, užtikrinti socialiai teisingas mokymosi ir studijų sąlygas, išplėtoti vientisą švietimo formų įvairovę, tobulinti reikalingų kompetencijų suteikimą bei didinti visuomenės įtaką švietimui.

4 grafikas

Informacinės ir žinių visuomenės srityje kaip vieną svarbiausių Vyriausybės pasiekimų paminėsime kompiuterių ir interneto naudojimo didėjimą. Pagal Statistikos departamento duomenis namuose turinčių kompiuterių asmenų per 2006 metus padaugėjo iki 36,5 procentų, 2007 m. asmeninius kompiuterius namuose turėjo jau 52,6 procentai, turinčių interneto apdaugėjo prieigą- 2,2 karto, internetu

2006 metais naudojosi 31,7 procentai 16-74 metų asmenų, o 2007 m. jau 40,3 procentai. Daugiausiai internetas buvo naudojamas informacijos paieškai, elektroniniam paštui, laikraščių ir žurnalų skaitymui, tik 58 procentai vartotojų internetą naudojo pramogoms: filmams, muzikai, žaidimams. Šie teigiami pokyčiai gerokai sumažino Lietuvos atsilikimą nuo Europos Sąjungos pagal šiuos rodiklius.

Vyriausybė savo 2006 metų ataskaitoje pateikė ir daugiau informacijos, apie tai, kad ypač didinamas finansavimas kultūrai, menininkams, didelis dėmesys 2009 metų, kai Vilnius taps Europos kultūros sostine, renginiams; gerinamas sveikatos priemonių prieinamumas ir kokybė, reformuojama sveikatos priežiūros sistema, vykdoma įvairių sunkių ligų prevencija, didinami medikų atlyginimai, skatinamas sportas ir sveika gyvensena, 2006 metais baigta vykdyti Nacionalinė turizmo plėtros programa, didelis dėmesys skirtas turizmo infrastruktūrai gerinti ir plėsti. Daug įvairių priemonių imtasi ekonominiai padėčiai gerinti, augo BVP, didėjo lietuviškos kilmės prekių eksportas, skatinama verslo plėtra, tobulinamas teisinis reguliavimas. Finansų srityje mažinamas deficitas, padidinti biudžeto asignavimai įvairioms sritims, skiriama finansinė pagalba jaunoms šeimoms būstui įsigyti, gražinami rubliniai indėliai, padidintas neapmokestinamas pajamų dydis, tobulinama teisinė bazė; ateinančiais metais bus vykdoma griežta fiskalinė politika, mažinamas pajamų mokestis. Vyriausybė ataskaitoje taip pat pateikė duomenų apie kaimo plėtros, aplinkos apsaugos, energetikos, transporto, teisės, valstybės valdymo, užsienio politikos bei nacionalinio saugumo sritis, kur nurodė savo pasiekimus bei ateities planus.

2007 m. Vyriausybės ataskaitoje kaip svarbiausi pasiekimai įvardinti: nacionalinės energetikos strategijos patvirtinimas, 2007 gruodžio 21 d. tapimas visateise Šengeno nare, todėl panaikinta kontrolė prie vidinių ES sausumos sienų, ypač sparti Lietuvos ūkio plėtra, lengvinamos sąlygos kuriant naujas verslo įmones, padidėjęs vidutinis mėnesinis bei minimalus darbo užmokestis, pensijos, pedagogų darbo užmokestis. Pažymėti, kad 2008 m.- intensyvaus pasirengimo laikotarpis 2009 m. vykšančiam Lietuvos vardo tūkstantmečio paminėjimui ir renginiui “ Vilnius- Europos kultūros sostinė” Tai atsispindi ir kultūros ministerijai skiriamų lėšų kiekyje: 2006 m. buvo skirta 165826 lt, 2007 m. –198013 lt, o 2008 m. yra paskirta 276827 lt (tai yra net 100 000 lt daugiau nei prieš dvejus metus).

Taigi kiekvienais metais Vyriausybė privalo pateikti Seimo veiklos ataskaitą, kur apžvelgiama visa šios institucijos, įskaitant ir ministerijas, veikla, pasiekimai, rezultatai bei ateities planai. Tai yra vienas iš labai svarbių ir aktyviai naudojamų Vyriausybės parlamentinės kontrolės būdų.

4.2. Biudžeto tvirtinimas

Dar vienas naudojamas Vyriausybės parlamentinės kontrolės būdas yra valstybės biudžeto tvirtinimas. Vyriausybė, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, Biudžeto sandaros įstatymu, Seimo Statutu, Fiskalinės drausmės bei Savivaldybių biudžetų pajamų nustatymo metodikos įstatymais, Vyriausybės patvirtintomis valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų sudarymo ir vykdymo taisyklėmis bei Strateginio planavimo metodikomis ne vėliau kaip 75 kalendorinės dienos iki biudžetinių metų pabaigos turi pateikti Seimui kitų metų valstybės biudžeto projektą ir jį pagrindžiančius duomenis. Biudžeto sandaros įstatymu siekiama visapusiškos piliečių gerovės, finansinių išteklių panaudojimo efektyvumo, reglamentuojamas biudžeto turinys, jo rengimas, tvirtinimas, vykdymas, vertinimas ir kontrolės būdai, valdytojų teisės, pareigos bei atsakomybė. Konstitucijoje ir Biudžeto sandaros įstatyme yra apibrėžta, kad projektas dėl valstybės biudžeto yra ruošiamas trejiems biudžetiniams metams, o tvirtinamas- vieneriems. Kiekvienų kalendorinių metų pradžioje Vyriausybė, peržiūrėjusi ir patvirtinusi strateginius tikslus ir paskelbusi fiskalinės politikos gaires, nustato valstybės ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių projekto rengimo planą. Remiantis patvirtintais Vyriausybės strateginiais tikslais nustatomos gairės kitų institucijų veiklai ir jų programoms. Sudarius fiskalinį planą yra nustatomi didžiausi asignavimai kiekvienai institucijai, juo remiantis sudaroma institucijų veiklos planai bei biudžeto sąmatų projektai. Apibendrinant gautos išvados pritaikomos rengiant biudžeto įstatymo projektą. Šiame rengimo etape dalyvauja Finansų ir kitos ministerijos bei valstybės įstaigos, Vyriausybės strateginio planavimo komitetas. Finansų ministerija paruoštą valstybės biudžeto įstatymo projektą pateikia Vyriausybei, kuri jį apsvarsto ir pateikia Seimui. Seimo posėdžių sekretoriatas privalo per 3 dienas kopijas pateikti valdybos nariams, komitetams, frakcijoms bei valstybės kontrolieriui ir artimiausiame Seimo posėdyje išklausti Vyriausybės pranešimą dėl biudžeto projekto. Po šio posėdžio yra daroma ne trumpesnė kaip 15 dienų pertrauka tarp eilinių plenarinių Seimo posėdžių, taip sudaromos sąlygos atidžiai išnagrinėti projektą komitetuose ir frakcijose, o Biudžeto ir Finansų komitetas spaudoje paskelbia, iki kada bus laukiama suinteresuotų asmenų pastabų bei pasiūlymų, kurie perduodami atitinkamiems komitetams ir apsvarstomi Seimo statuto nustatyta tvarka. Komitetai išnagrinėja jų kompetenciją atitinkančius skyrius ir savo išvadas, pasiūlymus iki lapkričio 10 dienos pateikia biudžeto ir finansų komitetui, o valstybės kontrolierius savo išvadą šiam komitetui pateikia iki lapkričio 15 d. Didinti išlaidas

galima tik nurodant finansavimo šaltinius, taip pat negalima mažinti įstatymiškai reglamentuotų išlaidų. Biudžeto ir finansų komitetas, gavęs išvadas, pasiūlymus, pataisas, jas priima arba motyvuotai atmeta ir pateikia savo išvadas dėl valstybės biudžeto projekto, kuris Seime turi būti apsvarstytas iki lapkričio 25 dienos. Ne vėliau kaip po 15 dienų turi būti antrasis svarstymas, kuriam Vyriausybė pateikia pagal pateiktus pasiūlymus ir pastabas pataisytą projektą. Vyriausybės atstovas turi pranešti, kurie pasiūlymai priimti ir kurie atmesti bei tai motyvuoti, atsakyti į Seimo narių klausimus. Po šios diskusijos balsuojama dėl įstatymo priėmimo paskyrimo viename iš artimiausių Seimo posėdžių. Jeigu yra daug svarbių pastabų, valstybės biudžeto projektas gali būti gražintas Vyriausybei ne ilgiau kaip 10 dienų pataisyti ir vėl svarstoma nuo antrojo etapo. Jeigu yra pasiūlymų ar pataisų, su kuriomis nesutinka Vyriausybė, tuomet jos gali būti priimtos tik tada, jei už jas balsuoja daugiau kaip pusė visų Seimo narių. Seimas balsuoja dėl viso biudžeto projekto, jei projektas atmetamas, ne vėliau kaip po 10 dienų turi būti skiriamas dar vienas svarstymas, kur pateikiamas pagal komitetų, frakcijų ir Seimo narių pasiūlymus pataisytas projektas. Jeigu biudžetas apskritai nėra patvirtinamas, tai išlaidos negali viršyti 1/12 praėjusių metų valstybės biudžeto išlaidų. Taip pat biudžetinais metais Seimas gali pakeisti valstybės biudžetą tomis pačiomis procedūromis, tik galima nesilaikyti nustatytų terminų. Taigi bendradarbiaujant Seimui, Vyriausybei ir jų vidiniams dariniams yra sudaromas valstybės biudžetas: pateikiami pasiūlymai, pastabos, jis svarstomas 2 kartus, kad nebūtų jokių atsitiktinumų, kad būtų gerai apsvarstytos pajamos ir išlaidos.

Baigiantis Seimo kadencijai iškyla gana didelė problema: naujieji Seimo rinkimai vyks spalio 12 d., gali iškilti problemų dėl mandatų vienmandatinėse apylinkėse, taigi Seimo sudarymas dar nusikels, blogiausia, kad Vyriausybė biudžeto projektą turi pateikti likus 75 dienoms iki biudžetinių metų pabaigos – spalio 17 d., o iki lapkričio 25 d. biudžeto projektas jau turi būti apsvarstytas Seime. Gali būti, kad tik tokiu laiku susirinks naujai išrinktas Seimas. Taigi susidaro komplikuoti situacija: kitų metų biudžetas patvirtinimas pagal Seimo, kurio įgaliojimai baigiasi, nuostatas bei programą. Naujai sudarytas Seimas turės iš dalies vykdyti buvusio Seimo programą, įteisintą per Vyriausybės programą, nebent pasinaudos galimybe pakoreguoti biudžetą. Be to, pagal Konstitucijos 101 straipsnio 3 dalies 4 punktą po Seimo rinkimų Vyriausybė privalo atsistatydinti. Taigi su nauju patvirtintu biudžetu turės dirbti visiškai prie to neprisidėję naujai išrinkti institucijų nariai. Ši situacija yra labai neracionali ir nenaudinga, todėl Seime buvo siūlymų biudžeto svarstymą perkelti į pavasario sesiją, tačiau tam vis dar nepritarta.

Tai dar vienas periodinis Seimo vykdomas Vyriausybės parlamentinės kontrolės būdas, kuriame pasireiškia šių dviejų institucijų bendradarbiavimas, grindžiamas valdžių padalijimo principu.

4.2. Klausimai, paklausimai ir Vyriausybės valanda

Lietuvos Respublikos Vyriausybė yra vientisa institucija, atskaitinga Seimui, tačiau atskiri ministrai taip pat turi jausti personalinę atsakomybę už savo veiksmus ar priimtus sprendimus, todėl tokiai funkcijai vykdyti ir yra Konstitucijoje bei Seimo Statute įtvirtinti klausimai, paklausimai bei Vyriausybės valanda.

Tai yra nuolatinė ir reguliari priežiūra: Seimo sesijos metu kiekvieną ketvirtadienį Vyriausybės nariai 60 minučių atsakinėja į Seimo narių pateiktus klausimus. Šie klausimai turi būti aktualūs ir visuomeninės svarbos, jeigu taip nėra, posėdžio pirmininkas gali leisti neatsakyti į klausimą. Jeigu Vyriausybės narys ar posėdžio pirmininkas mano, kad klausimui reikalingas detalus ir išsamus atsakymas, tuomet pagal pareikalavimą jis turi būti pateiktas kaip rašytinis klausimas. Rašytinis klausimas, palyginti su žodžiu užduodamais klausimais, yra gerokai reiklesnė ir griežtesnė parlamentinės kontrolės forma, nes ministrai yra atitinkamai įpareigojami atsakyti. Kaip konstitucinis institutas Seimo nario paklausimas numato, kad atitinkami pareigūnai turi atsakyti Seimo nariui Seimo sesijos metu nustatyta tvarka. Seimo statute yra gana detalai reglamentuota, kokia tvarka turi būti užduodami klausimai, kad jie gali būti atidedami iki kitos Vyriausybės valandos, ministras gali perleisti pateikti atsakymą kitam ministrui, kurio kompetenciją atitinka užduodamas klausimas, kad pateikiamas klausimas negali viršyti 1 minutės, o atsakymas- 2 minučių trukmės. Dar yra galimybė dešimčiai Seimo narių prieš posėdį pateikti raštišką klausimą dėl ypač svarbios problemos, į kurią ministras posėdžio pabaigoje gali atsakinėti 20 minučių, jis laikas Seimui nutarus gali būti pratęstas. Rašytinis klausimas yra toks, kuris pateikiamas Vyriausybės nariui ir į kurį pageidaujama gauti atsakymą raštu.

Dvi nuostatos Seimo statuto 208 straipsnio 4 ir 11 dalys yra 2001 metais sausio 25 dieną Konstitucinio Teismo paskelbtos prieštaraujančios Konstitucijos 59 straipsniui. Konstitucinis Teismas tai argumentavo šitaip išdėstydamas savo nuomonę: „Pagal Seimo statuto 208 straipsnio 4 dalį posėdžio pirmininkas Vyriausybės valandos metu gali nutraukti bet kokį klausimą, kuris, jo manymu, yra panašus į Seimo nario pareiškimą ar nuomonės išsakymą. Seimo statuto 208 straipsnio 11 dalyje nustatyta, kad posėdžio pirmininko sprendimai Vyriausybės valandos metu yra neginčijami.

Tiriant šių Seimo statuto normų atitikimą Konstitucijos 59 straipsnio 4 dalyje įtvirtintam Seimo nario laisvo mandato principui pažymėtina, kad pagal Konstitucijos 66 straipsnio 1 dalį Seimo posėdžiams

vadovauja Seimo Pirmininkas arba jo pavaduotojas. Seimo posėdžio pirmininko pareiga - vadovauti Seimo posėdžiams, užtikrinti, kad būtų laikomasi Statute nustatytos Seimo darbo tvarkos. Jis negali, pasinaudodamas Seimo posėdžio pirmininko teisėmis, daryti įtakos Seimo nariams dėl priimamų sprendimų ar varžyti Seimo nario teisių, kontroliuoti jų pasisakymų turinio. Kitaip būtų paneigta Seimo, kaip atstovaujamosios institucijos, esmė bei Konstitucijoje įtvirtintas Seimo nario laisvo mandato principas, užtikrinantis Seimo narių lygybę bei jų galimybę laisvai reikšti savo valią.

Pagal Seimo statuto 208 straipsnio 4 dalį Seimo posėdžio pirmininkas gali nutraukti bet kokį klausimą, kuris, jo manymu, yra panašus į Seimo nario pareiškimą ar nuomonės išsakymą. Seimo statuto 208 straipsnio 11 dalyje įtvirtinta, kad jo sprendimas neginčijamas. Analizuojant ginčijamas Seimo statuto normas pirmiausia pažymėtina, kad toks teisinis reguliavimas reiškia, jog Seimo posėdžio pirmininkui yra suteikta teisė vertinti Seimo nario klausimo turinį. Antra, Seimo statute nustatytas kriterijus, leidžiantis riboti Seimo nario teisę paklausti Vyriausybės narį, yra subjektyvus - tai Seimo posėdžio pirmininko manymas, kad klausimas yra panašus į Seimo nario pareiškimą ar į nuomonės išsakymą. Trečia, pagal ginčijamą teisinį reguliavimą toks Seimo posėdžio pirmininko sprendimas nutraukti Seimo nario klausimą yra neginčijamas.

Seimo posėdžio pirmininko teisė nutraukti Seimo nario klausimą, jei tas klausimas, Seimo posėdžio pirmininko manymu, yra panašus į pareiškimą ar nuomonės išsakymą, sudaro prielaidas varžyti Seimo nario teisių įgyvendinimą. Dėl tokio Seimo posėdžio pirmininko sprendimo neginčijamumo Seimo nario teisės įgyvendinimas priklauso vien nuo Seimo posėdžio pirmininko požiūrio. Tokiu reguliavimu ne tik gali būti varžomas Seimo nario laisvo mandato principo įgyvendinimas, bet ir paneigiama Seimo narių, kaip Tautos atstovų, lygybė⁶⁰. Taigi posėdžio pirmininkas negali priimti neginčijamų sprendimų bei nutraukti klausimą, kuris jam yra panašus į pareiškimą ar Seimo nario nuomonės išsakymą. Seimo nario paklausimas yra tik toks klausimas, kurį Seimo narys jau buvo pateikęs Ministrui pirmininkui ar ministrui, ir jo nuomone jis nebuvo tinkamai atsakytas ar išspręstas. Taigi pirmiausia užduodamas klausimas, kuris tik vėliau gali tapti paklausimu, kai klausiam pakartotinai. Juo reikalaujama paaiškinti savo veiklą bei priimtus sprendimus.

Seimo posėdžių sekretoriatas registruoja rašytinius klausimus, paklausimus bei atsakymus ir informuoja apie tai atitinkamus asmenis. Rašytinių klausimų ir paklausimų teikėjas privalo nurodyti asmenį, į kurį jis kreipiasi, taip pat jis gali bet kuriuo metu atšaukti savo paklausimą. Atsakymo terminas negali būti ilgesnis nei 10 dienų nuo klausimo ar paklausimo gavimo, tačiau jeigu pareigūnais negali

⁶⁰ 2001m. Sausio 25 d Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo Statuto 23 straipsnio, 38 straipsnio 2 dalies, 41 straipsnio 5 dalies, 152 straipsnio 5 dalies, 155 straipsnio 4 dalies, 156 straipsnio 5 dalies, 180 straipsnio, 208 straipsnio 4 bei 11 dalių ir 231 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, ŽIN., 2001, NR.5-143.

atsakyti nurodytu terminu, jis gali tai motyvuoti ir pasiūlyti terminą pratęsti iki 1 mėnesio. Paklausimai Seimo posėdžiuose nagrinėjami ne rečiau kaip 2 kartus per mėnesį, pirmiausiai nagrinėjami opozicinių frakcijų narių pateikti paklausimai. Nagrinėjant kiekvieną paklausimą privalo dalyvauti jo teikėjas, jei nedalyvauja pranešęs- nagrinėjimas atidedamas, o jei teikėjas nedalyvauja iš anksto nepranešęs, tai šis paklausimas anuluojamas. Diskusijos metu pirmiausiai iki 5 minučių kalba paklausimo pateikėjas, atsakinėjama iki 15 minučių. Jeigu atsakymas netenkina, gali būti pateikiamas Seimui svarstyti rezoliucijos projektas, kuriame Seimas turi įvertinti pateiktą atsakymą.

Praktiškai panagrinėkime 2004- 2008 m. gyvuojančio X- ojo Seimo klausimų ir paklausimų statistiką. Iki 2008 metų kovo mėnesio pabaigos Seimo nariai pateikė 149 klausimus ir tik 16 paklausimų (žiūrėti 1 lentelę), tai suprantama, atsižvelgiant į tai, kad paklausimas yra jau tarsi pakartotinis klausimas, užduodamas esant nepriimtinau atsakymui į pirmąjį klausimą.

	1 sesija	2 sesija	3 sesija	4 sesija	5 sesija	6 sesija	7 sesija	8 sesija	Tarp sesijų
Pateikti klausimai	21	19	21	9	20	9	17	2	28
Pateikti paklausimai	0	0	5	1	4	0	3	0	8

1 lentelė

Taigi matome, kad klausimų pateikiama gerokai daugiau nei paklausimų, nors klausimai gana tolygiai išsidėstę. Pirmosios sesijos metu daugiausiai klausimų sulaukė Ministras Pirmininkas bei Aplinkos ir Finansų ministrai, antrosios sesijos metu netgi trys klausimai teko Valstybinei kainų ir energetikos kontrolės komisijai, 7 klausimus ir net tris paklausimus: dėl draudimo priežiūros komisijos kanclerio, dėl branduolinės energetikos testavimo ir Lietuvos įvaizdžio formavimo, gavo Ministras Pirmininkas 2005 metų rudens sesijos metu; tarp trečiosios ir ketvirtosios sesijų gauta netgi 12 klausimų; 2006 metų pavasario ir rudens sesijos metu daugiausiai klausimų gavo aplinkos ministras dėl žemės savininkų asociacijos kreipimosi, dėl žemės sklypų Labanoro regioniniame parke, dėl investijų plėtros, dėl atliekų bei odų pramonės sąvartyno; daugiausiai per šio Seimo kadenciją, netgi 9 klausimus Ministras Pirmininkas gavo septintosios, priešpaskutinės Seimo sesijo metu: dėl Vyriausybės veiklos kovojant su korupcija, dėl nacionalinio investuotojo, dėl elektros energijos kainų ir panašiai. Keletą paklausimų yra

gavęs ir Valstybės saugumo departamento direktorius. Taigi matome, kad klausimai bei paklausimai yra visuomenei aktualiomis bei svarbiomis tuo metu temomis.

Vyriausybės valanda, kaip ir minėjau, vyksta periodiškai- kiekvieną ketvirtadienį vakarinio plenarinio posėdžio metu. Jos metu nagrinėjami aktualiausi ir svarbiausia visuomenei tuo metu klausimai. Diskusijapokalbis vyksta žodžiu, todėl kartais neišvengiama įvairių konfliktų proveržių, nemalonių situacijų ar kreipimūsi. Posėdžio pirmininkas vadovauja šiai diskusijai, todėl jis turi turėti sugebėjimų suvaldyti Seimo ir Vyriausybės narius, atsiradusias priešpriešas. Šiek tiek praktiškai panagrinėkime Vyriausybės valandos metu vykstančius pokalbius. Kadangi klausimai iš anksto žinomi, posėdžio pirmininkas vis praneša, kas užduos klausimą, kas ruošis klausimo pateikimui. 2008 metų kovo 13 dieną vyko Seimo posėdis, kurio metu buvo Vyriausybės valanda. Pirmoji klausimą uždavė I. Degutienė neseniai aplinkos ministru tapusiam A. Paulauskui dėl nelegalių statybų sustabdymo bei Neringos nacionalinio parko direkcijos ir savivaldybės. Ministras atsakė, kad nelegalios statybos turi būti sustabdytos ir likviduotos, dedamos pastangos nugriauti nelegalius pastatus; kad nacionaliniai parkai turi būti saugomi dėl žmonių gerovės ir parko direkcija bei savivaldybė privalo išvengti konfliktų (jiems ištirti sudaryta komisija) ir dirbti dėl viešojo intereso. P. Auštrevičius klausė ūkio ministro V. Navicko dėl dujų kainos skaičiavimo metodikos ir jos palankumo ne vartotojams, o dujų tiekėjams. Pastarasis atsakė labai abstrakčiai, klausimą nukreipdamas kainų komisijai. J. Juozapaitis klausė žemės ūkio ministrės dėl žemės ūkio paskirties žemės įsigijimo , vertės nustatymą ir galimą pirkimo kainą. K. D. Prunskienė atsakė gana konkrečiai: žemės vertė yra nustatoma pagal Vyriausybės nutarimą arba nepriklausomų turto vertintojų. Taip pat nagrinėtas klausimas dėl kultūros sričių darbuotojų atlyginimo, priekaištauta, kad jie nors ir pakelti, tačiau išskaičiuoti iš savivaldybių biudžeto, tačiau kultūros ministras atsikirto, kad atlyginimai buvo pakelti 11,3% - ši suma buvo pridėta prie savivaldybių dotacijų. Buvo netgi gana pašiepiantis klausimas dėl socialdemokratų partijos populiarumo. Vėlgi K. D. Prunskienei užduotas klausimas dėl mažėjančių pieno supirkimų kainų bei dėl smulkiųjų žemės savininkų sklypų konsolidavimo. Ji atsakė, kad kainas ministerija reguliuoja, tačiau negali kištis į natūralų rinkos procesą ir kad padidėjus kainoms, buvo padidėjusi ir supirkimo kaina, tačiau dabar kainos sumažėjo- taigi lazda turi du galus; pabrėžė, kad konsolidavimas gali būti tik savanoriškas. Šiame posėdyje taip pat buvo pateikta klausimų dėl naftos gavybos, žemės reformos Varėnos rajone, mokslo pertvarkos įstatymo, paskutinis klausimas buvo dėl neišmokėtos pensijų dalies dirbusiems pensininkams. 2008 metų kovo 20 dienos posėdyje buvo iškeltas labai svarbus klausimas dėl pedagogų atlyginimo- čia iškilo konfliktas, kurį bandė glaistyti pats ministras pirmininkas, sakydamas, kad laikomasi ilgalaikės pedagogų atlyginimo strategijos, kad nuo rugsėjo pirmosios atlyginimai bus padidinti jau 35%. Teisingumo ministras gavo klausimą dėl antstolių paslaugų pabrangimo- atsakydamas jis pasakė, kad tai galima daryti remiantis Civiliniu kodeksu, tačiau šiuo metu

yra atliekamas antstolių įkainių auditas. S. Pabedinskas klausė dėl lengvatinio PVM vaisiams ir daržovėms, pabrėždamas, kad pienas yra pirmo reikalingumo produktas, ypač vaikams, ir turėtų jam būti taikomas lengvatinis PVM, ministrė atsakė gana painiai, pabrėždama, kad artėjant naujiems rinkimams teks susitarti šiuo klausimu. Buvo klausimų dėl nacionalinio stadiono statybų, „Rail Baltica“ geležinkelio tiesimą, Biržų miesto kultūros pastatą, kurį naudoti uždraudė valstybinė priešgaisrinės apsaugos tarnyba, neatsižvelgdama į tai, kad vienintelė salė, kur gali vykti kokie nors renginiai. Dešimties Seimo narių grupė buvo uždavusi klausimų aplinkos ministrui A. Paulauskui. Atsakinėdamas į klausimus ministras pabrėžė, kad jis sieks sustabdyti nelegalias statybas ir įvykdyti teismo sprendimus likviduojant jau pastatytus neteisėtus statinius, sugriežtinti ir paspartinti Europos Sąjungos lėšų panaudojimą ir surasti pusiausvyrą tarp žmonių noro kurti bei aplinkos apsaugos reikalavimų.

Taigi matome, kad kiekvieną ketvirtadienį Seimo posėdžio metu vyksta parlamentinės kontrolės aktyviausioji dalis. Klausama, atsakoma, nors gana dažnai šios diskusijos pavirsta į pašėpimus, konfliktus. Tačiau tai yra gana efektyvu, nes vyksta periodiškai, aptariami būtent tuo metu aktualūs klausimai. Kartu prieinama bendrų išvadų, sulaukiama pasiūlymų, galimų problemų sprendimo būdų. Taip įgyvendinama valdžios stabdžių ir atsvarų sistema, taip siekiam bendro tikslo valstybės naudai.

4.3. Interpeliacija ir nepasitikėjimas.

Lietuvos Respublikos Seimas vykdo Vyriausybės veiklos ir sprendimų priežiūrą bei kontrolę, todėl esant neatitinkančiai valstybės interesų veiklai ir sprendimams ir neefektyviam konkrečios politikos vykdymui, Seimas, priimdamas interpeliaciją gali pareikšti nepasitikėjimą Vyriausybės nariu ar tiesioginį nepasitikėjimą visa Vyriausybe.

Sąvoka interpeliacija yra kilusi iš lotynų kalbos, tarptautinių žodžių žodynas aiškina, kad tai „atstovaujamojo valstybinio valdžios organo deputato ar jų grupės paklausimas valstybinio valdymo organui ar jo nariui tam tikru jų veiklos klausimu“⁶¹. Tai įstatymų leidimo valdžią turinčio deputato ar jų grupės paklausimas vykdomąją valdžią turinčiai institucijai, t.y. Vyriausybei, ar jos nariui tam tikru veiklos klausimu. Konstitucijos 61 straipsnyje ir Seimo Statuto 219 straipsnyje yra nustatyta, kad „Sesijos metu ne mažesnė kaip 1/5 Seimo narių grupė gali pateikti interpeliaciją Ministrui Pirmininkui ar ministrui, reikalaujama paaiškinti šių pareigūnų priimtų sprendimų motyvus“⁶². Po interpeliacijos įteikimo ji yra atiduodama Seimo Pirmininkui, kuris privalo ją nedelsdamas užregistruoti ir perduoti interpeliacijos gavėjui- Vyriausybės nariui, bei Seimo nariams. Vyriausybės narys, gavęs interpeliaciją turi ne vėliau kaip

⁶¹ Tarptautinių žodžių žodynas (sud. Valerija Vaitkevičiūtė). – Vilnius: Žodynas, 2001.

⁶² Lietuvos Respublikos Seimo Statutas, Žin., 1994, Nr. 15-249.

per 2 savaites Seimo Pirmininkui pateikti atsakymą į interpeliaciją, su kuriuo yra supažindinami Seimo nariai, kurie ne vėliau kaip per 5 dienas Seimo sesijos metu turi apsvarstyti atsakymą. Svarstymo metu posėdyje kalba interpeliacijos pateikėjų atstovai, bei interpeliacija gavęs asmuo ir atsakinėja į Seimo narių pateikiamus klausimus. Pabaigoje pagal Seimo Statuto 71 straipsnį yra sudaroma redakcinė komisija Seimo nutarimo dėl interpeliacijos parengimui. Parengtas nutarimas ne vėliau kaip kitą dieną pateikiamas Seimui apsvarstyti, kuris pareiškia pritarimą arba nepritarimą Ministro Pirmininko ar ministro atsakymui. Jeigu nutarimo projekte atsakymas pripažįstamas kaip netenkinantis, tuomet dėl projekto priėmimo gali būti balsuojama slapta daugiau kaip pusės visų Seimo narių dauguma. Jeigu priimamas pritarimas dėl interpeliacijos, tuomet interpeliaciją gavęs ministras privalo atsistatydinti. Jeigu tokia situacija pasitaiko Ministrui pirmininkui, tuomet besąlygiškai turi atsistatydinti visa Vyriausybė.

Tiesioginį nepasitikėjimą Vyriausybe gali paskelbti taip pat 1/5 Seimo narių grupė pateikdama motyvuotą nutarimą. Šis nutarimas nagrinėjamas tokia pačia tvarka, kaip ir interpeliacija ministrui, tik nesudaroma redakcinė komisija. Posėdžio metu Vyriausybės nariai atsakinėja į Seimo narių pateikiamus klausimus ir iš karto po to balsuojama dėl nepasitikėjimo Vyriausybe. Šis balsavimas gali vykti slapta, nutarimas gali būti priimamas daugiau nei pusės visų Seimo narių dauguma.

Kitas būdas priversti atsistatydinti Vyriausybę: kai Seimas du kartus iš eilės nepitaria naujai sudarytos Vyriausybės programai arba slaptu balsavimu pareikšdamas nepasitikėjimą Vyriausybe ar Ministru Pirmininku visų Seimo narių balsų dauguma. Atsistatydinti Vyriausybė turi ir tuo atveju, kai Vyriausybėje pasikeičia daugiau kaip pusė ministrų. Akivaizdu, kad viena svarbiausių atsistatydinimo priežasčių- Seimo pasitikėjimo Vyriausybe praradimas ar jo neįgijimas. Tačiau nepasitikėjimo išraiškos formos Konstitucijoje numatytos įvairios: vienu atveju Seimas nepasitikėjimą išreiškia tiesiogiai, kitu- du kartus iš eilės nepritardamas jos programai, trečiuoju atveju Vyriausybė privalo Seimo įgaliojimus gauti iš naujo. Konstitucinis Teismas pabrėžė, kad „nėra pagrindo sąvokas „Vyriausybės atsistatydinimas“ ir „Vyriausybės įgaliojimų gražinimas“ laikyti tapačiomis. Jos susijusios su skirtingomis teisinėmis situacijomis, tai nulemia ir skirtingus teisinius padarinius“⁶³.

Vyriausybės atsistatydinimo pagrindai yra išsamiai išvardinti Konstitucijos 101 straipsnyje. Jų esmę sudaro Seimo pasitikėjimo Vyriausybe netekimas ar neįgijimas. Tuo tarpu Vyriausybės įgaliojimų gražinimas yra numatytas dviem atvejais: po Seimo rinkimų arba po Respublikos Prezidento rinkimų (pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 92 straipsnio 4 dalį). Todėl galime teigti, kad būtinybei Vyriausybei gražinti įgaliojimus lemia tai, kad baigiasi vieno iš subjektų, sudariusių Vyriausybę, įgaliojimai. Tačiau pagal Konstitucijos normas minėtų subjektų pasikeitimui ir jų įtakai Vyriausybės formavimui suteikiama skirtinga

⁶³ LR Konstitucinio Teismo 1998m. Sausio 10d. Nutarimas „Dėl LR Seimo 1996 m. Gruodžio 10 d. nutarimo „Dėl LR Vyriausybės programos“ atitikimo Konstitucijai“, Žin., 1998, Nr.5-98

reikšmė. Po Seimo rinkimų Vyriausybė pagal Konstitucijos 101 straipsnio 3 dalies 4 punktą privalo ne tik grąžinti savo įgaliojimus, bet ir atsistatydinti. Šiuo atveju įgaliojimų grąžinimas yra pirmas žingsnis į privalomą, Konstitucijoje įsakmiai nurodytą, Vyriausybės atsistatydinimą. Akivaizdu, kad po Seimo rinkimų nebelineka subjekto, iš kurio Vyriausybė gavo įgaliojimus veikti, todėl ji ir privalo atsistatydinti.

Po Seimo rinkimų vadovaujantis Konstitucijos 84 straipsnio 6 punktu Respublikos Prezidentas priima Vyriausybės grąžinamus įgaliojimus ir paveda jai eiti pareigas, kol bus sudaryta nauja Vyriausybė. Tuo metu Respublikos prezidentas ne vėliau kaip per 15 dienų teikia Seimui svarstyti naują Ministro Pirmininko kandidatūrą- tokiu būdu pradedama formuoti nauja Vyriausybė. Sudarius naują Vyriausybę, įgaliojimus grąžinusi Vyriausybė privalo atsistatydinti.

Po Respublikos Prezidento rinkimų Vyriausybė taip pat grąžina savo įgaliojimus naujai išrinktam Respublikos Prezidentui, tačiau Konstitucijos normose nėra numatyta, kad tuomet Vyriausybė privalo atsistatydinti. Tokia situacija susiklosto dėl to, kad pasikeitus valstybės vadovui Seimo pasitikėjimas Vyriausybe toliau išlieka. Todėl, įgaliojimų grąžinimo po Respublikos Prezidento rinkimų atveju, valstybės vadovo pavedimas toliau eiti pareigas turėtų būti duodamas tai pačiai Vyriausybei. Tuo tarpu Vyriausybės atsistatydinimo atveju Respublikos Prezidentas gali pavesti Ministro Pirmininko pareigas eiti ir kitam Vyriausybės nariui⁶⁴.

Konstitucijos 84 straipsnio 8 punkte numatyta, kad Vyriausybei atsistatydinus ar grąžinus įgaliojimus, Respublikos Prezidentas ne vėliau kaip per 15 dienų teikia Seimui svarstyti Ministro Pirmininko kandidatūrą. Be to, Konstitucinis Teismas nurodo, kad Konstitucijoje numatytu įgaliojimų grąžinimu išreiškiama pagarba valstybės vadovo institucijai, pripažįstamas Respublikos Prezidento ir Vyriausybės santykių reikšmingumas. Konstitucijos 84,92 ir 101 straipsnių analizė leidžia teigti, kad toks įgaliojimų grąžinimas nesuponuoja Vyriausybės atsistatydinimo. Kitu atveju Konstitucijoje būtų nurodyta, kad po Respublikos Prezidento rinkimų Vyriausybė grąžina įgaliojimus ir atsistatydina⁶⁵.

Įgaliojimų grąžinimas yra ne tik tarpinstitucinio mandagumo išraiška- ji suteikia Respublikos Prezidentui galimybę patikrinti, ar Seimas ir toliau pasitiki Vyriausybe. Respublikos Prezidentas, remdamasis Konstitucijos 92 straipsnio 4 dalimi, 84 straipsnio 8 punktu bei atsižvelgdamas į parlamentinės demokratijos tradiciją, Konstitucijos 84 straipsnio 8 punkte nustatyta tvarka teikia Seimui svarstyti įgaliojimus grąžinusios Vyriausybės Ministro Pirmininko kandidatūrą. Seimui pritarus Ministro Pirmininko kandidatūrai ir Respublikos Prezidentui paskyrus Ministrą Pirmininką bei patvirtinus jo

⁶⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas “ Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10d nutarimo “Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos” atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”, Žin., 1998, Nr.5-98

⁶⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas “ Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10d nutarimo “Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos” atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai”, Žin., 1998, Nr.5-98

pateiktos Vyriausybės sudėtį, jeigu nepasikeitė daugiau kaip pusė ministrų, laikoma, kad Vyriausybė yra iš naujo gavusi įgaliojimus veikti. Konstitucinis Teismas išaiškino, kad tokiu atveju Vyriausybei iš naujo gavus įgaliojimus veikti minėtomis sąlygomis, “reiškia, kad prasideda naujas Vyriausybės įgaliojimų tarpsnis ir todėl ministrų pasikeitimai Vyriausybėje skaičiuojami nuo jos pradžios”⁶⁶. Pažymėtina, kad pagal Konstitucinio Teismo išaiškinimą – “įgaliojimų iš naujo gavimo institutas yra viena iš Vyriausybės parlamentinės priežiūros formų, kurią Seimas gali patvirtinti, ar Vyriausybėje pasikeitus daugiau kaip pusei ministrų tebevykdoma Vyriausybės programa, kuriai Seimas buvo pritaręs”⁶⁷. Tai patvirtina ir E. Šileikis, kuris analizuodamas parlamentinę kontrolę, teigia, kad parlamentine kontrole laikytinas įgaliojimų veikti iš naujo suteikimas Vyriausybei, ne tik tada, kai pasikeičia daugiau kaip pusė ministrų, bet ir tokiu atveju, kai išrenkamas naujas Respublikos Prezidentas ir jam Vyriausybė grąžina įgaliojimus⁶⁸. Seimo nepritarimo Ministrui Pirmininko kandidatūrai atveju reikštų, kad Vyriausybė privalo atsistatydinti. Tokiu būdu būtų padėtas konstitucinis pagrindas pradėti naujos Vyriausybės sudarymo procedūrą.

Šioje sistemoje, kaip ir visuose valdžios santykiuose galioja stabdžių ir atsvarų sistema, todėl pagal Konstitucijos 58 straipsnio 2 dalį Vyriausybės siūlymu, jei Seimas pareiškia tiesioginį nepasitikėjimą, kaip atsvarą gali Prezidentas paskelbti pirmalaikius Seimo rinkimus, su sąlygomis, kad iki Prezidento kadencijos pabaigos liko daugiau kaip 6 mėnesiai ir nuo pirmalaikių Seimo rinkimų praėjo daugiau kaip 6 mėnesiai. Taigi taip išsaugoma pusiausvyra, kad viena valdžia negalėtų savavaliauti kitos atžvilgiu, kad būtų išlaikomas pasitikėjimas ir būtų sąlygos bendram tikslui siekti.

Nuo 1996 metų buvo pateikta 14 interpeliacijų, iš jų netgi 7 per paskutiniuosius metus, tai paaiškina, kad valdžios institucijose yra labai įtempta tarpusavio situacija, tvyro nepasitikėjimas vieni kitais. Panagrinėkime Švietimo ir mokslo ministrei R. Žakaitienei 2007 metų gruodžio 06 dieną pateiktą interpeliaciją, jau antrąją per šią kadenciją. Šiame dokumente jai buvo užduoti 6 konkretūs klausimai:

„1. Kodėl iki šiol nėra ir kada bus sukurta ilgalaikė švietimo darbuotojų darbo užmokesčio didinimo programa, kuri leistų sistemingai didinti darbo užmokestį švietimo darbuotojams?

2. Kodėl nebuvo įvykdyti Lietuvos mokytojams duoti pažadai padidinti atlyginimą nuo š.m. rugsėjo mėn.?

3. Kodėl nesprendžiamos mokytojų bei aukštųjų mokyklų dėstytojų stygiaus problemos Lietuvoje?

⁶⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 17d. sprendimas “Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. išaiškinimo”, Žin., 1998, Nr.5-98.

⁶⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. balandžio 20d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. birželio 1 d. nutarimo Nr.647 “Dėl sutikimo vykdyti viešąjį pirkimą uždarojo konkurso būdu ir lėšų skyrimo” atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo 8 straipsniui, Žin., 1999, 36-1094

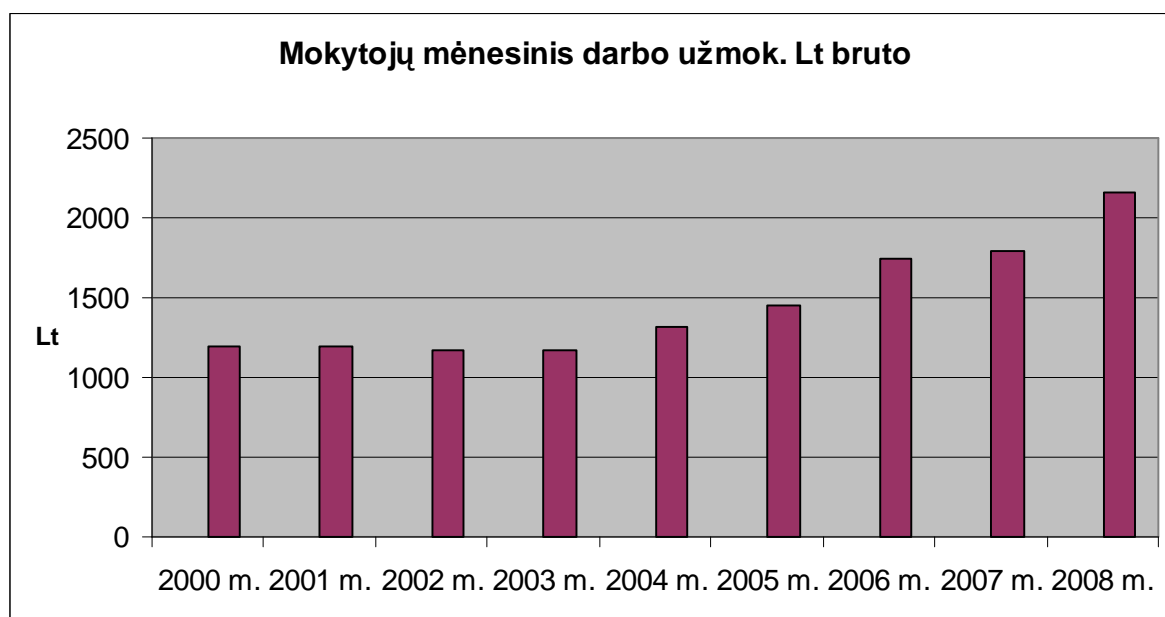
⁶⁸ Šileikis E. Konstitucinės teisės klausimai, kazusai, užduotys.-Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004

4. Kodėl Švietimo ir mokslo ministerija nesiėmė priemonių, kad švietimo įstaigose būtų sustabdytas smurto prieš bendramokslis ir pedagogus plitimas bei narkotikų ir alkoholio vartojimas?

5. Kodėl nėra plėtojamas visapusiškas bei konstruktyvus socialinis dialogas su visomis švietimo darbuotojus atstovaujančiomis profesinėmis sąjungomis?

6. Kodėl švietimo bei aukštojo mokslo finansavimas atsilieka nuo Europos Sąjungos valstybių švietimo bei aukštojo mokslo finansavimo vidurkio ir kada toks finansavimo lygis bus pasiektas Lietuvoje?⁶⁹

2007 metų gruodžio 19 dieną ministrė pateikė savo atsakymą, pabrėždama, kad pagal Vyriausybės programą pagrindinis dėmesys skiriamas socialinei apsaugai, sveikatai ir švietimui, kad jau priimti trys jos kuruojamos srities įstatymai. Atsakinėdama į pirmąjį klausimą R. Žakaitienė kalbėjo apie pedagogų darbo užmokesčio programą jau nuo 1997 metų, tačiau atsirado įvairių trukdžių, dabartinė programa nuosekliai vykdoma nuo 2005 metų: keliami priedai už papildomus darbus, tarifinio atlygio koeficientai bei bazinis atlyginimas, mokama už papildomą valandą, skirtą vadovauti klasei. Nuo 2006 metų rugsėjo buvo 12,6% padidinti tarifinio atlygio koeficientai. 2008 metais mokytojų atlyginimai turi didėti 29,5%, tam iš valstybės biudžeto yra skirta daugiau nei 370mln. litų (žiūrėti 5 grafiką).

5 grafikas

Atsakydama į klausimą dėl pažadų nevykdymo ministrė apsigynė, kad darbo užmokestis yra didinamas ir jau yra padaryta, tai, kas buvo numatyta Vyriausybės programoje. Dėl mokytojų stygiaus argumentuota, kad prie to prisidėjo ir demografinės problemos, nes mažėjant mokinių skaičiui, ypač

⁶⁹ www.lrs.lt, 2007m. Lapkričio 20d. Lietuvos Respublikos Seimo narių interpeliacija Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministrei Romai Žakaitienei

pradinių klasių, mažėja ir mokytojų poreikis, tačiau skiriama daug lėšų ir pastangų mokytojų perkvalifikavimui. Ministrė pažymėjo, kad iš visų Europos Sąjungos šalių pas mus vienam mokytoju tenkantis mokinių skaičius yra pats mažiausias- tik 9,3, kaip pavyzdžiui Latvijoje tenka 13,1, o Jungtinėje Karalystėje netgi 16,7. Sudaromos liberalesnės sąlygos mokytojų priėmimui į darbą, pradedantiesiems ypač padidinti atlyginimai. Siekiant smurto naudojimo sustabdymo bus įdiegiama Dano Olweus programa, kuri naudojama daugelyje valstybių- pvz. Norvegijoje, Švedijoje, Vokietijoje, JAV ir kitur, ji pripažinta viena iš veiksmingiausių smurto prevencijos programų. Prevencija organizuoja įvairiomis kryptimis ir įvairiais būdais, kuriamos nevyriausybinės organizacijos, prisideda valstybinės įstaigos, organizuojama popamokinė veikla. Nuo 2006 metų rugsėjo vykdoma „Alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevencijos programa, kuria siekiama ugdyti sveikai gyventi motyvuotą asmenį. Programa vykdoma visose mokyklose, moksleiviams skiriama maždaug 6 val. užsiėmimai minėtomis temomis. Taip pat vykdomos vaikų socializacijos bei psichologinės pagalbos programos.

Klausimas dėl socialinio dialogo su švietimo darbuotojus atstovaujančiomis įstaigomis buvo orientuotas į susidariusią situaciją- skilo Lietuvos švietimo darbuotojų profesinę sąjungą, ministerija kaltinama, esą trukdanti mokytojų streikams. R. Žakaitienė sakė, kad priimdama sprendimus ministerija tariasi su socialiniais partneriais, atsižvelgia į pateikiamas pastabas bei pasiūlymus. Kaip pavyzdžius pateikė mokytojų atestacijos nuostatų projekto rengimo darbo grupę, kurioje dirbo Lietuvos švietimo darbuotojų profesinės sąjungos ir Lietuvos mokytojų profesinės sąjungos atstovai, naujos mokytojų darbo apmokėjimo sistemos programai vykdyti bei įgyvendinti buvo sudaryta darbo grupė, su kuria kartu dirbo taip pat Lietuvos švietimo darbuotojų profesinės sąjungos, krikščioniškosios švietimo darbuotojų profesinės sąjungos, Lietuvos mokytojų profesinės sąjungos atstovai, profesinio mokymo įstatymo pakeiti įstatymo projektui parengti sudarytoje darbo grupėje taip pat dirbo ir Lietuvos profesinių sąjungų konfederacijos atstovas. Taigi ministrė pabrėžė, kad vyko abipusis bendradarbiavimas su švietimo darbuotojų sąjungomis, abipusiu sutarimu būdavo priimami sprendimai.

Paskutinis klausimas buvo dėl švietimo bei aukštojo mokslo finansavimo. Ministrė rėmėsi statistiniais duomenimis ir lygino su Europos Sąjunga: 2000- 2004 metais Lietuvos viešosios išlaidos švietimui buvo didesnės nei kitose Europos Sąjungos šalyse kartu paėmus, nes pavyzdžiui 2004 metais Lietuvos viešosios išlaidos švietimui sudarė 5,20 procentų bendrojo vidaus produkto. Siekiama, kad švietimo reikmėms skiriamų lėšų dalis sudarytų ne mažiau kaip 6 procentus nuo bendrojo vidaus produkto. 2004 metais aukštųjų mokyklų finansavimas buvo šiek tiek mažesnis negu ES šalyse, tačiau imamasi priemonių papildomoms lėšoms gauti. Baigdama ministrė užtikrino, kad laikosi Seimo patvirtintos Valstybinės švietimo strategijos ir kad jau priėjo pusiaukelę, pabrėžė, kad švietimo sistemos gerinimas yra visų bendras darbas.

Po šio ministrės atsakymo nagrinėjimo Seimo posėdyje, 2007 gruodžio 21 dieną, praėjus dviems dienoms nuo atsakymo pateikimo, jam buvo pritarta ir ministrė toliau liko vykdyti savo veiklą.

Vienas iš svarbiausių šiuo metu vykstančių ir ką tik sėkmingai, jei taip galima sakyti, pasibaigusių įvykių Lietuvos Respublikos valdžios kūryje yra interpeliacija Ministrui Pirmininkui Gediminui Kirkilui. Pagal Konstituciją, jei pritariama Ministro Pirmininko interpeliacijai, tai privalo atsistatydinti visa Vyriausybė. Ši interpeliacija yra jau 8-oji inicijuota šios Vyriausybės nariams- tai labai blogas rodiklis, atsižvelgiant į tai, kad Vyriausybė dirba tik nuo 2006 metų liepos mėnesio. Nepritarimą šiai interpeliacijai matyt gan stipriai lėmė ir tai, kad jau spalio 12 dieną turi vykti eiliniai Seimo rinkimai, todėl Seimo nariai nemano, kad interpeliacija likus keliems mėnesiams iki rinkimų gali išspręsti kilusias problemas, o naujai paskirta Vyriausybė taip pat nespėtų valstybės naudai ką nors nuveikti. Taigi Ministro Pirmininko pateiktiems atsakymams buvo pritarta ir tik 3 Seimo narių balsų persvara Ministras Pirmininkas ir Vyriausybė liko dirbti bei taisyti savo klaidas.

Interpeliacijoje ministrui buvo pateikta 19 klausimų, aktualiausi apie Lietuvos energetiką- "Leo LT" kūrimą, Atominės elektrinės įstatymo rengimą, derybas su "NDX energija", būsimos Atominės elektrinės statybos bei elektros kainas, infliacijos kontroliavimą, švietimo finansavimo politiką, skurdo ir socialinės atskirties ir narkotikų plitimo mažinimą, augančią infliaciją, blogą mokytojų finansinę padėtį.

Pateikiu keletą klausimų iš interpeliacijos:

2. Kodėl Vyriausybei atstovavę derybininkai nesilaikė galiojančio Atominės elektrinės įstatymo ir su "NDX Energija" suderino šio įstatymo neatitinkančias sutartis? Kodėl Vyriausybė ir Jūs pats asmeniškai neįpareigojote deryboms vadovavusio Ūkio ministro V. Navicko nuosekliai vadovautis 2007-06-28 Seimo priimtu Atominės elektrinės įstatymu?

3. Kodėl Lietuvos Respublikos Vyriausybė taip neatsakingai žiūrėjo į pasirengimą deryboms dėl Nacionalinio investuotojo formavimo, neatliko elementarių "namų darbų" ir taip sudarė pagrindą vis labiau nepasitikėti pačia derybų eiga ir visu naujos atominės elektrinės projektu? Ar tai nebuvo sąmoningas veikimas galimai iš anksto susitarus su privačiu investuotoju?

5. Kodėl Vyriausybė visų ligšiolinių svarstymų metu vengė argumentuotos diskusijos ir visuomenei nepateikė aiškių atsakymų į klausimus, susijusių su svarbiausiais strateginiais tikslais:

- kiek gali kainuoti naujos branduolinės jėgainės statyba bei kiek gali kainuoti joje pagaminta kilovatvalandė elektros energijos?

- kaip teisiškai į būsimosios branduolinės jėgainės kapitalą bus įtraukta šiuo metu esanti infrastruktūra, kuri bus panaudota statant būsimąją jėgainę ir ar tai sumažins būsimuosius valstybės finansinius įsipareigojimus?

- kokie bus įgyvendinti projektai ir atlikti darbai, kad didelės galios naujoji jėgainė galėtų sinchroniškai veikti europinėje elektros energetikos sistemoje?

- kioje teisinėje ir finansinėje aplinkoje veiks derybų metu nuo Lietuvos energijos atskirtos Kruonio hidroakumuliacinė elektrinė bei Kauno hidroelektrinė?

Ar Ministras Pirmininkas pripažįsta, kad Vyriausybės pastangos išvengti atsakymų į klausimus dėl svarbiausių strateginių tikslų, vertė nepasitikėti Vyriausybės valia šių tikslų siekti?

6. Ar Ministras Pirmininkas prisiima atsakomybę už tai, kad Vyriausybė savo nepasirengimu deryboms dėl Nacionalinio investuotojo formavimo, netinkamos veiklos viso nacionalinio investuotojo formavimo metu, bei netinkamų bendravimo su visuomene principų sukėlė visuomenės nepasitikėjimą visu atominės elektrinės projektu?

7. Kodėl Vyriausybė, nepaisant visų ligšiolinių Seimo komitetų raginimų, nepateikia jokio aiškaus veiksmų plano, kaip bus konsultuojamasi su Europos Komisija, kitomis ES institucijomis bei atskiriomis ES šalimis dėl pavojų Lietuvos energetiniam saugumui, kurie gali kilti po 2010 sausio 1 d.? Kodėl veikla šioje srityje yra tik imituojama kuriant eilines, jokių konstitucinių įgaliojimų neturinčias darbo grupes ar komisijas, o atsakomybės už tokias konsultacijas neprisiima kuris nors už tai atsakingas ministras ar pats Ministras Pirmininkas?

14. Ar Ministras Pirmininkas pripažįsta, kad šiuo metu vykstantys mokytojų streikai yra akivaizdus įrodymas, kad ilgalaikė įvairių Vyriausybių švietimo finansavimo politika, kuri buvo vykdoma nuo pat 2002 metų atvedė visą švietimo sistemą į gilią krizę? Ar Vyriausybė pripažįsta, kad tariamos derybos tik su dalimi mokytojų profsąjungų dėl mokytojų atlyginimų 2009-2011 metais yra tik tuščia propaganda, vykdoma viršijant Vyriausybės konstitucinius įgaliojimus?

Kodėl užuot peržiūrėjus valstybės biudžetą ir atsakius nebūtino išlaidavimo grasinama, kad sprendžiant mokytojų atlyginimų klausimą teks didinti mokesčius? Ar tokiais pranešimais nesiekama supriešinti mokytojų su kitais visuomenės sluoksniais?

15. Kodėl Vyriausybė, nepaisant didelio socialinio aktualumo, nesugeba sumažinti ir suvaldyti infliacijos ir nesiima neatidėliotinių bei reikiamų veiksmų kontroliuoti infliacijos procesus?⁷⁰

Ministras Pirmininkas G. Kirkilas atsakydamas į interpeliacijoje pateiktus klausimus paneigė jam daugelį pateiktų kaltinimų. Jis pabrėžė, kad prisiims visą atsakomybę už nacionalinio investuotojo formavimą, ir yra tikras, kad Vyriausybė tinkamai atliko savo pareigas ir valstybės interesai yra visiškai įgyvendinti atominės elektrinės projekte. Ministras Pirmininkas atsakinėdamas į klausimą dėl nacionalinio investuotojo steigimo pasakė, kad Valstybės saugumo departamentas neturi jokių pastabų dėl "Leo LT"

⁷⁰ 2008 kovo 13d Lietuvos Respublikos Seimo narių interpeliacija Lietuvos Respublikos Ministrui Pirminkui Gediminui Kirkilui, www.lrs.lt

sutarčių, kad šiose yra numatyta daugybė saugiklių. Vyriausybės vadovas pripažino, kad dėl korupcijos problemų jo vadovaujama Vyriausybei nedaug pavyko nuveikti, tačiau situacija nepasikeitė į blogą. Premjeras taip pat pripažino ir skurdo problemas, tačiau gynėsi, kad daug daroma užimtumo politikos vykdymo srityje. Gana įdomi ministro pirmininko išreikšta mintis buvo, kad verslininkai galėtų pasidalinti savo pajamomis su žmonėmis, kuriems reikia paramos. Dėl nevaldomos infliacijos G. Kirkilas kaltinimus atrėmė, pasidžiaugdamas kad Lietuvoje infliacija mažesnė nei kitose Europos Sąjungos šalyse. ir tuo kaltino bankų veiklą.

Taip pat jis pareiškė, kad puolančios partijos tokiu būdu dangsto savo kaltes.

4.4. Komitetų ir komisijų veikla.

Lietuvos Respublikos Konstitucija nenumato jokių komitetų statuso ar veiklos apibrėžimų, tikslai duoda nuorodą į įstatymo galią turintį Seimo Statutą. Kas įdomu, 1992 metais liepos 7 dieną Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos- Atkuriamojo Seimo išleistame laikinajame Pagrindiniame Įstatyme buvo nurodyta, kad nuolatinės Parlamento komisijos turi lygią įstatymų leidybos teisę⁷¹. Keičiantis Parlamentams, keitėsi nuolatinių komitetų sudarymo tvarka, pavadinimai. 1992 metais maždaug nusistovėjo komitetų pavadinimai ir jų skaičius, tik 1992 metais buvo panaikintas Mandatų ir etikos, Valstybės atkūrimo ir Konstitucijos komisijos, 1996 metais Sveikatos ir socialinių reikalų komitetas buvo perskirtas į du, 1997 metais buvo įkurtas didelis Europos reikalų komitetas, kurį sudaro ne mažiau kaip 15 narių, o 2001 metais buvo įkurtas Informacinės visuomenės plėtros komitetas. Antroje lentelėje pamatysime, kokia buvo komitetų kaita.

Aukščiausioji Taryba-Atkuriamasis Seimas	VI SEIMAS 1992-1996	VII SEIMAS 1996-2000	VIII SEIMAS 2000-2004	IX SEIMAS 2004-2008
Komisija	Komitetas	Komitetas	Komitetas	Komitetas
1.Agrarinė	1.Agrarinis	1.Kaimo reikalų	1.Kaimo reikalų	1.Kaimo reikalų
2.Biudžeto	2.Biudžeto ir finansų	2.Biudžeto ir finansų	2.Biudžeto ir finansų	2.Biudžeto ir finansų
3.Ekonomikos	3.Ekonomikos	3.Ekonomikos	3.Ekonomikos	3.Ekonomikos
4.Gamtos apsaugos	4.Gamtos apsaugos	4.Gamtos apsaugos	4.Aplinkos	4.Aplinkos

⁷¹ Lietuvos Respublikos Laikinis Pagrindinis Įstatymas, Žin., 1992, Nr.I-14.

			apsaugos	apsaugos
5.Krašto apsaugos ir vidaus reikalų	5.Nacionalinio saugumo	5.Nacionalinio saugumo	5.Nacionalinio saugumo ir gynybos	5.Nacionalinio saugumo ir gynybos
6.Mandatų ir etikos				
7.Piliečių teisių ir tautybių reikalų	6.Žmogaus ir piliečių teisių	6. Žmogaus ir piliečių teisių	6.Žmogaus teisių	6.Žmogaus teisių
8.Savivaldybių	7.Savivaldybių	7.Valdymo reformų ir savivaldybių	7.Valstybės valdymo ir savivaldybių	7.Valstybės valdymo ir savivaldybių
9.Sveikatos apsaugos ir socialinių reikalų	8.Sveikatos, socialinių reikalų ir darbo	8.Socialinių reikalų ir darbo	8.Socialinių reikalų ir darbo	8.Socialinių reikalų ir darbo
10.Švietimo, mokslo ir kultūros	9.Švietimo, mokslo ir kultūros	9.Švietimo, mokslo ir kultūros	9.Švietimo, mokslo ir kultūros	9.Švietimo, mokslo ir kultūros
11.Teisinės sistemos	10.Valstybės ir teisės	10.Teisės ir teisėtvarkos	10.Teisės ir teisėtvarkos	10.Teisės ir teisėtvarkos
12.Užsienio reikalų	11.Užsienio reikalų	11.Užsienio reikalų	11.Užsienio reikalų	11.Užsienio reikalų
13.Valstybės atkūrimo ir Konstitucijos				
		12. Sveikatos reikalų	12.Sveikatos reikalų	12.Sveikatos reikalų
		13.Europos reikalų	13.Europos reikalų	13.Europos reikalų
			14.Informacinės visuomenės plėtros	14.Informacinės visuomenės plėtros
				15.Audito

2 lentelė

Seimo statuto 49 straipsnyje nustatyta, kad atliekant parlamentinę kontrolę Seimo komitetai turi “išklausti ministerijų ir kitų valstybės institucijų informacijas bei pranešimus, kaip vykdomi Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai; savo iniciatyva arba Seimo pavedimu atlikti atskirų

problemų parlamentinį tyrimą ir pateikti Seimui savo išvadas; savo iniciatyva arba Seimo pavedimu svarstyti Seimui atskaitingų valstybės institucijų veiklos metų ataskaitas ir pateikti Seimui savo išvadas”⁷². Parlamento pagrindinis tikslas, svarstant teisės akto projektą, - suderinti interesus, rasti kompromisą bei racionaliausią sprendimą. Dėl projektų kontraversiško, Seimo narių didelio skaičiaus, nuomonių išsiskyrimo plenariniame posėdyje tai padaryti dažnai neįmanoma, todėl čia gelbsti nuolatiniai komitetai, kurie įstatymų leidyboje atlieka labai svarbų vaidmenį:

- ✓ detaliai išnagrinėja pateiktus projektus;
- ✓ surenka visapusišką informaciją;
- ✓ suformuluoja pataisas ir papildymus;
- ✓ plenariniame posėdyje pateikia savo nuomonę ir rekomenduoja galutinį sprendimą.⁷³

Nors komitetų priimti sprendimai valstybės institucijoms yra rekomendacinio pobūdžio, tačiau gavusios Seimo komiteto rekomendacijas ar pasiūlymus, valstybės įstaigos privalo juos apsvarstyti ir per 15 dienų nuo pasiūlymo gavimo laiko turi pranešti komitetui apie svarstymo rezultatus arba priemones, kurių imtasi. Pagal nustatytą tvarką plenariniame posėdyje pateikus projektą ir nutarus pradėti projekto svarstymą, perduodama komitetui toliau nagrinėti ir tobulinti bei plenariniame posėdyje pateikti išvadas. Komitete apsvarsčius gali būti priimami tokie sprendimai:

- ✓ pritarti pateiktam ar komiteto patobulintam projektui;
- ✓ daryti svarstymo komitete pertrauką ir grąžinti projektą tobulinimui;
- ✓ paskelbti projektą visuomenei svarstyti;
- ✓ projektą atmesti.

Taigi komitetai teikia pasiūlymus, rekomendacijas, išvadas- tokia yra jų veiklos kryptis. Tai atitinka valdžių padalijimo principą, tačiau ne visiškai įgyvendina kontrolės- priežiūros funkcijas, nes kontroliuojančiojo sprendimas turėtų būti privalomas. Taip pat svarbu nepamiršti, kad aptariamai politinės kontrolės subjektai – Seimo komisijos ir komitetai- negali pakeisti ar atšaukti nė vieno vykdomosios valdžios institucijos išleisto teisės akto; jie negali tiesiogiai įgyvendinti įstatymų. Šios nuostatos taip pat prieštarauja “kontrolės” sąvokos esmei, nes kontroliuojančiojo veiklos rezultatai turėtų būti imperatyvaus pobūdžio. Nuolatinė komitetų vaidmuo ir reikšmė parlamento darbe vis didėja, taip pat kaip didėja jų darbo apimtys. Seimo pavedimų skaičius komitetams vis didėja, daugiausiai pavedimų gauna Biudžeto ir finansų, Ekonomikos bei Teisės ir teisėtvarkos komitetai.

O komisijos yra sudaromos, kai Seimas pripažįsta būtinybę ištirti valstybinės svarbos klausimą. Seimas gali sudaryti laikinąsias tyrimo, kontrolės, parengiamąsias, revizijos, redakcijos ar kitokias

⁷² Lietuvos Respublikos Seimo Statutas, Žin., 1994, Nr. 15-249

⁷³ Krupavičius A., Lukošaitis A. Lietuvos politinė sistema: sąranga ir raida, Vilnius: Poligrafija ir informatika 2004

komisijas. Jeigu sudarant komisiją nėra apibrėžtas jos veiklos laikas, tai komisijos veikla pabaigiama Seimo nutarimu. Etikos ir procedūrų bei Peticijų komisijos yra privalomos ir sudaromos Seimo kadencijos pradžioje, o kitos laikinosios komisijos savo veiklą baigia įvykdžiusios pavestas užduotis. Seimo laikinosios kontrolės arba tyrimo komisijos sudaromos kontroliuoti, kaip vykdomi Seimo sprendimai, turi surinkti ir Seimui pateikti informaciją bei išvadas, reikalingas kilusiai problemai nagrinėti ir sprendimui priimti. Konkrečios komisijų teisės yra nurodytos Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 4 straipsnio 1 dalyje bei aptartos šio darbo pradžioje. 2004-2008 metų Seime buvo sudarytos tokios komisijos: Antikorupcijos, Etikos ir procedūrų, Ignalinos atominės elektrinės regiono problemų, jaunimo ir sporto reikalų, jūrinių ir žuvininkystės reikalų, Konstitucijos, Narkomanijos prevencijos, NATO reikalų, Operatyvinės veiklos parlamentinės kontrolės, pasipriešinimo okupaciniams režimams dalyvių ir nuo okupacijų nukentėjusių reikalų teisų ir reikalų, Peticijų, Regioninės plėtros, Šeimos ir vaiko reikalų, Verslo ir užimtumo, Lietuvos Respublikos Seimo ir Pasaulio lietuvių bendruomenės komisijos.

Komisijų parlamentinė kontrolė pasireiškia įstatymų projektų svarstymu, įstatymų įgyvendinimo priežiūra, pasiūlymų teikimu dėl teisės aktų priėmimo ir tobulinimo, ministerijų ir kitų pareigūnų išklausymu, reikalavimu iš vykdomosios valdžios informacijos ir ataskaitų ir pan.

V. Vyriausybės parlamentinės kontrolės problematika

Vyriausybės parlamentinė kontrolė yra viena iš seniausių ir opiausių parlamentinių demokratijos problemų. Lietuvoje ji įvardijama kaip “aštri” arba “neišsprendžiama”.⁷⁴

Lietuvoje tam tikri Vyriausybės veiklos parlamentinės kontrolės ypatumai yra užkoduoti Vyriausybės sudarymo procese. Pirmiausia, tai susiję su Respublikos Prezidento Konstitucinėmis galiomis. Klostosi tradicija, kad Respublikos Prezidentas Vyriausybės sudaryme dalyvauja aktyviai, analogiškai jis elgiasi ir Vyriausybės veiklą prižiūrint. Respublikos Prezidentas, formaliai būdamas sudėtine vykdomosios valdžios grandimi, realiai Vyriausybės veikloje pasitenkina “stebėtojo iš šalies” vaidmeniu, neretai akivaizdžiai su ja konkuruodamas ar net oponuodamas. Dualistinė vykdomoji valdžia objektyviai virsta tarpusavyje nesusitariančia dvinare valdžia.

Valdžios santykis *de facto* rodo, kad dažnu atveju, Respublikos Prezidentas neturi realios įtakos ministrams, nors ir skiria juos savo dekretais. Ministrų kabinetas realiai turėdamas Seimo pasitikėjimą paklūsta jo valiai. Pastebėtina, kai Respublikos Prezidentu buvo A. M. Brazauskas, jis 9 kartus vetavo Seimo priimtus įstatymus ir visus kartus Seimas Prezidento veto ignoravo. Realios įtakos ministrams

⁷⁴ Lukošaitis A. Lietuvos parlamento struktūrinė diferenciacija ir darbo pasidalijimas: nuolatinių komitetų galios ir institucionalizacija// Politologija, 2002. Nr.3 (27)

neturėjimą patvirtino situacija, kai Respublikos Prezidento pareigas einantis Valdas Adamkus tiesiogiai kreipėsi į ministrus nebalsuoti prieš jo vetuotą įstatymą, rezultatas vis tiek buvo tas pats: ministrai balsavo prieš⁷⁵.

Lietuvoje įgyvendinant Vyriausybės atskaitomybės ir atsakomybės *in corpore* principą, pagrindiniai Vyriausybės veiklos svertai yra suteikiami parlamentui. Tiesiogiai už parlamentinę Vyriausybės kontrolę yra atsakingas Seimo Valstybės valdymo ir savivaldybių komitetas. Seimas, įgyvendindamas vykdomosios valdžios priežiūros funkciją, atlieka nuolatinę valstybės biudžeto vykdymo priežiūrą. Seimo posėdyje du kartus per metus svarstomi biudžeto vykdymo klausimai, Seimo nariai turi teisę premjerui, ministrams ar kitiems pareigūnams pateikti klausimus. Jeigu atsakymai į pateiktą klausimą netenkina, Seimo narys ar jų grupė gali imtis griežtesnių priemonių ir pateikti paklausimus, kuriais reikalaujama išsamios informacijos apie atitinkamą veiklą ar sprendimus. Be to, Vyriausybė kiekvienais metais Seimui privalo pateikti metinę veiklos ataskaitą, kurioje turi būti taip pat aptariami ir artimiausios veiklos prioritetai. Vyriausybė privalo dalyvauti kiekvieno ketvirtadienio Seimo posėdyje ir atsakyti į Seimo narių užduodamus klausimus.

Analizuojant už Vyriausybės veiklos parlamentinę kontrolę atsakingo Seimo Valstybės valdymo ir savivaldybių komiteto veiklą, galima teigti, kad vis dar nėra užtikrinto grįžtamojo ryšio iš Vyriausybės pusės, nes vis dar nėra sisteminio ir intensyvaus komiteto bendradarbiavimo su ja. Iš dalies tai įtakojo situacija, kad Valstybės valdymo ir savivaldybių komiteto vardas suteiktas tik prieš ketverius metus, prieš tai buvo jo pavadinimai siaurino ir kaitaliojo jo kompetenciją. Tačiau nepaisant šių aplinkybių Seimo priežiūrinė veikla vis aktyvėja.

Kraštutiniais atvejais, Seimo nariai gali Vyriausybės vadovui ar ministrui inicijuoti interpeliaciją, o nesutikus su atsakymais į interpeliaciją- pareikšti nepasitikėjimą, jei pritaria daugiau nei pusė Seimo narių daugumos. Interpeliacijos atveju sudaroma komisija, o iškart po svarstymo balsuojama dėl nepasitikėjimo. Pavyzdžiui, 1992-1996 metų Seimas svarstė net 11 opozicijos inicijuotų interpeliacijų Vyriausybės nariams, nors buvo puikiai žinoma, kad politinių jėgų santykis parlamente neleidžia tikėtis bent kiek didesnio pritarimo. Tuo metu buvo inicijuoti net du tiesioginio nepasitikėjimo Vyriausybe klausimai, nors tuometinė opozicija irgi suvokė, kad Seimo dauguma Parlamente vieningai remt savo Vyriausybę.

Vyriausybės veiksmų kontrolės nuoseklumas ir sistemingumas yra priklausomas nuo parlamento nuolatinių komitetų, komisijų, frakcijų brandos, Seimo narių disciplinos ir paklusimo bendrai partinei pozicijai. Nuo šių kriterijų priklauso kompetetingas ir pastovus gilinimasis į vykdomosios valdžios

⁷⁵ Ignatavičius T. Seimas parodė Prezidentui, kas valdo šalį. V. Adamkaus prašymą nebalsuoti dėl vetoignoravo ir jo paskirti ministrai// Lietuvos rytas, 2000 liepos 19d.

grandyje kylančias problemas, pasirengimas opozicijos darbotvarkėms, Vyriausybės valandoms, taip pat koordinuotas klausimų bei paklausimų pateikimas Vyriausybės atstovams.

Statistiniai duomenys rodo⁷⁶, kad Seimas, o konkrečiau parlamento mažuma, kraštutiniais atvejais apsiribodavo interpeliacijomis atskiriems ministrams ar pareigūnams ir paprastai vengdavo inicijuoti tiesioginį nepasitikėjimą Vyriausybe. Seimas pateiktoms interpeliacijoms pritarė tik du kartus: premjerui 1992 m. G. Vagnoriui ir 1993 m. Lietuvos banko valdybos pirmininkui R. Visokaičiui. Tačiau pasitikėjimo Vyriausybės vadovu klausimas buvo iškeltas visai neseniai- 2008 kovo 18 d. G. Kirkilui. Skirtingose kadencijose interpeliacijos buvo inicijuotos energetikos, finansų, krašto apsaugos, švietimo, ūkio, vidaus reikalų, žemės ūkio ministrams, taip pat kai kuriems parlamento skiriamams pareigūnams.⁷⁷ Interpeliacijoms paprastai nepritariama, kadangi jų iniciatoriai visiškai neįvertina politinių jėgų santykio parlamente ir neužsitikrina bent minimalios daugumos ar neutralių Seimo narių paramos. Kitaip tariant, Lietuvos „nekonstruktyvios“ parlamento nepasitikėjimo vykdomąja valdžia taisyklės valdymo stabilumui didesnės įtakos neturi.

Dėl pareikštos Seimo valios Ministrai Pirmininkai (kartu ir Vyriausybė), Lietuvoje buvo priversti atsistatydinti tik du kartus; vieną kartą parlamentas Vyriausybės vadovui yra pareiškęs nepasitikėjimą (G. Vagnoriui); kitu šeštosios Vyriausybės vadovo A. Šleževičiaus atveju parlamento daugumos apsisprendimą premjerą atleisti iš pareigų aiškiai įtakojo tuometinis Respublikos Prezidentas A. M. Brazauskas. Su akivaizdaus Respublikos Prezidento poveikio parlamento priimamiems sprendimams situacija susidurta ir vėliau- atsistatydinant aštuntosios Vyriausybės vadovui G. Vagnoriui. Tikrai šį kartą į Respublikos Prezidento pareikštą poziciją ir raginimą Ministrui Pirmininkui pasitraukti, parlamentas reagavo atvirkesniai: Respublikos Prezidentui V. Adamkui paraginus Ministrą Pirmininką atsistatydinti, Seimas priėmė Vyriausybės vadovą remiančią rezoliuciją. Nors Seimo dauguma ir pademonstravo savo paramą G. Vagnoriui, šis po kelių dienų vis tiek atsistatydino. Prezidentui V. Adamkui paraginus premjerą G. Vagnorių atsistatydinti, Seimas 1999 m. Balandžio 21 d. pritarė rezoliucijai dėl pasitikėjimo Ministru Pirmininku. Nepaisant to, po kelių dienų G. Vagnorius ignoruodamas Seimo daugumos valią atsistatydino, šį savo poelgį motyvuodamas visuomenės apklausomis.

Siekiant sustiprinti Vyriausybės parlamentinę kontrolę ne kartą Seimas inicijavo siūlymus, kaip tai galima įgyvendinti. 1998 m. Seimo narys Česlovas Juršėnas pateikė Seimo nutarimo projektą „Dėl Vyriausybės parlamentinės priežiūros komisijos sudarymo“, kuris svarstymo stadijoje buvo pakeistas antruoju projekto variantu su išlyga, kad minėta komisija turės „laikinosios“ komisijos statusą ir dirbs

⁷⁶ www.lrs.lt

⁷⁷ www.lrs.lt

terminuotai, tačiau Seimas šiam projektui nepritarė.⁷⁸ Kadangi tuo metu daugumai Seime atstovavo konservatoriai ir Vyriausybė turėjo šios partijos pasitikėjimą, tikėtina, kad opozicijai atstovaujančiam Seimo nario projektui nepritarė Seimo dauguma, apsaugodama savo Vyriausybę nuo nepageidaujamos parlamentinės kontrolės. Vyriausybės veiklos parlamentinė kontrolė vykdoma pačiomis įvairiausiomis kontrolės formomis, taip pat ir per šakinius Seimo komitetus, kurie specializuojasi tam tikroje srityje. Tai sudaro galimybę išsamiau ir kvalifikuočiau nagrinėti problemas. Tuo tarpu atskiroje Vyriausybės priežiūros komisijoje tokia specializacija vargu ar apskritai įmanoma.

Pastebėtina, padėdama Seimui vykdyti Vyriausybės veiklos parlamentinę kontrolę valstybės kontrolė 2004- 2006 metų strateginiame veiklos plane pagrindiniu savo strateginiu tikslu iškelė „Seimo vykdomosios parlamentinės kontrolės stiprinimą“. Kaip Seimui atskaitinga valstybinio audito institucija, Valstybės kontrolė, savo strateginiame plane siūlo Seimui ir jo komitetams išklausti ir aptarti valstybės kontrolės audito veiklos ataskaitas bei imtis reikiamų veiksmų, siekiant reaguoti į nustatytus Vyriausybės veiklos trūkumus.⁷⁹ Pažymėtina, jog pagal statistinius duomenis su kiekviena Seimo kadencija, Seimo nariai vis aktyvesni kontroliuojant Vyriausybės veiklą. Galima pastebėti, kad Seimo nariai, kur kas dažniau pateikia klausimus raštu nei paklausimus žodžiu. Daugiausiai klausimų/ paklausimų sulaukia Ministras Pirmininkas ir finansų ministras.

Politologas A.Lukošaitis, analizuodamas Vyriausybės veiklos parlamentinę kontrolę, teigia, kad problemos, su kuriomis susiduria Lietuvos Respublikos Seimas, yra būdingos visiems pokomunistiniams parlamentams. Tačiau to jokių būdu negalima pateisinti „totalinėmis reformomis“ bei su tuo susijusiais teisės aktų pakeitimais. Politologo nuomone, Parlamento veikloje išryškėjusios problemos pirmiausiai kyla dėl sprendimų formulavimo, priėmimo ir įgyvendinimo proceso netobulumo, todėl Lietuvos Respublikos Seimo vykdoma vykdomosios valdžios priežiūra yra neefektyvi ir būtina revizuoti parlamento priežiūrinę veiklą reglamentuojančias taisykles – Statuto VII dalį.⁸⁰ Taip pat akivaizdu, kad parlamento komitetai parlamentinės priežiūros funkcijas atlieka labai silpnai. Kita vertus, kitaip ir negali būti, nes Seimas komitetus yra „užtvindęs“ svarstomais projektais.

Nemaža dalis įstatymų leidybos procesų kyla dėl to, kad vis dar nėra nusistovėjusių bendradarbiavimo, subordinacijos ir kontrolės taisyklių tarp Seimo ir Vyriausybės. Įstatymų leidžiamoji ir vykdomoji valdžios, kaip įprasta parlamentinėje demokratijoje, turėtų sudaryti vieningą, bendradarbiaujančią, o ne konkuruojančią visumą– tiek įstatymų leidybos, tiek kitose srityse.

⁷⁸ LR Seimo 1999 m. gegužės 19 d. nutarimo projektas „Dėl Vyriausybės parlamentinės priežiūros komisijos sudarymo“, Nr.P-1012(3).

⁷⁹ Valstybės kontrolės strateginis veiklos planas//www.vkontole.lt

⁸⁰ Adomaitienė L., Lukošaitis A. Seimo narių veikla įstatymų leidybos, Vyriausybės kontrolės bei kitose// LR Seimo kanceliarija: Informacijos analizės skyrius. 2002 m. spalio 16 d.

Dar viena svarbi problema kyla dėl Valstybės saugumo departamento. Lietuvai tapus NATO nare ir sumažėjus tiesioginių karinių grėsmių, tačiau galimas valstybės institucijų užvaldymas, įtakojant politinius bei ekonominius procesus, manipuliavimas žmonėmis, aukštas bendras korupcijos lygis, ne tik išliko, bet netgi sustiprėjo. Tokie procesai yra įtakojami ir vidinių, ir išorinių aplinkybių, o Rusijos ir jai priklausančių specialiųjų tarnybų veikla yra ypač aktyvi ir pavojinga. Šias grėsmes nustatyti ir užkirsti joms kelią turi Valstybės saugumo departamentas ir jo struktūros sudedamoji dalis- kontržvalgyba. Todėl stipri, teisinga, kontroliuojama specialioji tarnyba yra viena iš svarbiausių nacionalinių saugumą užtikrinančių grandžių. Tačiau Lietuvoje dėl įstatymų tarpusavio prieštaravimų, Konstitucijos neatitinkančios VSD vietos valstybės institucijų sandaroje, neaiškaus užduočių formulavimo, kontrolės mechanizmo Valstybės saugumo departamentas nėra teisiškai stipri ir produktyviai veikianti institucija. Pavyzdžiui Lietuvos Respublikos Konstitucijos 94 straipsnyje Vyriausybė yra įpareigota saugoti Lietuvos Respublikos teritorijos neliečiamybę, garantuoti valstybės saugumą ir viešąją tvarką, tačiau teisiškai nėra įtvirtintas joks mechanizmas, kaip tai padaryti. Nacionalinio saugumo įstatyme nustatyta, kad „Valstybės saugumo departamentas teikia žvalgybos, kontržvalgybos ir kitą nacionaliniam saugumui reikšmingą informaciją, išvadas ir rekomendacijas Seimui, Respublikos Prezidentui, Vyriausybei, o prireikus ir kitoms valstybės institucijoms. Informaciją, kuri nėra valstybės paslaptis, Valstybės saugumo departamentas teikia ir visuomenei“⁸¹. Tačiau šiam prieštarauja Operatyvinės veiklos įstatymas, kuriame draudžiama Seimui perduoti operatyvinę informaciją⁸². Taip pat numatyta, kad operatyvinės informacijos perdavimo tvarką nustato Vyriausybė, tačiau tai iki šiol nėra nustatyta.

Pagal dabar galiojančius įstatymus Valstybės saugumo departamentas lieka nekontroliuojamas nei Seimo, nei Prezidento. Pagal užsienio šalių patirtį galima daryti išvadą, kad VSD negali būti tiesiogiai pavaldus rinkimuose dalyvaujančioms institucijoms- Seimui ar Prezidentui; pavaldumas turi priklausyti Vyriausybei, o kontrolė vykdoma Seimo. VSD turi ypatingas teises ir pareigas vykdyti operatyvinę veiklą, todėl ji turi būti stipriai kontroliuojama, tačiau išlikti nepriklausoma. Nors formaliai VSD yra pavaldi Prezidentui ir Seimui, praktiškai ji yra niekam nepavaldi. Nes prezidentas su VSD dirba per vienintelį savo patarėją, kas svarbiausia- deleguotą VSD, o Seimas tiesiog pagal savo prigimtį negali užsiimti kasdienine kontrole. Būtų protinga, jei VSD taptų Vyriausybės struktūrine dalimi ir tokiu būdu per Vyriausybės demokratinę atsakomybę Seimui, būtų užtikrinama VSD kontrolė. Nes pagal dabartinę prieštarigai reguliuojančių kontrolę įstatymų nuostatas, net sunku suprasti, kas iš tikrųjų turi kontroliuoti operatyvinę veiklą: ar operatyvinės veiklos kontrolės komisija, ar Seimo nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto pokomitetas (nors pagal Žvalgybos įstatymą jis neturi tam teisės), ar Vyriausybė, kuri kaip ir neturi įgaliojimų kontroliuoti VSD. Operatyvinės veiklos įstatyme yra nustatyta, kad „Vyriausybė koordinuoja operatyvinės veiklos subjektų ir jų pagrindinių institucijų veiklą,

⁸¹ Lietuvos Respublikos Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas, Žin., 1997, Nr.2-16.

⁸² Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas, Žin., 2002, Nr. 65-2633

siekdama užtikrinti jų bendradarbiavimą ir sutelkti jų pastangas pagal kompetenciją veiksmingai spręsti aktualias nusikalstamumo ir valstybės saugumo problemas⁸³. Tačiau valstybės saugumo departamentas nėra teisiškai pavaldus Vyriausybei, todėl yra galimybė, kad VSD vadovas nesuteiks prašomos informacijos.

Todėl atsižvelgiant į susidariusią situaciją būtina reformuoti VSD veiklos ir kontrolės reguliavimo teisinę sistemą, nes tai ypač svarbi valstybės saugumui institucija, būtų labai pavojinga, jei kas nors iš šalies imtųsi kontroliuoti naudoti šios institucijos veiklą, kaip įrankį saviems tikslams pasiekti. VSD galėtų būti integruota į jau esančią ministeriją arba galėtų būti sukurta nauja ministerijai- taip būtų psichologiškai lengviau pakeisti situaciją, o kontrolė galėtų būti vykdoma per Seime įkurtą komitetą. Tai gi turi būti sukurta aiški ir konkreti VSD struktūra bei efektyvus kontrolės mechanizmas.

⁸³ Lietuvos Respublikos Operatyvinės veiklos įstatymas, Žin., 2002, Nr. 65-2633

Išvados

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, aukščiausios galios teisiniame akte, yra nustatytas valdžių padalijimo principas: įstatymų leidžiamoji valdžia yra Parlamentas (Lietuvoje- Seimas), įstatymų vykdomoji- Prezidentas kartu su Vyriausybe, o teisminę valdžią sudaro teismai. Parlamento, kaip tiesiogiai tautos legitimuojamos institucijos, prigimtinė- pirminė funkcija yra įstatymų leidyba, o parlamentinė kontrolė yra išvestinė funkcija, įgyjanti vis didesnę reikšmę.

Parlamentinė kontrolė pasireiškia per įstatymų bei Seimo nutarimų įgyvendinimo priežiūrą, vertinimą, stebėjimą, informacijos gavimą, pasiūlymų, rekomendacijų, išvadų teikimą, prižiūrint vykdomosios valdžios subjektų veiklą tiesiogiai ar per Seimo sudaromus komitetus bei komisijas, taip pat padedant ombudsmenų institutui ir kitoms atskaitingoms Seimui institucijoms.

Parlamentinė kontrolė gali būti vykdoma tiesiogiai atliekant vykdomosios valdžios kontrolę, netiesiogiai- sudarant komitetus ir komisijas, bei padedant Seimui atskaitingoms institucijoms. Pagrindiniai tiesioginės kontrolės būdai yra: Ministro Pirmininko bei visos Vyriausybės tvirtinimas, pritarimas Vyriausybės programai bei biudžeto tvirtinimas, nepasitikėjimas Vyriausybe ar jos nariu bei interpeliacija, klausimai, paklausimai, Vyriausybės valanda. Labai svarbūs, aktualūs ir naudojami Vyriausybės parlamentinės kontrolės būdai yra pritarimas ar nepritarimas Ministro Pirmininko skiriamai kandidatūrai- čia pasireiškia Prezidento „taikomoji“ funkcija išrinkti kandidatą, kurį patvirtintų Seimas. Konstitucinė nuostata dėl pritarimo ar nepritarimo Vyriausybės programai įtvirtina Seimo įgaliojimus ne tiek dėl pačios programos, bet kiek dėl visos Vyriausybės ateities- nes tik gavusi Parlamento pritarimą savo veiklos programai Vyriausybė tampa legitimuota, t.y. gauna įgaliojimus veikti. Tokiu būdu įgyvendinamas Vyriausybės atskaitomybės Seimui principas. Taip pat kasmetinis parlamentinės kontrolės būdas yra biudžeto projekto tvirtinimas, kuriuo taip pat siekiama įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios kompromiso.

Vyriausybės narių personalinę atsakomybę įtvirtina Seimo narių klausimai, paklausimai bei kiekvieną ketvirtadienį Seimo posėdžio metu vykstanti Vyriausybės valanda, kurios metu ministrams užduodami visuomenei aktualūs klausimai. Dar viena jau griežtesnės personalinės atsakomybės forma- interpeliacija. Seimui pateikus interpeliaciją, Vyriausybės narys per nustatytą laiką turi atsakyti į pateiktus klausimus. Netenkinant atsakymams gali būti Seimo narių dauguma priimamas nutarimas dėl nepasitikėjimo. Visa Vyriausybė turi atsistatydinti, jei yra pareiškiamas nepasitikėjimas visa institucija arba Ministru Pirmininku arba Seimui du kartus iš eilės nepritarus naujai sudarytos Vyriausybės programai. Savo įgaliojimus Vyriausybė privalo grąžinti po Seimo arba Prezidento rinkimų. Akivaizdu,

kad įstatymų vykdomosios valdžios institucijos veikla priklauso nuo ją sudariusių institucijų veiklos pabaigos ir pasitikėjimo ja.

Seimo sudaromi komitetai taip pat atlieka svarbų vaidmenį, nes jie detaliam išnagrinėja pateiktus projektus; surenka visapusišką informaciją; suformuluoja pataisas ir papildymus; plenariniame posėdyje pateikia savo nuomonę ir rekomenduoja galutinį sprendimą. Taigi jie gerokai palengvina Seimo darbą. Komisijos yra sudaromos iškilusiems valstybinės svarbos klausimams išspręsti. Seimo laikinosios kontrolės arba tyrimo komisijos sudaromos kontroliuoti, kaip vykdomi Seimo sprendimai, turi surinkti ir Seimui pateikti informaciją bei išvadas, reikalingas kilusiai problemai nagrinėti ir sprendimui priimti.

Parlamentinė kontrolė šiuo metu tampa vis aktyvesnė ir griežtesnė. Gana sudėtinga situacija dėl Prezidento ir Vyriausybės įstaigų. Prezidentas aktyviai dalyvauja Vyriausybės sudaryme, tačiau tarpusavyje santykiuose iškyla netgi konkuravimo aspektai. Taip pat dalis problemų kyla ir dėl įstatymų leidybos proceso, dėl to, kad nėra nusistovėjusių bendradarbiavimo, subordinacijos ir kontrolės taisyklių tarp Seimo ir Vyriausybės.

Įstatymų leidžiamoji ir vykdomoji valdžios, kaip įprasta demokratijoje, turėtų sudaryti vieningą, bendradarbiaujančią, o ne konkuruojančią visumą- tiek įstatymų leidybos, tiek ir kitose srityse. Taigi norint užtikrinti demokratišką viešųjų reikalų tvarkymą, garantuoti, kad valdžios vykdytų nustatytas funkcijas ir veiks neperžengdamos nustatytų įgaliojimų, reikia aiškiai apibrėžti valdžių organizavimą ir jų funkcijas.

Santrauka

Lietuvos Respublikos Vyriausybės parlamentinės kontrolės ypatumai

Šiame magistriniame siekiama atskleisti parlamentinės kontrolės sąvoka bei jos vykdymo būdus. Naudojami dokumentų analizės, loginis, lyginamasis bei sisteminiai metodai, remiamasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, Seimo statutu, Vyriausybės įstatymu, Konstitucinio Teismo nutarimais bei kita specialiaja teisine literatūra. Įstatymų leidžiamoji ir įstatymų vykdomoji valdžia, t.y. Parlamentas ir Vyriausybė yra svarbiausios institucijos, kurios įgyvendindamos valdžių padalijimo principą, veikia visuomenės naudai ir žmonių gerovei. Parlamentinė kontrolė- įstatymų bei Seimo nutarimų įgyvendinimo priežiūra, vertinimas, stebėjimas, informacijos gavimas teikiant pasiūlymus, rekomendacijas, darant išvadas. Parlamentinė kontrolė- tai ne tik informacijos gavimas iš vykdomosios valdžios institucijų, bet ir Vyriausybės sudarymas bei jos atstatydinimas, Vyriausybės programos tvirtinimas ir pritarimas metinei ataskaitai, biudžeto tvirtinimas, nepasitikėjimas ir interpeliacija, Seimo nario paklausimo teisė, Vyriausybės valanda, Vyriausybės ir atskirų ministrų atsiskaitymas už savo veiklą bei priimtus sprendimus Seime, komisijų bei komitetų sudarymas tam tikriems klausimams spręsti, padedant Seimo kontrolieriams. Parlamentinės kontrolės esmė- teisė atšaukti Vyriausybei suteiktus įgaliojimus pareiškiant jai nepasitikėjimą.

Taigi parlamentinė kontrolė gali būti vykdoma tiesiogiai, netiesiogiai ar padedant Seimui atskaitingoms institucijoms. Šiuo metu parlamentinė kontrolė darosi vis aktyvesnė ir svarbesnė. Išryškėja problematika: parlamentinės kontrolės atžvilgiu neaiški yra Prezidento bei Vyriausybės institucijų padėtis. Tačiau visos valdžios institucijos turi dirbti glaudžiai bendradarbiaujant ir vieningai siekti valstybės gerovės, garantuojant ją įstatymų nustatyta tvarka.

Summary

Peculiarities of the Parliamentary Control of the Government of the Republic of Lithuania

The postgraduate study seeks to establish the perception and methods of implementation of the parliamentary control. The research is based on record analysis as well as logical, comparative and classified methods of analysis, the Constitution of the Republic of Lithuania, the Statute of Lithuanian Parliament – Seimas, the Government Law, Acts of the Constitutional Court and other juridical literature. The Parliament and The Government – the Legislative and the Executive – are the most important institutions that act for the benefit and welfare of the public implementing the principle of the division of authority. The parliamentary control is a supervision of laws and the Seimas acts as well as evaluation, and monitoring. It is also a procuration of information when making suggestions, recommendations as well as making conclusions. The parliamentary control is not only a procuration of information from institutions of the Executive – it's also a formation and resignation of the Government, an assertion of the program of the Government, and an acceptance of the annual schedule, an assertion of the annual budget, a distrust and an interpellation. The parliamentary control is a right of inquiry of a member of the Seimas, a Government hour, the Government itself and it's individual members' activity reports as well as reports about decisions made in the Seimas. The parliamentary control also includes formation of committees with a assistance of Seimas Controllers. The essence of the parliamentary control is the right to recall delegations granted to the Government when submitting distrust. The parliamentary control could be implemented directly, indirectly or with the assistance of institutions liable to the Seimas.

It should be noted that the parliamentary control is becoming more and more active and important. It encouridges the topic: in regard to the parlamentary control the status of the President as well as Government institutions is not clear. Despite all, government institutions must work in close collaboration and strive solid for the welfare of the state assuring it in order provided by laws.

Literatūros sąrašas

I. Lietuvos Respublikos norminiai teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija, Žin., 1992, Nr.33-1014.
2. Lietuvos Respublikos Seimo Statutas, Žin., 1994, Nr.15-249.
3. Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymas, Žin., 1994, Nr.43-772.
4. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo pakeitimo įstatymas, Žin., 2004, Nr.9-2544.
5. Lietuvos Respublikos Valstybės kontrolės įstatymas, Žin., 1995, Nr. 51-1243.
6. Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymas, Žin., 1999, Nr.33-943.
7. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo pakeitimo įstatymas, Žin., 2004, 170-6238.
8. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas, Žin., 2000, Nr.50-1432.
9. Lietuvos Respublikos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas, Žin., 1998, Nr.12-3100.
10. Lietuvos Respublikos Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymas, Žin., 1997, Nr.2-16.
11. Lietuvos Respublikos Operatyvinės veiklos įstatymas, Žin., 2002, Nr. 65-2633
12. LR Prezidento 2006 m. birželio 29 d. dekretas “ Dėl Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko kandidatūros”, Žin., 2006, Nr. 73-2777.
13. LR Seimo 2006 m. liepos 4 d. nutarimas “Dėl Ministro Pirmininko kandidatūros”, Žin., 2006, Nr.75-2852.
14. LR Vyriausybės 1994 m. rugpjūčio 11 d. nutarimas “ Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės darbo reglamento patvirtinimo”, Žin., 1994, Nr.63-1238.
15. Lietuvos Respublikos Laikinasis Pagrindinis Įstatymas, Žin., 1992, Nr.1-14.
16. LR Seimo 1999 m. gegužės 19 d. nutarimo projektas “Dėl Vyriausybės parlamentinės priežiūros komisijos sudarymo”, Nr.P-1012(3).
17. Lietuvos Respublikos aukštojo mokslo įstatymas, Žin., 2000, Nr. 27-715.
18. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, Žin., 1996, Nr. 33-807.
19. Nacionalinio saugumo valstybės pagrindų įstatymas, Žin., 1996, Nr.2-16.
20. Lietuvos Respublikos Operatyvinės veiklos įstatymas, Žin., 2002, Nr.65-2633.

II. Specialioji literatūra:

21. Birmotienė T., Jarašiūnas E., Kūris E., Maksimaitis M., Mesonis G., Normantas A., Pumputis A., Vaitiekienė E., Vidrinskaitė S., Žilys J. Lietuvos konstitucinė teisė: Vadovėlis.-Vilnius: LTU leidybos centras, 2002.
22. Dicey A.V. Konstitucinės teisės studijų įvadas. – Vilnius: Eugrimas, 1998.
23. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas.- Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000.
24. Held D. Demokratijos modeliai.-Vilnius: Eugrimas, 2002.
25. Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykiai ir Konstitucinis teismas.- Vilnius: Tiesinės informacijos centras, 2003.
26. Jarašiūnas E. Valstybės valdžios institucijų santykių problemos konstitucinėje justicijoje, Daktaro disertacijos santrauka.- Vilnius: Lietuvos Teisės akademija, 1999.
27. Jarašiūnas E., Mesonis G. Užsienio šalių Konstitucijos, Lietuvos Teisės universitetas, 2004.
28. Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras (I dalis). – Vilnius: Teisės institutas, 2000.
29. Lietuvos Respublikos Konstitucijos komentaras (II dalis). – Vilnius: Teisės institutas, 2000.
30. Lietuvos teisės pagrindai: (autorių kolektyvas) Vadovėlis.-Vilnius: Justitia, 2004.
31. Krupavičius A., Luošaitis A. Lietuvos politinė sąranga ir raida, Vilnius: Poligrafija ir informatika 2004.
32. Maksimaitis M. Lietuvos valstybės Konstitucijų istorija.- Vilnius: Justicia, 2005
33. Mesonis G. Valstybės valdymo forma konstitucinėje teisėje: Lietuvos Respublika Vidurio ir Rytų Europos kontekste. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.
34. Mill J.S. Apie laisvę. – Vilnius: Pradai, 1995.
35. Mill J.S. Considerations on Representative Government. Cambridge: Cambridge University Press, 1988.
36. Sabine G.H., Thorson T.L. Politinių teorijų istorija, Vilnius: Pradai, 1995.
37. Sartori G. Lyginamoji konstitucinė inžinerija. Struktūrų, paskaitų ir rezultatų tyrimas. – Kaunas, Poligrafija ir informatika, 2001.
38. Filosofijos istorijos chrestomatija. Antika.- Vilnius: Mintis,1977
39. Siedentop L. Europos demokratija. – Vilnius: Vaga, 2000.
40. Šileikis E. Alternatyvi konstitucinė teisė. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2003.
41. Šileikis E. Konstitucinės teisės klausimai, kazusai, užduotys. – Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004.

42. Šiuolaikinė valstybė/ sud J. Matakas. – Kaunas: Technologija, 1999.
43. Tarptautinių žodžių žodynas (sud. Valerija Vaitkevičiūtė). – Vilnius: Žodynas, 2001.
44. The Constitution of the United States of Amerika, The World Book Encyclopedia, 1986.
45. The Declaration of Independence. The Constitution of the United States, United States information agency.
46. Tocqueville de A. Apie demokratiją Amerikoje.-Vilnius: Amžius, 1996.
47. Valančius L.K. Lietuvos valstybės Konstitucijos.- Vilnius: UAB „Ekonomikos mokymo centras“, 2001.
48. Vansevičius S. Valstybės ir teisės teorija. – Vilnius: Justitia, 2002.
49. Žigaras F. Politologija. – Vilnius: Lietuvos karo akademija, 2001.

III. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimai, sprendimai:

50. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Žin., 1998, Nr. 5-98.
51. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 17 d. sprendimas “Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. išaiškinimo”, Žin., 1998, Nr.112-3114.
52. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. balandžio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. birželio 1 d. nutarimo Nr. 647 „Dėl sutikimo vykdyti viešąjį pirkimą uždarojo konkurso būdu ir lėšų skyrimo“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo 8 straipsniui“, Žin., 1999, Nr. 36-1094.
53. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. birželio 3 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. gegužės 22 d. nutarimo Nr. 620 “Dėl buvusių Statybos ir urbanistikos ministerijos, Europos reikalų ministerijos, Ryšių ir informatikos ministerijos ir jų institucijų reorganizavimo tvarkos bei terminų” atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo 22 straipsnio 2 punktui, 29 straipsnio 2 daliai, Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo pakeitimo įstatymo įgyvendinimo įstatymo 1 straipsniui ir Lietuvos Respublikos biudžetinių įstaigų įstatymo 4 straipsniui”, Žin., 1999, Nr.50-1624.
54. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. balandžio 20 d. nutarimas “ Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. birželio 1 d. nutarimo Nr.647 “ Dėl sutikimo vykdyti viešąjį

- pirkimą uždaro konkurso būdu ir lėšų skyrimo” atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo 8 straipsniui, Žin., 1999, 36-1094.
55. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. lapkričio 23 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo 8 straipsnio 2 ir 4 dalių, 9 straipsnio 1 dalies 4 punkto ir 4 dalies, 22 straipsnio 1 punkto, 24 straipsnio 2 dalies 5 bei 11 punktų, 26 straipsnio 3 dalies 7 punkto, 31 straipsnio 2, 4 dalių ir 6 dalies 2 punkto, 37 straipsnio 4 dalies, 45 straipsnio 4 dalies atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Žin., 1999, Nr. 109-3192.
56. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. sausio 25 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 23 straipsnio, 38 straipsnio 2 dalies, 41 straipsnio 5 dalies, 152 straipsnio 5 dalies, 155 straipsnio 4 dalies, 156 straipsnio 5 dalies, 180 straipsnio, 208 straipsnio 4 bei 11 dalių ir 231 straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Žin., 2001, Nr. 5-143.
57. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 17 d. sprendimas „Dėl Lietuvos Konstitucinio Teismo 1998 m. sausio 10 d. nutarimo išaiškinimo“. Žin., 1998, Nr. 112-3114.
58. LR Konstitucinio teismo 1998 m. Sausio 10 d. nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 1996 m. gruodžio 10 d. nutarimo “Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos” atitikimo LR Konstitucijai, Žin., 1998, Nr.5-99.
59. LR Konstitucinio Teismo 2004 gegužės 13 d. Nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 4 straipsnio (2003 m. balandžio 3 d. redakcija) 1 dalies 1, 2, 3 ir 5 punktų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo – Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. gruodžio 2 d. nutarimas nr. ix-1868 „Dėl Seimo laikinosios tyrimo komisijos dėl galimų grėsmių Lietuvos nacionaliniam saugumui išvados“ neprieštaruja Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Seimo laikinųjų tyrimo komisijų įstatymo 3 bei 8 straipsniams”, Žin., 2004, Nr.81-2903.
60. LR Konstitucinio Teismo 2004 m. Gruodžio 13 d. nutarimas “Dėl kai kurių teisės aktų, kuriai reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties LR Konstitucijai ir įstatymams, Žin., 2004, Nr.181-6708
61. LR Konstitucinio Teismo 2006 balandžio 4 d. Nutarimas “Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 73 straipsnio 3 dalies (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai”, Žin., 2006, Nr.38-1349.

IV. Periodiniai leidiniai:

62. Ignatavičius T. Seimas parodė Prezidentui, kas valdo šalį. V.Adamkaus prašymą nebalsuoti dėl veto ignoravo ir jo paskirti ministrai. Lietuvos rytas. 2000 m. liepos 19 d.
63. Lukošaitis A. Lietuvos parlamento struktūrinė diferenciacija ir darbo pasidalijimas: nuolatinių komitetų galios ir institucionalizacija. Politologija, 2002, Nr. 3 (27).
64. Pranevičienė B. Ombudsmenas ir viešasis administravimas. Jurisprudencija. 2002, - T.32 (24).
65. Pranevičienė B., Urmonas A. Ombudsmenas instituto genezė ir raidos perspektyvos. Jurisprudencija.-2002, - T. 24(16).
66. Vidrinskaitė S. Parlamento ombudsmeno institucija Švedijoje, Jurisprudencija.-T.24(16).
67. Deviatnikovaitė I., Kalašnykas R., „Parlamentinė kontrolė ir valdžių padalijimo principo įgyvendinimo problemos Lietuvoje“, Jurisprudencija 2007 02 (92).

V. Internetiniai šaltiniai

68. www.lrs.lt
69. www.lrv.lt
70. www.lrski.lt
71. www.stat.gov.lt